

Nr 339.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m.; given Stockholms slott den 8 oktober 1943.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 oktober 1943.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och ecklesiastikdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga om statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. samt anför.

I. Inledning.

Den 12 september 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t mig att tillkalla fem sakkunniga att inom socialdepartementet verkställa utredningar rörande vissa befolkningspolitiska spörsmål. Med stöd av sagda bemyndigande tillkallade

Bihang till riksdagens protokoll 1943. 1 saml. Nr 339.

jag samma dag såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, statssekreteraren Tage Erlander, docenten Curt Gyllensvärd, kanslichefen Alf Johansson, och professorn Sten Wahlund, varjämte jag uppdrog åt Erlander att vara de sakkunnigas ordförande.

De sakkunniga, som antagit benämningen 1941 års befolkningsutredning, hava nyssnämnda 12 september beslutat tillsätta en särskild delegation för hem- och familjefrågor, bestående av fröken Karin Collin, fru Signe Höjer, inspektrisen fröken Ingrid Osvald, ledamoten av riksdagens andra kammare, filosofie doktorn fru Hanna Rydh Munck af Rosenschöld, fru Annie Wallentheim samt fru Gertrud Wiklund.

De sakkunniga hava under sitt utredningsarbete rörande de med en positiv lösning av befolkningsfrågan sammanhängande mångskiftande spörsmålen till behandling upptagit jämväl frågan om statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård.

I ett i februari 1943 avgivet betänkande (statens off. utredn. 1943:9) har befolkningsutredningen framlagt utredning och förslag angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. Sedan nämnda betänkande varit föremål för sedvanlig remissbehandling, anhåller jag att till närmare prövning få upptaga frågan om anslag till hithörande ändamål.

II. Nu förefintliga institutioner för halvöppen barnavård.

Beteckningen halvöppen barnavård har bildats i analogi med beteckningarna sluten och öppen barnavård. Halvöppen barnavård är den barnavård, där barnen endast under en del av dygnet mottagas i institution för vård, fostran eller eftersyn, varemot de under den övriga delen av dygnet vistas i sina hem.

De nu förefintliga institutionerna för halvöppen barnavård ha tillkommit på skilda tider, med olika program och för att tillgodose olika behov, vilket förklarar den variation av namn som förekommer. Likartade institutioner kunna ha olika namn i olika delar av landet. De vanligaste hithörande beteckningarna äro småbarnsskolor, barnkrubbor, lekstugor, barnträdgårdar, arbetsstugor och barnavärns-skolbarnshem.

Man kan skilja på två principiellt skilda syften med dessa inrättningar. Det ena är att tillgodose det behov av vård åt barn, som föreligger, då modern har förvärvsarbete och inte har möjlighet att på egen hand ordna tillsyn av barnen under den tid hon arbetar borta; med detta behov sammanfaller behovet för hemmavarande mödrar att vid tillfälle ha möjlighet att lämna bort barnet några timmar under dagen. Det andra syftet är att åstadkomma en metodisk fostran och undervisning i enkla färdigheter redan före skolåldern. Det första syftet är betingat av moderns eller familjens sociala förhållanden; det andra av skäl, som anföras från pedagogiskt håll och vars betydelse ökas i i den mån som hemmen på grund av trångboddhet eller fåbarnssystem icke lämna en ur uppfostringssynpunkt tillfredsställande miljö för barn i förskoleåldern.

Dessa syften kunna sammanfalla, men allteftersom tyngdpunkten lagts på det ena eller andra av dessa ha institutionerna fått olika utformning. Huvudtypen för institutioner, som tillgodose moderns hjälpbehov, har av gammalt benämnts barnkrubbor. Huvudtypen för institutioner, som tillgodose det pedagogiska syftet, har hittills i regel benämnts barnträdgårdar. Dessa leda sitt ursprung till vissa pedagogiska reformströmningar. I praktiken förekomma ofta kombinationer av dessa båda typer.

Socialstyrelsen har i samråd med 1941 års befolkningsutredning företagit en statistisk utredning rörande den halvöppna barnvården, syftande till en inventering av nu tillgängliga institutioner för dylik barnvård. Undersökningen, som avser 1941, är publicerad som bilaga till befolkningsutredningens betänkande och torde endast i korthet behöva återgivas här.

Bland de olika formerna av förefintliga institutioner för halvöppen barnvård skiljer socialstyrelsen mellan tre huvudtyper, som representera var sin verksamhetstyp och som av socialstyrelsen betecknas daghem, barnträdgårdar och eftermiddagshem.

Som daghem har betecknats de olika typerna av hem för heldagsvård åt barn, främst barnkrubbor och spädbarnskrubbor. Barnträdgårdar äro pedagogiska institutioner för barn i förskoleåldern och mottaga barnet endast några timmar dagligen. Eftermiddagshem äro avsedda för barn i skolåldern, vilka på grund av moderns förvärvsarbete eller annan anledning behöva tillsyn och vård efter slutat skolarbete.

I socialstyrelsens undersökning ingå cirka 350 institutioner, d. v. s. praktiskt taget samtliga förefintliga, omfattande 13,732 barn. Detta institutionsväsen är helt knutet till städer och andra tätbebyggda orter. Det är bäst utvecklat i de större städerna. Över hälften av barnantalet kommer på städerna Stockholm, Göteborg och Malmö.

Institutioner för heldagsvård förekommo i slutet av år 1941 i samtliga län utom Västerbottens. Denna vårdform var emellertid i hög grad koncentrerad till i första hand Stockholm, där över en tredjedel av samtliga 156 daghem i landet funnos. Göteborg hade drygt en sjättedel, under det att antalet dylika institutioner i Malmö icke på långt när stod i proportion till siffrorna för de båda största städerna. De tre största städerna hade emellertid tillsammans det övervägande flertalet av dessa anstalter. I samtliga medelstora städer med 30,000—100,000 invånare funnos daghem; Borås hade det största antalet eller 5, därest kommo Norrköping och Uppsala med 4 vardera. Bland städer med 20,000—30,000 invånare saknade endast Karlskoga daghem; bland de 27 städerna med 10,000—20,000 invånare hade 15 och bland övriga städer 4 anstalt av detta slag. Bland övriga orter hade Sandviken och Kiruna, 3 förorter till Stockholm, 2 industrisamhällen i Malmöhus län, 3 i Älvsborgs län och 1 i Gävleborgs län daghem.

Av de 70 spädbarnskrubborna funnos 34 i Stockholm och 11 i Göteborg; därefter kom Borås med 3. Av de 12 daghem, som funnos på landsbygden, mottogo 7 även spädbarn.

Barnträdgårdsverksamheten hade den största utbredningen av de här be-

handlade formerna för barnavård. Av samtliga redovisade 212 institutioner, vid vilka enbart barnträdgårdsverksamhet eller sådan verksamhet i förening med andra former av barnavård bedrevs, kommo inom denna grupp icke fullt hälften på de större städerna och icke fullt en tredjedel på Stockholm. De landsortsstäder, i vilka utbildningsanstalter för barnträdgårdslärarynnor finnas, hade ett relativt sett mycket stort antal institutioner av hithörande art. Sålunda hade Norrköping och Uppsala vardera 9 och Örebro 5 barnträdgårdar, under det att övriga städer med jämförlig storlek hade 2 eller 3. Barnträdgårdsverksamhet fanns i samtliga städer med över 15,000 invånare, i 11 av de 20 städerna med 10,000—15,000 invånare, i 15 av de 38 städerna med 5,000—10,000 invånare samt i 4 övriga städer och 14 andra samhällen.

Av de 83 eftermiddagshem och andra institutioner, som omhändertogo skolbarn, redovisades 36 från Stockholm, 12 från Göteborg, 6 från Norrköping och 4 från Uppsala. Från Malmö inkom endast uppgift från ett eftermiddagshem, och bland de medelstora städerna saknade Eskilstuna institution av denna art.

Behovet av daghem och eftermiddagshem, vilka speciellt ha till syfte att tillgodose barnens vård, när mödrarna ha verksamhet i näringslivet, har främst gjort sig gällande i städer och orter med lättindustri, som sysselsätter kvinnlig arbetskraft. Bland mindre städer och orter med dylika institutioner intaga textilindustriorterna en framträdande plats. Så länge det funnits industri med kvinnlig arbetskraft, har detta behov framträtt, och en betydande del av förefintliga daghem stamma från 1800-talet. Cirka 70 procent av nu bestående daghem och eftermiddagshem ha inrättats före år 1920.

Av de barn, som anlitate den halvöppna barnavården, kommo 6,281 på barnträdgårdarna och 7,451 på daghemmen och eftermiddagshemmen, varav 4,080 på daghemmen. Närvarande hela dagen voro 3,662 barn eller cirka en fjärdedel av hela barnantalet. Av dessa voro cirka 53 procent i åldern 4—6 år, cirka 37 procent i åldern 1—3 år och cirka 10 procent under 1 år. I barnträdgårdarna voro barnen huvudsakligen i åldern 4—6 år.

Nu förefintliga institutioner drivas huvudsakligen av stiftelser och organisationer av olika slag samt av enskilda. Endast i obetydlig utsträckning förekommer det, att kommuner ha inrättat och driva dylika institutioner. Barnträdgårdarna drivas i stor utsträckning av enskilda.

Den egentliga vårdpersonalen vid dessa institutioner utgöres av föreståndarinna, barnträdgårdslärarynna, assistenter och barnsköterskor samt vid eftermiddagshem dessutom av slöjdlärare och slöjdlärarynnor. Det sammanlagda antalet personer, som sysselsättas i denna verksamhet, uppskattas av socialstyrelsen till över 1,000. Till övervägande delen består personalen av personer under 40-årsåldern med särskild utbildning på området.

På uppdrag av befolkningsutredningen har legitimerade läkaren *Lars-Gösta Sterner* företagit en inspektionsresa till ett stort antal institutioner för halvöppen barnavård och har däröver avgivit en *promemoria* som är som bilaga fogad till befolkningsutredningens nyssnämnda betänkande.

Han framhåller, att mångestädes lokalernas belägenhet, lämplighet, in-

redning m. m. ger anledning till allvarliga anmärkningar. Det brast ifråga om utrymmen och hygienisk standard. Detta gällde främst gamla lokaler, som varit i bruk under lång tid, men även nybyggnader visade brister i detta avseende. På flera ställen, där nybyggnadsplaner förelågo, framhölls, att man ej visste, vart man skulle vända sig för att få sakkunniga råd. Personalens kvalifikationer befunnos vara ytterst växlande; mångenstädes var den för fåtalig. En tendens till förbättring i detta avseende kunde dock iakttagas. En bidragande orsak till svårigheten att få lämplig personal var, att avlöningsvillkoren voro växlande och ofta mycket dåliga. I flera fall saknade institutionerna läkare. Detta gällde även spädbarnskrubbor. Personalen omvittnade de svårigheter, som bristen på läkare medförde. I regel upptogs avgift för barnen. Dagavgifterna voro synnerligen växlande. Vid en del institutioner betalade barnen samma avgift, oberoende av föräldrarnas inkomster. Vid andra förekom en viss gradering efter inkomst utan att självdeklaration fordrades. Vid ytterligare andra (t. ex. i Stockholm) fanns en noggrann tabell med angivande av avgiften efter föräldrarnas inkomst och barnantal. Vid daghemmen tillhörande centralföreningen för barnkrubbor m. m. i Stockholm betalade föräldrarna år 1941 i genomsnitt 62 öre per barn och dag. Gränserna för avgifterna i Stockholm voro dock 25 öre och 2 kronor 85 öre per barn och dag. Beträffande kostnaderna för spädbarn i daghem hade i Stockholm beräkningar gjorts vid två daghem, nämligen Maria församlings barnkrubba och Högalids församlings barnkrubba. Vid den förra, där 18 spädbarn mottagas, beräknades 1941 bruttokostnaden till 4 kronor 87 öre per barn och dag. Sedan barnens dagavgifter frändragits var kostnaden 3 kronor 87 öre per barn. Detta daghem var modernt och hade en årshyra av 10,000 kronor. Då detta barnhem förutom spädbarnen mottog barn även i övriga åldrar, blevo kostnaderna delvis gemensamma, särskilt vad beträffade hyra och personal. Vid Högalids barnkrubba, som hade plats för 12 spädbarn, beräknades bruttokostnaden till 4 kronor per barn och dag samt efter avdrag av barnens dagavgifter till 3 kronor 10 öre. Detta daghem var omodernt och hade en årshyra av 2,000 kronor.

I Hälsingborg fanns en nybyggd institution, Tornérhjelmiska stiftelsen. Denna var avsedd dels för dagvård, dels för heldygnsvård och hade plats för cirka 100 barn. Byggnaden har kostat cirka 350,000 kronor att uppföra. Driftskostnaderna för år 1941 uppgingo till drygt 50,000 kronor och bruttokostnaden kunde beräknas till 3 kronor 22 öre per barn och dag. Frändrogos barn- och elevavgifter bleve kostnaden 2 kronor 20 öre per barn och dag. Utgiften för kosthållet per barn uppgick till 71 öre per dag. Någon möjlighet att uppdelat kostnaderna för dygnsvård och dagvård förelåg ej.

Genomsnittskostnaden för barn i åldern upp till 7 år vid samtliga till Centralföreningen för barnkrubbor m. m. i Stockholm anslutna daghem var 1941 2 kronor 98 öre per barn och dag; efter avdrag av personalens avgifter för bostad och kost samt barnens vårdavgifter var kostnaden 1 krona 93 öre per barn och dag.

Vid Gustav Vasa, Adolf Fredriks daghem, som var anslutet till centralföreningen och beläget i en modern tämligen nybyggd fastighet, voro kost-

naderna högre än genomsnittet eller 3 kronor 23 öre per barn och dag; efter avdrag av barnens avgifter 2 kronor 59 öre per dag. Årshyran vid detta daghem uppgick till drygt 14,000 kronor.

De faktorer, som överallt starkast inverkade på dagskostnaderna, voro personallönerna och lokalhyran.

III. Tidigare förslag till statligt stöd åt och statlig inspektion av den halvöppna barnavården.

Befolkningskommissionen överlämnade 1938 betänkande angående barnkrubbor, sommarkolonier m. m. (statens off. utredn. 1938: 20), vari kommissionen framlade förslag till statliga stödåtgärder för att åstadkomma en förbättrad vård och fostran av barn, i vad denna vård och fostran kunde tillgodoses jämsides med och såsom ett stöd för hem och skola. Kommissionen ansåg sig kunna fastställa ett behov av gemensam dagvård av småbarn i större utsträckning och under mera garanterade former än dittills förekommit. Här för åberopades av befolkningskommissionen pedagogiska, sociala och befolkningspolitiska skäl. Kommissionen ansåg sig kunna fastslå, att verksamheten icke nått en tillräcklig omfattning och ofta icke heller kunnat upprätthållas på en kvalitativt tillfredsställande nivå. Kommissionen fann att i samma mån som institutionernas allmännyttiga karaktär erkändes, måste det anses som en samhällets plikt att bereda dem en fastare och tryggare ställning. För att garantera en viss kvalitet på inrättningarna borde en statlig inspektion för desamma inrättas. Om staten på detta sätt iklädde sig garanti för att institutionerna icke tillätes underskrida en viss standard, fann kommissionen det rimligt, att staten även ställde ekonomiska resurser till förfogande för upprätthållande av kvalitetskraven. Kommissionen föreslog därför, att statsunderstöd borde utgå till driften av institutioner för halvöppen barnavård, för vilka kommissionen förordade beteckningarna daghem, lekskolor och eftermiddagshem. Kommissionen stannade för att detta borde utgå med en procentuell del av driftkostnaderna, dock med högst 50 öre per barn och dag. Av de remissinstanser, som befolkningskommissionens förslag underställdes, avstyrkte endast två helt statligt stöd till ifrågavarande verksamhet. Vissa erinringar anfördes visserligen, men i allmänhet funno remissinstanserna intet att invända mot principen att statlig inspektion av och ett statligt stöd åt institutionerna för halvöppen barnavård infördes.

Den 30 juni 1939 uppdrog chefen för socialdepartementet åt undervisningsrådet Josef J. E. Weijne att såsom sakkunnig biträda vid utredning inom departementet rörande statsbidrag till barnkrubbor och sommarkolonier m. m. Till grund för utredningsuppdraget låg befolkningskommissionens betänkande. Då emellertid, innan utredningsuppdraget slutförts, världskriget utbrutit och de därav föranledda påfrestningarna på det statfinansiella läget beskurit förutsättningarna för nya penningkrävande förslag av den art, som utredningen avsåg, kom utredningsmannen till den uppfattningen, att med åtgärder i huvudfrågan borde anstå till dess mera normala

förhållanden inträtt. På grund härav föreslog han endast dels att en konsulent för den halvöppna barnavården borde anställas inom socialstyrelsens byrå för fattigvård och barnavård, dels att seminarierna för utbildning av småbarnsfostrarinnor i mån av styrkt behov skulle erhålla tillfällig hjälp genom bidrag från allmänna arvsfonden. Utredningsmannen ansåg, att konsulentbefattningen tills vidare borde anordnas mera provisoriskt samt upprätthållas mot arvode.

IV. Befolkningsutredningens förslag.

I 1941 års befolkningsutrednings direktiv ingick att granska och genom- arbeta av befolkningskommissionen framlagda förslag i syfte att möjliggöra en snabb behandling av de förslag, som syntes praktiskt genomförbara. Med anledning härav har 1941 års befolkningsutredning upptagit till behandling frågan om statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård.

Utredningen har godtagit den av befolkningskommissionen gjorda indel- ningen av hithörande institutioner och de för dessa begagnade beteckningarna. Med *daghem* menas sålunda inrättningar för den huvudsakligen socialt be- tonade heldagsvården, av vilka barnkrubborna äro den vanligaste typen, med *lekskolor* inrättningar för den mera pedagogiskt motiverade halvdagsvården för barn i de senare förskolåren fram till skolåldern. De senare benämnas med en från tyskan översatt term även »barntädgårdar». I valet mellan dessa båda benämningar har utredningen stannat för namnet »lekskola», vilket ut- redningen på av befolkningskommissionen anförda skäl finner mest ändamåls- enligt och adekvat, om också beteckningen »barntädgård» alltjämt skulle vara den vanligast förekommande. Med *eftermiddagshem* avses slutligen in- rättningar för omhändertagande av skolbarn efter för dagen avslutad skolgång.

Liksom tidigare befolkningskommissionen finner utredningen, att det ur olika synpunkter är av vikt, att det föreliggande institutionsväsen- det på detta område utbygges. Härför tala enligt utredningen peda- gogiska, sociala och befolkningspolitiska skäl. Av pedagogiska skäl anses det angeläget, i synnerhet när barnen nått upp till 4-årsåldern, att uppfostran i hemmet kompletteras med den metodiska och pedagogiska lekverksamhet, som står på lekskolornas program. På landsbygden löser sig sysselsättningspro- blemet någorlunda tillfredsställande för barnen. I städerna åter tvinga bostads- och trafikförhållandena många familjer att låta småbarnens verksamhet huvud- sakligen utvecklas på gårdar och bakgator, där barnen under okontrollerat in- flytande av äldre kamrater ofta lära odygd och grundläggande mindre goda vanor.

De sociala motiv, som tala för institutioner för halvöppen barnavård, fram- träda enligt utredningen starkast i fråga om förvärvsarbetande mödrars barn. I första hand gör sig behovet av dagvård gällande i fråga om förvärvsarbetande mödrars barn i familjer, vars inkomster icke äro så stora, att de tillåta anställan- det av lämplig ersättare för modern i hemmet. Vad beträffar ogifta mödrar, änkor och gifta kvinnor, som ej sammanbo med mannen, är tillgången till dag- vård för barnen rent av en förutsättning för att modern över huvud taget skall kunna behålla barnet hos sig. Även när det gäller hem, där modern vistas

hemma större delen av dagen, kan det, i synnerhet när det gäller utarbetade mödrar, föreligga ett socialt intresse av att dessa under någon tid dagligen ha möjlighet att lämna småbarnen ifrån sig under betryggande vård.

Ur befolkningspolitisk synpunkt måste det anses önskvärt, att sådana åtgärder vidtagas, som för den enskilde lindrar de bekymmer och det besvär, som barnens ankomst och uppfostran föra med sig. Medvetandet om att barnen öka moderns bundenhet och omöjliggöra för henne att i fortsättningen ha förvärvsarbete kan vara ett i nativitetshänseende återhållande motiv.

Man kan även med tanke på andra tidsförhållanden än den nuvarande krisen icke bortse från den kvinnliga arbetskraftens roll på den allmänna arbetsmarknaden. De ogifta kvinnornas antal kommer att inom mindre än ett decennium väsentligt sjunka och de giftas att stiga. Den härav förorsakade minskningen av tillgänglig ogift kvinnlig arbetskraft kommer säkerligen att medföra ett ökat behov av att även de gifta kvinnorna i ökad utsträckning bli tillgängliga för arbetsmarknaden. Den stegrade bristen på hembiträden och ökningen av antalet gifta kvinnor i förvärvsarbete komma att resultera i en ökad efterfrågan på halvöppen barnavård.

Av anförda skäl anser utredningen, att behovet av institutioner för halvöppen barnavård är av sådan angelägenhetsgrad, att utvecklingen av dessa inrättningar bör stimuleras genom att staten lämnar ett icke alltför knappt stöd åt desamma. Härigenom skulle vinnas icke allenast ekonomiska förutsättningar för en kvantitativ utveckling utan även möjlighet till samordning och kontroll över verksamheten.

De institutioner, som här kunna komma ifråga, föreslås få olika utformning allt efter det ändamål de skola fylla. Då modern har förvärvsarbete, som tvingar henne att vara borta från hemmet hela dagen, föreligger behov av heldagsvård. För barn i förskoleåldern ifrågakommer härvid daghem. Dessa kräva en hög hygienisk standard, för vilken befolkningsutredningen uppdragit vissa minimikrav. De kräva också relativt gott utrymme, då det är nödvändigt att skilja på barn i olika åldrar och att ha isoleringsmöjligheter för sjuka barn.

Särskilt göra sig dessa hygieniska krav gällande, då det gäller daghemsvård för spädbarn. Utredningen är visserligen av den uppfattningen, att principiellt sett daghemsvård för spädbarn är olämplig. Den finner det önskvärt, att det ekonomiska stödet till mödrarna kunde bli så stort, att det gjorde det möjligt för fattiga mödrar att avstå från förvärvsarbete under barnets första levnads månader och att även en ensamstående moder kunde frikopplas från förvärvsarbete under större delen av amningsperioden. Då emellertid en efter dessa linjer utbyggd mödrahjälp knappast torde kunna bli förverkligad inom närmaste tiden, ser sig utredningen nödgad konstatera, att behov av spädbarnskrubbor föreligger. Då modern har förvärvsarbete hela dagen eller på eftermiddagen föreligger likaledes för barn i skolåldern behov av dagvård på eftermiddagshem.

Lekskolorna tillgodose behovet av pedagogiskt inriktad lekverksamhet för barn i den högre förskoleåldern. Utredningen är av den uppfattningen, att det är motiverat, att barnen delta i denna, oberoende av om modern arbetar i

förvärvslivet eller icke. Allteftersom förståelsen för lekskoleundervisningen tränger igenom hos en större allmänhet, kommer behovet av lekskolor att ytterligare växa. Denna form av halvöppen barnavård har en speciell funktion att fylla, när modern har förvärvsarbete av mindre omfattning, s. k. deltids- och halvtidsarbete; likaledes när en hemmavarande moder har behov att under en del av dagen vara fri från småbarnen.

Enligt utredningens mening äro för de olika vårdbehoven följande institutioner erforderliga:

Daghem, utrustade att omhändertaga barn under skolåldern för heldagsvård, varvid lekskoleundervisning meddelas de barn, som uppnått tillräcklig mognad.

Leksolor, utrustade för att meddela lekskoleundervisning huvudsakligen åt barn i åldern 4—6 år och eventuellt åt något yngre barn i särskilda avdelningar.

Eftermiddagshem, utrustade för att mottaga barn i skolåldern, ge dem ro till läsläsning och att eljest sysselsätta dem.

Utredningen förutsätter, att kombinationer av dessa olika institutioner kunna förekomma. Daghemmen äro vanligen kombinerade med lekskolor för barn i de högre förskoleåldrarna, som vistas där, och kunna även tänkas vara kombinerade med eftermiddagshem för skolbarn. Härvid ställas givetvis krav på att lokalerna äro sådana, att nödig isolation mellan de olika grupperna kan upprätthållas. Likaledes tänker sig utredningen möjligheten, att daghem, som ej ha resurser att utbygga lokaler för lekskoleundervisning för alla eller en del av barnen, utnyttja förefintliga fristående lekskolor i orten på så sätt, att daghemsbarnen deltaga i undervisning i dessa.

Staten bör, enligt utredningen, under normala förhållanden ej understödja andra institutioner för halvöppen barnavård än sådana, som lämna en fullt tillfredsställande vård. Av hänsyn till barnens sunda psykiska utveckling måste man uppställa krav på att personalen har en fullvärdig utbildning, och av hänsyn till barnens sunda fysiska utveckling måste man fordra, att verksamheten utövas i goda lokaler och under i övrigt ur hälsosynpunkt betryggande förhållanden. Under det att man beträffande personalen måste ställa lika stora krav antingen det gäller hel- eller halvdagsvård, blir förhållandet däremot något annorlunda i fråga om lokalernas beskaffenhet.

Heldagsvården i daghem kräver som ovan anförts en hög hygienisk standard, då barnen vistas där hela dagen, intaga sina måltider där och beredas nödig vila. Beträffande lekskolorna, där barnen endast vistas några timmar, kunna kraven på lokalernas utrymme och hygieniska utrustning ställas lägre.

Efter överbägande av de pedagogiska, sociala, allmänt befolkningspolitiska och andra skäl, som kunna tala för inrättandet av institutioner för halvöppen barnavård, har befolkningsutredningen kommit till det resultatet, att ifrågasvarande verksamhet bör understödjas genom statsbidrag. Det statsfinansiella läget har emellertid gjort utredningen tveksam rörande lämpligheten att under nuvarande förhållanden föreslå statsbidrag till ett nytt om än behjärtansvärt

ändamål. Utredningen hade helst sett, att förslaget om statsbidrag till den halvöppna barnavården hade kunnat framföras av utredningen i det sammanhang, där det enligt utredningens mening hör hemma. Utredningen anför nämligen att den har för avsikt att framlägga förslag om olika åtgärder avsedda att lätta hemmens arbetsbörda. Det hade tett sig naturligt att betrakta stödåtgärder för den halvöppna barnavården som ett led i utredningens strävanden att underlätta hemarbetet. När utredningen likväl ansett sig böra bryta ut förslaget om stöd till den halvöppna barnavården ur sitt sammanhang, har detta skett på grund av senaste tidens utveckling på arbetsmarknaden. Denna har nämligen visat en stark tendens att öka kravet på kvinnornas deltagande i förvärsarbetet.

Den minskade tillgången på manlig arbetskraft på grund av de militära inkallelserna, utvidgningen av de för militära ändamål arbetande industrierna och av vissa andra krisindustrier jämte andra omständigheter ha medfört, att behovet av kvinnlig arbetskraft inom industrien stegrats, och att kvinnornas arbetskraft efterfrågas även på sådana områden av näringslivet, där man tidigare ej brukat sysselsätta kvinnor. Problemet att i tillräcklig utsträckning skaffa fram kvinnlig arbetskraft har sålunda komplicerats av behovet av att kunna flytta den erhållna arbetskraften till för densamma tidigare främmande verksamhetsgrenar och industriorter.

För att kunna bilda sig en föreställning om *i vad mån rena krisåtgärder för närvarande äro erforderliga för barnens omhändertagande* har utredningen vänt sig till länsarbetsnämnderna, enskilda personer å orter, där krisen kan antagas ha ökat kravet på institutioner för halvöppen barnavård på grund av mödrarnas anställning i krisindustrien, samt till arbetsmarknadskommissionen.

Härvid har i huvudsak framkommit följande.

Länsarbetsnämnderna i Stockholms, Södermanlands, Kalmar, Hallands, Skaraborgs, Västmanlands, Gävleborgs, Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län ha uttalat, att om man skall kunna anskaffa och utbilda kvinnlig reservarbetskraft i tillräcklig utsträckning, det säkerligen blir nödvändigt att även anställa mödrar med barn under skolåldern. Detta kommer självklart att medföra behov av institutioner för barnens omhändertagande under moderns förvärsarbete. Hittills har krisen emellertid ej medfört sådan efterfrågan på kvinnlig arbetskraft, att den ej kunnat fyllas av ungdomar eller kvinnor med större barn. Det behov av barnkrubbor o. d., som nu finnes, torde därför ej vara större än det behov som fanns redan vid krigets utbrott. Liknande synpunkter ha uttalats av *länsarbetsnämnden i Östergötlands län*. Förhållandena inom *Värmlands län* örensstämma enligt uppgift härmed.

Andra länsarbetsnämnder ha givit uttryck för i huvudsak samma uppfattning dock med vissa modifikationer. Sålunda har *länsarbetsnämnden i Gotlands län* uttalat, att inom länet i allmänhet icke märkts någon efterfrågan på kvinnlig arbetskraft till industrien. Däremot hade i stor utsträckning uppstått svårighet att tillgodose behovet av tillfällig hjälp i hushållen. Denna svårighet kunde dock ej antagas bliva avhjälpt genom barnkrubbor utan torde bero på att de gifta kvinnorna ej vore i behov av att skaffa sig förvärsarbete. Barnkrubban i Visby hade under krisen ej varit fullbelagd. Kvinnlig reservarbetskraft behövdes inom länet huvudsakligen för jordbruksarbete. Även om gifta kvinnor skulle behöva

anlitas härför, torde detta ej medföra behov av särskilda institutioner för halvöppen barnvård, enär det kunde antagas att mödrarna i största utsträckning kunde taga barnen med sig till arbetsplatsen. *Länsarbetsnämnden i Kronobergs län* har anfört, att en bidragande orsak till att Strömsnäsbruk haft dåligt resultat i sina försök att inregistrera kvinnlig reservarbetskraft torde vara att inga institutioner för barnens omhändertagande under moderns förvärvsarbete funnes på orten. Behovet av kvinnlig arbetskraft under krisen hade i länet huvudsakligen gjort sig gällande säsongvis, särskilt beträffande torvindustrien. Denna hade under sommarmånaderna dragit till sig såväl ungdomar som gifta kvinnor med barn. I intet fall hade dock iakttagits, att de gifta kvinnorna haft större svårighet att själva ordna med vårdsnaden av barnen hos släktingar eller grannar under den relativt korta tid deras arbete varat.

Av vissa länsarbetsnämnders yttrande framgår, att krisen redan föranlett ett mer eller mindre utpräglat ökat behov av institutioner av nu ifrågavarande slag. Sålunda har *länsarbetsnämnden i Uppsala län* framhållit, att de befintliga barnkrubborna utnyttjats i allt större utsträckning sedan krigets början. *Länsarbetsnämnden i Blekinge län* har uppgivit, att vid barnkrubban i Karlskrona under kriget skett en betydlig ökning av antalet platsökande, varför åtskilliga måst avvisas. Enligt *länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län* föreläge redan nu behov av ökat platsutrymme vid barnkrubborna, även om bristen icke kunde anses särskilt stor. Det vore däremot särskilt angeläget att få frågan om ökade möjligheter att placera barn i förskolåldern i lekskola ordnad snarast möjligt, då f. n. inom Göteborg en brist på omkring 200 sådana platser rådde. *Arbetsnämnden i Stockholms stad* har anfört, att behovet av kvinnlig reservarbetskraft till krigsindustrien hittills ej medfört ett ökat behov av barnkrubbor och liknande institutioner, men att krisförhållandena i allmänhet torde ha medfört, att husmödrarna i allt större utsträckning arbetade även utom hemmet, varigenom behovet av institutioner för övervakning av de minderåriga barnen otvivelaktigt ökat. *Länsarbetsnämnden i Kristianstads län* har uttalat, att de företag, som blivit bemyndigade utbilda och registrera reservarbetskraft, sannolikt finge räkna med att på ett eller annat sätt sörja för att barnen omhändertoges under den tid mödrarna vore sysselsatta inom företaget. Nämnden upplyste därjämte, att Aktiebolaget skånska yllefabriken i Kristianstad ansett det behövt att gå i författning om att uppföra en barnkrubba för fabriken personal och att man torde kunna utgå från att tidsläget om också ej framtingat så dock påskyndat utvecklingen. *Länsarbetsnämnden i Älvsborgs län* har framhållit, att kvinnornas arbetskraft redan före kriget torde ha tagits i anspråk inom textil- och skoindustrierna i så stor utsträckning som ansetts möjlig. Trots detta hade förmärkts, att kvinnor fått ersätta männen vid inkallelser o. d. Därmed hade behovet av barnkrubbor och lekskolor ökat i någon grad, och under senaste året hade vissa barnkrubbor utvidgat sin verksamhet. Därjämte hade behov av barnkrubbor yppats, när det gällt att anvisa korttidsarbetande mödrar, vilka i egenskap av medlemmar i erkänd arbetslöshetskassa verkställde arbetsansökan, tillfälliga arbetsanställningar. Då problemet om barnens omvårdnad och tillsyn under arbetstiden ej alltid kunde lösas, bleve detta orsaken till att erbjudna arbetstillfällen måste avböjas. *Länsarbetsnämnden i Malmöhus län* har uttalat, att redan nu föreläge en kännbar platsbrist vid barnkrubborna. Många husmödrar, vilka hade behov av att söka sig ut i förvärvsarbetet, måste avstå från erbjudna arbetstillfällen på grund av denna platsbrist vid barnkrubborna. I Malmö vore det ej ovanligt, att mödrarna finge »stå i kö» för att erhålla denna hjälp. Då det gällt att skaffa kvinnor till säsongbetonade jordbruksarbeten, hade länsarbetsnämnden vid vissa tillfällen i samråd med husmodersförening anordnat tillfälliga daghem för barnen.

Länsarbetsnämnden i Jönköpings län har anfört, att behovet av barnkrubbor

för barn, vilkas mödrar sysselsättas i krisindustrien, redan visat sig i mindre utsträckning inom länet. När sålunda en fabrik i Jönköping delvis omlades för krigsindustri och drog till sig många hustrur med minderåriga barn, hade en stark överbeläggning på stadens institutioner för halvöppen barnavård uppstått. Denna överbeläggning hade omedelbart sjunkit, när inskränkningar i fabriken drifft vidtagits. Ingen tvekan torde råda om att kvinnlig reservarbetskraft ej kunde erhållas i tillräcklig utsträckning, om icke åtgärder för barnens omhändertagande vidtoges. *Länsarbetsnämnden i Örebro län* har uppgivit, att i Karlskoga behovet av åtgärder för omhändertagande av barnen vore mycket stort. Rekryteringen av kvinnlig reservarbetskraft hade gått mycket dåligt, säkerligen till en del beroende på att mödrarna ej kunnat ordna med vården av småbarnen. En lekskoleform, där barnen kunde få mat, skulle säkerligen vara en god hjälp men innebure ej en fullständig lösning. Behovet av barnkrubba hade i Karlskoga uppstått långt före krisen. Sedan denna inträtt, hade situationen givetvis förvärrats.

Av svaren från länsarbetsnämnderna ävensom av de till utredningen inkomna uttalandena från vissa enskilda personer framgår, att man även i många fall på de orter, där krisindustrien redan sysselsätter ett osedvanligt stort antal kvinnor, hittills ej förmärkt ett större behov av institutioner för halvöppen barnavård än det, som förelegat redan före krisens inträdande. Undantag härifrån utgöra främst Karlskoga och Jönköping. En utredningen tillställd skrivelse från arbetsutskottet för Göteborgs centralråd för halvöppen barnavård vittnar om att även på andra håll ett påtagligt aktuellt betingat behov föreligger. Nyssnämnda svar och uttalanden utvisa, att alla äro ense om att, ifall kravet på utbildning av kvinnlig reservarbetskraft skall kunna tillgodoses i planerad omfattning, dylika institutioner måste inrättas. Eftersom Karlskoga torde vara en av de få orter i landet, där man försökt sätta planerna på uttagning av den kvinnliga reservarbetskraften i verket, är det naturligt, att man där starkast känt bristen på institutioner för halvöppen barnavård.

Arbetsmarknadskommissionen har i skrivelse av 22 december 1942 till utredningen anfört följande.

Under rådande förhållanden med brist på arbetskraft är det av stor betydelse, att tillgängliga arbetskraftsreserver kunna tagas i anspråk. Då kvinnorna utgöra den reserv, som allt mer måste fylla luckorna inom arbetslivet, framstår det som synnerligen angeläget, att de hinder, som kunna försvåra för kvinnorna att gå i produktionslivet, i möjligaste mån undanröjas. Kommissionen har i olika sammanhang erfarit, att svårigheterna för mödrarna att placera sina barn många gånger gör det omöjligt för dem att antaga arbete.

Här berörda förhållanden ha även bestyrkts av flera arbetsförmedlingar, som påpekat betydelsen av att genom lämpliga anordningar beträffande daghem för barn tillföra bl. a. det husliga arbetsområdet tillfällig arbetskraft i ökad omfattning. Med hänsyn till den sedan länge rådande bristen på huslig arbetskraft, måste det betraktas som i hög grad önskvärt, att hemmen erhålla det tillskott av tillfällig hjälp, som kan frigöras genom att barnen omhändertagas, medan mödrarna äro i arbete.

Då fråga är om rekrytering av kvinnlig arbetskraft till krigsindustrien, har kommissionen haft att uppmärksamma behovet av utbildning av reservarbetskraft och därvid konstaterat, att på en del orter, där denna fråga varit av stor betydelse,

hinder stundom mött för hennens kvinnor att underkasta sig önskad utbildning med hänsyn till svårigheterna att ordna tillsynen av barnen.

Situationen på arbetsmarknaden påkallar uppenbarligen åtgärder för en utökning av daghems- och barnträdgårdsverksamheten, och utvecklingen kommer med all sannolikhet att ytterligare markera behovet därav genom att medföra skärpta krav på kvinnornas arbetsinsatser inom produktionslivet. Genom att stimulera och understödja ifrågasvarande verksamhet skulle staten befrämja ett ianspråktagande av latent kvinnlig arbetskraft, vilket enligt arbetsmarknadskommissionens mening är ett samhällsintresse av största betydelse.

Vid kommissionens skrivelse fanns fogat ett av dennas sakkunniga rörande kvinnlig arbetskraft avgivet yttrande, vari bl. a. sägs följande:

Enligt arbetsförmedlingarnas uppgifter har behovet av barnkrubbor av olika anledningar ökat under de sista åren. I större städer och mera industribetonade samhällen medför bristen på barnkrubbor stora olägenheter även under normala förhållanden. I nuvarande läge med ökad efterfrågan på kvinnlig arbetskraft men även beroende på att kvinnorna av ekonomiska skäl i större utsträckning söka sig ut i arbetslivet, bli dessa svårigheter ännu mera kännbara. Det påpekas, att kristiden icke framkallat utan endast ytterligare markerat den ohållbara situationen och med önskvärd tydlighet påvisat nödvändigheten av snabba och effektiva åtgärder.

Det har framkommit, att då problemet barnens omvårdnad och tillsyn under arbetstiden icke alltid kan lösas, blir detta ofta orsaken till att erbjudna arbetstillfällen måste avböjas. Detta gäller alla yrkeskategorier. Det uppgives bl. a., att medlemmar av erkända arbetslöshetskassor fått avstå arbete av nämnda skäl och därigenom avstängts från understöd, varefter de blivit tvungna att söka socialhjälp.

Då barnkrubbornas platsantal är mycket begränsat, komma svårigheterna för de mödrar, som bruka åtaga sig tillfälligt arbete, att bli särskilt stora. De, som kunna försäkra sig om en plats mera kontinuerligt, äro otvivelaktigt mera gynnade. Arbetsförmedlingarna rapportera sålunda, att exempelvis de kvinnor, som anmäla sig som tillfällig hemhjälp, skulle kunna tagas i anspråk i väsentligt större omfattning, om de utan svårigheter och tidsspillan kunde placera sina barn, medan de själva äro i arbete. Verkningarna av dessa förhållanden få icke underskattas. Med hänsyn till att den sedan lång tid rådande bristen på hembiträden under de senaste åren ytterligare skärpts, framstår det som ett oeftergivligt krav, att hemmen få i möjligaste mån tillgång till den tillfälliga hemhjälpen, vilken synes allt mer få ersätta hembiträden. Härigenom vinnes icke endast, att det husliga arbetsområdet tillföres arbetskraft utan även att hennens kvinnor i större utsträckning frigöras för arbetsmarknaden.

Det förtjänar även erinras om en annan relativt stor grupp av kvinnliga tillfällighetsarbetare, nämligen inom restaurangbranschen. För dessa — men även för andra liknande grupper — uppstår dessutom behovet av att få barnen omhändertagna på kvällar och nätter. Det bör i detta sammanhang även påpekas, att detta behov blir allt mera aktuellt även för industriens kvinnor, som mer och mer tagas i anspråk för skiftarbete och i viss mån för närvarande också för nattarbete. För att frågan om den halvöppna barnvården skall få en tillfredsställande lösning, fordras därför, icke endast att barnkrubbornas antal utökas utan även att de få tillräckligt med personal och utrustning, så att de vid behov kunna mottaga barn dygnet om.

Det framgår vidare av arbetsförmedlingarnas rapporter, att då man skall anskaffa och utbilda kvinnlig reservarbetskraft för industrien, ett ökat behov av institutioner för barnens omhändertagande uppstår, enär stora grupper hemkvinnor måste påräknas för denna beredkapsuppgift.

Sakkunniga vilja med några uppgifter och exempel, som lämnats av arbetsförmedlingarna, belysa här berörda förhållanden.

Enligt beräkningarna föreligger en brist på omkring 200 platser vid barnkrubborna i Göteborg. I Stockholm torde platsbristen vara väsentligt större.

En arbetsförmedling meddelar, att behovet av tillfällig kvinnlig arbetskraft i det närmaste är omöjligt att tillgodose på grund av svårigheterna med barnens placering.

Platsbristen förorsakar även, att det ofta blir alltför lång väg till den krubba, där barnet äntligen blir mottaget. En sökande, som av denna anledning ej hann att själv hämta barnet, måste anställa särskild person härför.

Förutom platsbristen gälla de framförda klagomålen även tiderna för daghemmens öppethållande, vilka äro föga lämpade för bl. a. de husliga yrkena.

Ett ännu större antal arbetssökande kvinnor skulle enligt tjänstemännen på affärs-, industri- och restaurangavdelningarna kunna taga erbjudna arbetstillfällena, om överhuvud möjlighet att lämna barnen på något daghem föreläge. Men så gott som dagligen klagas det över nekande svar, som lämnas från stadens samtliga krubbor vid förfrågan, om de kunna mottaga barn. Resultatet blir, att mödrar, som önska söka tillfälligt arbete, se sig nödsakade att i stället söka hjälp från det allmänna, med andra ord taga understöd från fattigvården. Dylika fall kunna inspektörerna från samtliga fattigvårdsdistrikt exemplifiera och även från detta håll understrykes kraftigt behovet av åtskilligt flera daghem i alla delar av staden.

Från ungdomsförmedlingen kan en iakttagelse av särskilt intresse framföras. På grund av den stora svårigheten för yrkesarbetande mödrar att få in sitt eller sina barn på någon krubba, efterfrågas arbetskraft från ungdomsförmedlingen i de fall, där man inte kan betala ett äldre och mera kvalificerat hembiträde. Denna press på de yrkesarbetande mödrarna har gjort, dels att vården av småbarnen lagts i händerna på helt oerfarna och utbildade ungdomar och dels att lönerna för denna okvalificerade arbetskraft trissats upp till onormal nivå.

En utbyggnad av barnkrubbe- och barnträdgårdsverksamheten synes enligt sakkunnigas mening starkt motiverad. Redan i nuvarande läge utgöra de bristande möjligheterna för mödrarna att placera sina barn allvarliga olägenheter, och då det finnes anledning förmoda, att utvecklingen kommer att medföra ytterligare behov av institutioner för halvöppen barnavård, vilja sakkunniga understryka betydelsen av att erforderliga åtgärder till frågans lösning vidtagas så snart som möjligt.

Utredningen finner det framgå av arbetsmarknadskommissionens skrivelse och det därvid fogade sakkunnigutlåtandet, att särskilt i de större städerna och på orter med krigsindustri föreligger ett akut behov av ökat antal inrättningar för halvöppen barnavård. Då från ett flertal andra platser rapporterats relativt mindre behov av daghem och barnkrubbor, bör denna omständighet icke tillmätas en alltför stor betydelse redan med hänsyn till problemet om den kvinnliga reservarbetskraftens rekrytering. Men läget kan även betraktas i ett mera allmänt perspektiv.

Som framgår av flera uttalanden torde det i realiteten vara så, att kvinnor med barn underlåta att konkurrera med de barnlösa, därför att icke tillräckliga möjligheter föreligga för barnens vård utom hemmet. I yrken, som fordra en mer kvalificerad arbetskraft och som i många fall ställa större anspråk på den enskildes energiinsats och som därför också äro bättre betalda, är det med hänsyn till mödrarnas faktiska situation helt naturligt, att det i

övervägande grad äro de barnlösa kvinnorna, som konkurrera om anställningarna. Ett enskilt uttalande från Nynäshamn, varest telegrafverkets verkstäder sysselsätta den övervägande delen av samhällets kvinnliga industriella arbetskraft, förtjänar att i detta sammanhang citeras. Man planerar där att bilda en förening med syfte att inrätta ett daghem: »För närvarande ha cirka 300 personer antecknat sig som medlemmar i denna förening, varibland 100 mödrar med småbarn. Av dessa mödrar har ett 40-tal sagt ifrån, att de önska få sina barn omhändertagna alla vardagar under moderns förvärvsarbete. En mängd av dessa mödrar äro städerskor och affärsanställda. Fem ha anställning vid telegrafverkets verkstäder.»

Erfarenheten ger enligt utredningen vid handen, att fysiskt påfrestande och ringa avlönat deltidarbete som tvättning och städning i allmänhet utföres av kvinnor med barn, något som hänger samman med att mödrar på grund av bundenheten genom barnen icke ha möjlighet att antaga mera välavlönat industriarbete utan för att bidra till familjens utkomst se sig hänvisade till dylikt tungt deltidarbete. Redan ur rättvisesynpunkt är detta olyckligt; därtill kommer, att detta förhållande kan få psykologiska verkningar, som ur befolkningspolitisk synpunkt äro allt annat än önskvärda. I synnerhet föreligger det risk härför nu, då på flera orter, där förut icke kvinnor sysselsatts i industriarbete, industrierna taga in kvinnlig arbetskraft. Då sannolikt på dessa orter inga eller blott otillräckliga institutioner för halvöppen barnavård finnas, blir följderna, att just mödrarna ställas utanför möjligheten att genom att gripa den erbjudna chansen till industriarbete höja familjens ekonomiska standard. De få se sig utkonkurrerade av de barnlösa kvinnorna, ogifta och gifta. De nya förtjänstmöjligheterna gå sålunda de familjer förbi, som kanske bäst behövde dem, nämligen familjer med barn. Att en önskvärd positiv inställning till barn och familj främjas genom denna situation är uteslutet. Inte enbart av arbetsmarknadspolitiska utan även av befolkningspolitiska skäl är det sålunda av vikt, att en utvidgning nu sker av samhällets halvöppna barnavård.

De förfrågningar och överväganden som gjorts ha övertygat befolkningsutredningen om nödvändigheten av att statsmakterna redan nu under krisen — trots det ansträngda statsfinansiella läget — vidtaga åtgärder, som kunna tjäna att lösa frågan om småbarnens omhändertagande under tiden för mödrarnas förvärvsverksamhet, men utredningen har utgått ifrån att man härvid bör taga sikte på de orter, där krisen gjort denna fråga särskilt aktuell och där man kan antaga, att arbetsmarknadens behov av kvinnlig arbetskraft ej kan tillfredsställas i önskvärd utsträckning, med mindre dylika åtgärder komma till stånd. Sålunda begränsade kunna dessa åtgärder skapa förutsättningarna för utbildandet av kvinnlig reservarbetskraft; de räcka däremot icke till att bemästra det läge, som inträder i händelse av krigssituation, då rent provisoriska anstalter måste vidtagas, ehuru det icke bör förbises, att den erfarenhet och det organisatoriska kunnande, som nu utvinnes, kunna bli värdefulla i en dylik kritisk situation. Även om det av utredningen framlagda

förslaget närmast avser att lösa av krissituationen starkt aktualiserade förhållanden, så visa dock de utredningar som gjorts, att de åtgärder, som utredningen föreslår, måste anses påkallade redan på grund av det normala fredsbehovet av halvöppen barnavård; åtgärderna ha vidare utformats så, att de låta sig påbyggas med hänsyn till de ytterligare krav, som befolkningspolitiska överväganden kunna ställa.

Utredningen har funnit det ändamålsenligt och önskvärt, att kommunerna intresseras för lösandet av dessa problem, som framträda med varierande styrka på olika orter. Hittills har emellertid erfarenheten visat, att endast ett fåtal kommuner i tillräcklig utsträckning sört för tillgodoseendet av ifrågavarande behov. En orsak härtill har måhända varit, att den halvöppna barnavården saknat stadga och fasthet och att de spridda initiativen, vars värde i flera fall utredningen är angelägen understryka, dock icke fått den samordning, som en statlig översyn kan skänka. Principerna för en samhällelig barnavård av detta slag ha inte heller haft en så klar och auktoriserad utformning, att de utan vidare kunnat läggas till grund för kommunala beslut. Befolkningsutredningen finner det av denna anledning påkallat, att statsmakternas inställning till den halvöppna barnavården klarlägges genom ett principbeslut i frågan.

Befolkningsutredningens förslag innebär dels att statsmakterna i princip skola taga ställning till frågan om ett statligt stöd åt den halvöppna barnavården, dels att under budgetåret 1943/44 statligt stöd skall utgå till nyinrättade institutioner eller nyinrättade avdelningar inom äldre institutioner, endast i sådana fall då inrättandet är angeläget av arbetsmarknadspolitiska skäl. I samband härmed föreslår utredningen åtgärder för en statlig inspektionsverksamhet samt för utbildning av personal för den halvöppna barnavården. Förslaget innehåller sålunda dels ett aktuellt program, avseende budgetåret 1943/44, dels ett »fredsprogram», i vilket principerna för den statliga stödverksamheten uppdragas

Vad först angår de av utredningen föreslagna principerna för statsbidrag till halvöppen barnavård föreslås att statsbidraget utgår dels som *lönebidrag* till personal, dels som *kostbidrag* till institutioner, där barnen intaga minst ett av dagens huvudmål, dels som *bidrag till anläggningskostnaderna* för daghem.

Lönebidrag skall principiellt endast utgå till personal med viss minimiutbildning, s. k. lekskolelärarinnor, som genomgått tvåårig utbildning vid seminarium för småbarnsfostrarinnor. Det förutsättes, att denna utbildning efter hand blir det normala kompetenskravet både vid daghem och lekskolor.

Utredningen finner det även skäligt, att detta bidrag ej alltför strängt begränsas till lekskolelärarinns lön. Den daghemsinstitution, som till föreståndarinna har anställt en person, t. ex. en barnsköterska, som saknar lekskolelärarinnekompetens men vars utbildning och personliga egenskaper av andra skäl kunna anses göra henne särskilt lämpad därtill, bör kunna erhålla bidrag jämväl till en sådan föreståndarinnas lön. Man bör ej heller förbise, att vid vissa daghem redan finnes anställd en föreståndarinna utan lekskolelärarinne-

kompetens, som det oaktat kan vara utomordentligt lämplig för sin uppgift. Det måste anses mindre lyckligt, om en kommun, som önskar kommunalisera den halvöppna barnavårdande verksamheten, avhålls härifrån av farhågan att ej få statsbidrag till lönen för en föreståndarinna, som man varken vill eller anser sig kunna avskeda. Däremot torde man vid nyanställning av föreståndarinnor böra tillse, att endast utbildade personer tillsättas. Det är önskvärt, att reglerna för statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård utformas på ett så enhetligt sätt som möjligt. I spädbarnskrubban kan en lekskolelärarinna ersättas av en föreståndarinna med utbildning i spädbarnsvård och barnsjukvård; en utbildning, som drager ungefär samma kostnader och erfordrar samma tid som den förras. Under sådana förhållanden bör statsbidrag utgå jämväl till dylik föreståndarinnas lön.

I princip bör statsbidraget sålunda anknytas till lekskolelärarinnornas lön, men det bör föreligga möjlighet för tillsynsmyndigheten att förordna, att dylikt bidrag jämväl skall kunna utgå till avlönande av person med annan utbildning, som anses göra henne lämpad att förestå ifrågavarande inrättning för halvöppen barnavård.

Statsbidraget skall utgå med $\frac{1}{3}$ av lönen. Lönen torde i likhet med övriga lärarelöner böra graderas efter dyrort. Det skulle visserligen med hänsyn till utbildningstidens längd och de krav, som lekskoleundervisningen ställer på lärarinnan, kunna vara skäligt att för lekskolelärarinna beräkna samma lön som för småskollärarinna, men med hänsyn till de ekonomiska svårigheter, som kunna antagas komma att råda under och efter den nuvarande krisen, finner utredningen det lämpligt att utgå från en något lägre lön. Utredningen framlägger följande till civila avlöningsreglementets indelning i ortsgrupper anknutna lönesystem:

	Ortsgrupper		
	A—C	D—F	G—I
Statsbidrag	1 000	1 150	1 300
Minimilön	3 000	3 450	3 900

Hinder bör enligt utredningen ej möta att låta en begränsad del av lönen utgå in natura på samma sätt, som redan sker vid flertalet institutioner för halvöppen barnavård. Naturaförmånerna böra därvid uppskattas till ett i förhållande till ortens dyrortsgruppering skäligt pris och statsbidraget utgå med en tredjedel av de samlade löneförmånernas penningvärde.

Utredningen föreslår, att å lönen skola utgå ålderstillägg efter viss tids tjänstgöring i likhet med vad som tillämpas beträffande andra tjänstemän, såväl inom statliga som kommunala lönesystem. Med hänsyn till den synnerligen låga avlöning, som de flesta huvudmän för den halvöppna barnavården, antingen de utgöras av kommuner eller enskilda sammanslutningar, hittills bjudit den utbildade personalen, befarar utredningen, att ålderstilläggen ej komma att utgå eller i varje fall komma att bestämmas till oskäligt låga belopp, därest statsbidraget begränsas till grundlönen. Statsbidrag bör därför utgå även be-

träffande ålderstillägg. Ålderstilläggen synas böra bestämmas till vardera 150 kronor i ortsgrupperna A—C, 180 kronor i ortsgrupperna D—F och 210 i ortsgrupperna G—I samt utgå efter respektive 3, 6, 9 och 12 års väl vitsordad tjänstgöring.

Vid övervägande av frågan, huruvida statsbidraget å ålderstilläggen bör beräknas på samma sätt som i fråga om grundlönen framhåller utredningen, att det vore lämpligt att ha möjlighet flytta en anställd från en inrättning till en annan. Möjligheterna härtill skulle emellertid minskas, därest huvudmannen för en inrättning skulle behöva bära ökade kostnader för en befattningshavare, som blivit berättigad till ålderstillägg. Uppenbart är att ålderstillägg bör utgå oberoende av om befattningshavarens tidigare tjänstgöring utövats vid inrättning med annan huvudman. Utredningen anser därför, att statsbidraget — i likhet med vad som är fallet exempelvis beträffande distrikts-sköterskorna — bör utgå för hela kostnaden för ålderstillägg.

Utredningen finner det principiellt önskvärt, att statsbidraget förknippas med villkoret att ovan angivna minimilön utgår, då man endast härigenom i längden kan uppfylla kravet på att fostran av förskolebarnen ej anförtros åt andra än kvalificerade krafter. Denna lön innebär en högst väsentlig ökning av den f. n. till lekskolelärarinnor vanligen utgående avlöningen. På sina håll kan denna ökning vara så stor, att den trots statsbidraget skulle medföra en stegring av huvudmännens hittillsvarande utgifter för den halvöppna barnavården. Statsbidraget skulle då måhända förlora sin verkan att uppmuntra kommuner eller sammanslutningar till att i större utsträckning utöka den halvöppna barnavårdande verksamheten. Det torde därför vara motiverat att visserligen som villkor för erhållande av statsbidrag uppställa krav på att vederbörande erhåller ovan angivna minimilön, men att dessutom stipulera att under en viss övergångstid, förslagsvis 3 år, medgiva, att sådant bidrag må kunna utgå även till lägre avlönade befattningar.

Efter vad erfarenheten visat lämnar ett icke ringa antal utbildade lekskolelärarinnor ganska snart sitt yrke — i stor utsträckning för att ingå äktenskap. Många av dessa skulle kunna tänkas vara villiga fortsätta sitt arbete såsom deltidsanställda. Statsbidraget skulle för dessa utgå efter samma grund som för lön till heltidsanställd, d. v. s. med en tredjedel av det belopp, som med hänsyn till tjänstgöringstid och övriga omständigheter av den bidragsbeviljande myndigheten bedömes vara en skälig minimilön i förhållande till de heltidsanställdas minimilöner.

Befolkningsutredningen föreslår, att *kostbidraget* utgår med fixt belopp per måltid. Det synes uppenbart, att de måltider, för vilka statsbidrag skall utgå, skola utgöras av lagad mat, då icke barnens näringsbehov lämpligen kan tillfredsställas enbart med smörgåsmat. Detta statsbidrag bör fastställas utgå med visst belopp per barn och dag, förslagsvis 30 öre till daghem eller annan institution, där barnen erhålla två mål lagad mat per dag, och 15 öre till lekskola, eftermiddagshem eller annan anstalt, där barnen få ett mål lagad mat. För spädbarnens del är en dylik uppdelning icke möjlig. Utredningen föreslår

därför ett kostbidrag om 15 öre per dag för heldagsvårdat spädbarn. För att förhindra att statsbidrag för kost åtnjutes av anstalter med icke kvalificerad ledning, bör föreskrivas, att sådant bidrag endast får utgå i förening med bidrag till personalens löner.

Befolkningsutredningen finner, att det torde vara relativt lätt att kontrollera, att det föreslagna bidragssystemet ej leder till missbruk. Den omständigheten, att en barnavårdande institution genom tillskott från huvudmannen eller avgifter från barnens föräldrar eller på annat sätt själv måste svara för huvuddelen av kostnaderna, innebär i och för sig garanti för att dessa ej hållas oskäligen höga.

Befolkningsutredningen räknar med att föräldrarna i allmänhet böra betala avgifter för den halvöppna barnavården. Det torde vara lämpligt att principiellt skilja på avgifter för lekskoleundervisningen och avgifter för övrig vård. En vanlig form av avgift i lekskolan är en månadsavgift på 3, 5 eller 8 kronor, varierande efter föräldrarnas inkomster, med möjlighet till friplatser för barn till föräldrar, som ej anses kunna betala någon som helst avgift. Så länge den uppfattningen ej allmänt slagit igenom, att lekskoleundervisningens betydelse för barnens uppfostran är så stor, att denna undervisning bör vara obligatorisk och följaktligen helt avgiftsfri, torde invändning ej kunna göras mot ett sådant eller liknande avgiftssystem. Då man kan förutsätta, att fattiga föräldrars barn befrias från lekskoleavgiften och de mindre bemedlades i största utsträckning högst få betala 3 kr., kan en sådan avgift knappast anses olämplig ur den synpunkten, att det skulle vara besvärligt för föräldrarna att på en gång betala för hela månaden. Psykologiskt sett torde det vara fördelaktigt, att lekskoleavgiften betalas på en gång för något längre tid än en eller ett par dagar i sänder, då både föräldrar och barn härigenom lättare inställas på att lekskolan är en institution, som barnet bör kontinuerligt besöka. Utöver avgiften för lekskoleundervisningen, som kan meddelas även i daghemmet, skulle för de barn, som åtnjuta heldagsvård, erläggas en dagavgift, likaledes varierad efter föräldrarnas inkomster. På liknande sätt skulle utgå en särskild dagavgift för de barn, som i lekskolan finge ett eller flera mål mat, varvid avgiften givetvis borde vara olika för ett och två mål o. s. v. För skolbarn i eftermiddagshem blir principen för avgifterna densamma, även om man skulle anse, att månadsavgiften här bör sättas något lägre, då dessa barn ej åtnjuta undervisning på samma sätt som lekskolebarnen. I gengäld kan man ifrågasätta, om dagavgifterna ej böra något höjas med hänsyn till att matkostnaderna för dessa barn bli större än för de mindre barnen. Från föräldrarnas synpunkt bör intet kunna invändas mot att avgiften uppdelas på lekskoleundervisningen och den övriga vården.

För dem, som reagera mot statsbidrag till heldagsvården med hänvisning till att man därigenom huvudsakligen skulle gynna förvärvsarbetande mödrar, vars familjer genom dessas inkomst få ett ekonomiskt tillskott, måste den nu föreslagna uppdelningen vara tilltalande. De pedagogiska skäl, som

tala för att lekskoleundervisningen bör vara tillgänglig för alla barn, kunna då tillgodoses genom att lekskoleavgifterna aldrig höjas utöver en viss lägre gräns, under det att dagavgifterna för heldagsvården i daghemmet eller måltiden i lekskolan kunna differentieras så starkt i förhållande till föräldrarnas inkomster, att en familj, som har så goda inkomster, att man anser, att den själv bör kunna bekosta barnens vård, ej finner det ur ekonomisk synpunkt lönande att sända barn till daghemmet eller begära en måltid för dem i lekskolan.

Som generella villkor för att statsbidrag till driftkostnaderna vid halvöppen barnavård överhuvudtaget skall kunna utgå, föreslås av utredningen skola gälla,

att institutionen är inrymd i för ändamålet godkända lokaler,

att institutionen för vård emottager ett av den bidragsbeslutande myndigheten godkänt antal barn,

att för institutionen finnes uppgjort reglemente, som av den bidragsbeslutande myndigheten godkänts,

att årligen för verksamheten uppgjorts en av den bidragsbeslutande myndigheten godkänd plan,

att institutionen ledes av och har anställd kompetent personal i enlighet med den av den bidragsbeviljande myndigheten godkända planen,

att nämnda personal företer friskbetyg,

att de avgifter, som skola erläggas för vården, utgå efter en av den bidragsbeslutande myndigheten fastställd taxa,

samt att daghem står under kontinuerlig läkarkontroll.

Utredningen framhåller, att ett statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård sannolikt kommer att medföra en ökning av antalet daghem och lekskolor. Särskilt önskvärt vore, att kommunerna i större utsträckning än hittills ville uppmuntra och ägna sig åt denna verksamhet, vars sociala natur borde väcka ett starkt kommunalt intresse. En kommunalisering av dylika institutioner skulle sannolikt även medföra, att den önskvärda standarden lättare kunde nås och upprätthållas. Då kommunerna emellertid hittills visat ett ganska ringa intresse för dylik verksamhet — av hösten 1941 inventerade 347 institutioner hade endast 23 kommun som huvudman — måste man räkna med att statsbidrag kan komma att i stor utsträckning sökas av andra än kommunala institutioner. Utredningen har därför ej ansett sig böra ifrågasätta, att statsbidraget skall begränsas till institution med kommun som huvudman. Däremot torde man för att lättare kunna uppehålla kravet på standarden vid daghem och lekskola samt för att underlätta kontrollen över att missbruk ej sker, från rätt till statsbidrag böra utesluta institutioner, drivna av enskild person.

Utredningen föreslår därför, att statsbidrag endast bör kunna utgå till institution för halvöppen barnavård, som till huvudman har kommun, stiftelse, förening eller industriföretag.

Beträffande frågan om *bidrag till anläggningskostnaderna* framhåller utredningen, att lekskoleverksamheten, som på grund av lokalernas enklare

beskaffenhet ej ovillkorligen fordrar större kapitalinvesteringar, möjligen kan stimuleras i tillräcklig grad enbart genom beviljande av statligt driftsbidrag. Med heldagsvården förhåller det sig säkerligen annorlunda. Inrättandet av ett daghem av den standard, som måste fordras för erhållande av statsbidrag till driftskostnaderna, innebär en ekonomisk uppoffring, som många kommuner, särskilt de mindre och skattetyngda, säkerligen ej anse sig kunna orka med utan statlig subvention. Symptomatiskt är att av 156 år 1941 befintliga institutioner för heldagsvård ej mindre än 113 funnos i städer med mer än 30,000 invånare. Säkerligen föreligger ett stort behov av dylika institutioner även på andra håll, men det förefaller osannolikt, att det kan tillgodoses i större utsträckning utan direkt hjälp till anläggningskostnaderna, åtminstone i samhällen med dåligt skatteunderlag och hög utskyldsborða. Mot ett statsbidrag till anläggningskostnaderna kan visserligen riktas den invändningen, att gamla och nytillkommande institutioner därigenom orättvist skulle bli avsevärt olika ställda i ekonomiskt avseende, men med hänsyn till att de nu befintliga institutionerna huvudsakligen tillkommit i kommuner, som äga bättre förutsättningar än de flesta andra att bära den ekonomiska börða, som inrättandet av en förstklassig institution för halvöppen barnavård för med sig, förlorar denna invändning väsentligt i betydelse.

Befolkningsutredningen anser det därför motiverat, att statsbidrag skall kunna utgå till anordnande av institutioner för halvöppen barnavård.

För att dylikt bidrag skall kunna utgå, bör först inför den bidragsbeviljande myndigheten styrkas, att behov av ifrågavarande institution föreligger. Härvid bör angivas invånarantal i orten, redogöras för redan där befintliga dylika inrättningar och det antal barn, som i dessa kunna erhålla vård, uppgivas om inom kommunen eller i dess omedelbara närhet finns industri eller annan anläggning, som kan tänkas påverka detta behov o. d. Ritningar och beskrivning över den föreslagna institutionen, specificerad kostnadsberäkning och finansieringsplan för uppförandet ävensom kostnadsberäkning över driftskostnaderna per år böra företes. Av dessa uppgifter skall framgå, att institutionen är planlagd på sådant sätt, att den inte endast bör kunna godkännas med hänsyn till sin allmänna standard utan också så, att kostnaderna för densamma uppförande och de beräknade driftskostnaderna kunna anses stå i rimlig proportion till det antal barn, som skall mottagas där. För att få fram så ändamålsenliga och förbilligade byggnadsformer som möjligt, böra olika förslag med typritningar för dylika institutioner utarbetas och tillhandahållas av den bidragsbeviljande myndigheten.

Innan beslut i ärendet fattas, skall nyssnämnda myndighet inhämta yttrande över ansökningsen från barnavårdsnämnden i den kommun, där institutionen skall inrättas.

Statsbidraget bör utgå med viss, för varje fall bestämd procentsats av de verkliga anläggningskostnaderna. Kommunen bör i regel kunna bidra med tomt samt med anordnande av väg till densamma och framdragande till tomtgränsen av vatten-, avlopps-, gas- och kraftledningar, varför kostnaderna därför

ej böra medräknas i det belopp, för vilket statsbidrag kan utgå. Statsbidrag bör i vart fall icke beräknas å högre belopp än det, till vilket kostnaderna skäligen kunna skattas vid den tidpunkt, då beslut om statsbidrag fattas.

Beträffande procentsatsen för statsbidraget har inom utredningen övervägts olika linjer. Procentsatsen kunde göras beroende av skattetrycket i den kommun, där institutionen skall uppföras. I sådant fall torde statsbidragsgrunderna böra utformas efter de i kungörelsen rörande statsbidrag till anordnande av pensionärshem fastställda reglerna. I det fall, då huvudman för inrättning ej är kommunen själv, kan det emellertid synas godtyckligt att låta skattesatsen i kommunen bliva avgörande för statsbidragets storlek. Med hänsyn härtill finner utredningen det vara lämpligare, att statsbidraget utgår generellt utan direkt anknytning till skattetrycket i vederbörande kommun. Bidraget kunde då bestämmas till förslagsvis högst 50 % av de verkliga kostnaderna med rätt för Kungl. Maj:t att i särskilda fall lämna bidrag utöver denna gräns.

Statsbidrag enligt nyssnämnda grunder bör kunna utgå inte endast till uppförande av ny institution för halvöppen barnavård utan även till inköp av redan för annat ändamål uppförd byggnad samt till om- och tillbyggnad av sådan fastighet. Statsbidrag bör även kunna utgå till om- och tillbyggnad av i huvudmannens ägo redan befintlig fastighet, vare sig den tidigare använts för dylikt ändamål eller ej. För att förhindra missbruk torde statsbidrag däremot ej utom i undantagsfall böra utgå till inköp eller ombyggnad av fastighet, som redan av annan ägare användes till institution för halvöppen barnavård.

Statsbidrag skall sökas av den huvudman, som skall driva institutionen ifråga. Beträffande huvudmannen böra gälla samma regler, som ovan angivits angående driftbidraget. Det kan emellertid ifrågasättas, om det är skäligt bevilja direkt understöd till annan huvudman än kommun. Staten bör givetvis ha garanti för att en stiftelse eller förening, som med statsbidrag uppfört en dyrbar institution för halvöppen barnavård, ej nedlägger sin verksamhet eller avhänder sig fastigheten ifråga. Utredningen anser därför, att direkt statsbidrag till anläggningskostnaderna bör kunna utgå till kommun, som önskar driva verksamhet för halvöppen barnavård, men att stiftelser och föreningar endast skola kunna erhålla sådant understöd i form av räntefritt lån, för vilket som säkerhet skall lämnas inteckning i fastigheten ifråga.

Som villkor för erhållande av statsbidrag till halvöppen barnavård har uppställts, att såväl lokaler som lekskoleundervisning och övrig vård hålla en viss standard. Härav följer, att beviljande av statsbidrag måste förknippas med kontinuerlig kontroll över verksamheten från statens sida.

Kontrollen måste omfatta institutionens lämplighet både ur hygienisk, social och pedagogisk synpunkt. Lekskolans lokaler skola vara godkända av tjänsteläkare och daghemmets av den bidragsbeviljande centrala myndigheten. Sedan sådant godkännande givits, torde den årliga inspektionen av lokalerna kunna ingå i förste provinsialläkarnas och förste stadsläkarnas

allmänna inspektionsskyldighet. Även den bidragsbeviljande myndigheten bör med viss tids mellanrum och eljest, när den anser orsak föreligga, själv inspektera anstalternas lokaler och övriga anordningar.

Sistnämnda inspektion bör inte endast vara en kontroll av att vissa minimikrav äro uppfyllda, utan även ha till syfte att stimulera till uppnående av en allmänt önskvärd standard. Det är f. n. en stor brist, att det ej finnes något officiellt organ, som organisationer och kommuner kunna vända sig till för att få hjälp med ordnandet av lekskolor och daghem. Den ledning och tillsyn av hela verksamheten, som är önskvärd, förutsätter, att det finnes ett organ, som har tillfälle att kontinuerligt följa dennas utveckling.

Så länge det saknas ett särskilt organ för hemvårds- och därmed sammanhängande frågor, torde det vara lämpligast att anförtro denna uppgift åt socialstyrelsen.

Inspektion av lekskoleundervisningen måste emellertid även vara av pedagogisk natur. Man kunde ifrågasätta att anförtro denna åt skolöverstyrelsen. Detta skulle emellertid innebära, att man finge två inspekterande myndigheter. Lekscoleverksamheten, som avser barn i förskolåren, har dock i flera avseenden en annan karaktär än skolundervisningen, varför icke starkare principiella invändningar torde kunna resas mot att även den pedagogiska sidan av den halvöppna barnavårdande verksamheten inspekteras av socialstyrelsen, därest man förutsätter, att inom styrelsen finns tillgänglig tillräcklig sakkunskap på detta pedagogiska område.

Utredningen föreslår därför att inom socialstyrelsens byrå för barnavårdsfrågor inrättas en konsulent- eller inspektörsbefattning för den halvöppna barnavården. Det bör åligga socialstyrelsen att fastställa de kompetenskrav, som skola ställas på befattningshavaren samt att utfärda instruktion för denna. Tillräcklig pedagogisk kompetens och förutsättningar att kunna bedöma mathushållningen måste fordras. Befattningen torde i lönehänseende böra jämnställas med befattningen såsom barnavårdsinspektris i socialstyrelsen och sålunda placeras i lönegraden Eo 21.

Utredningen förutsätter, att om socialstyrelsen får dessa ärenden om hand, den erhåller tillgång till barnläkarexpertis.

Härutöver bör enligt utredningen även beaktas den lokala tillsyn av ifrågasvarande anstalter, vilken är av mera allmän karaktär. Redan enligt barnavårdslagen åligger det barnavårdsnämnd att söka främja uppkomsten och utvecklingen av anstalter till stöd för hemuppfostran ävensom andra åtgärder till barns välfärd samt att i övrigt följa de inom kommunen rådande förhållandena i avseende å barns vård och uppfostran. Tillsynen över den halvöppna barnavården går sålunda in som ett naturligt led i nämndens övriga verksamhet. Det kan vidare anmärkas, att i kommuner, som beviljat anslag åt därvarande anstalter för halvöppen barnavård, detsamma ofta förknippats med viss ytterligare inspektionsrätt för kommunens barnavårdsnämnd. Denna bör sålunda i samråd med den föreslagna statliga befattningshavaren utöva en kontinuerlig kontroll i alla avseenden av inom kommunen belägna anstalter för halvöppen barnavård.

Barnavårdsnämnden bör ha möjlighet att redan på ett tidigt stadium uttala sin mening om en anstalts lämplighet. På den grund skola ansökningarna om statsbidrag, ställda till socialstyrelsen, inlämnas hos den lokala barnavårdsnämnden, som efter att ha yttrat sig däröver vidarebefordrar ansökningshandlingarna till socialstyrelsen.

Utredningen har gjort vissa beräkningar av kostnaderna för staten vid genomförande av det föreslagna »fredsprogrammet». Om man utgår från de nu bestående institutionerna och förutsätter, att de, som nu drivas av enskilda personer, överlåtas på stiftelser för att härigenom kunna beredas statsbidrag, skulle enligt utredningens beräkningar det årliga statsbidraget till driftskostnaderna utgå med ett lönebidrag på cirka 540,000 kronor och ett kostbidrag på 450,000 kronor, tillhoppa 990,000 kronor. Beräkningarna över kostnaderna vid en fullt utbyggd halvöppen barnavård måste av lätt insedda skäl bli synnerligen osäkra. Detta sammanhänger med svårigheten att uppskatta vilken expansion denna barnavård kan nå samt svårigheten att beräkna antalet behöfliga tjänster, då detta varierar inte enbart med barnens antal utan även med ålderssammansättningen hos de vårdade barnen och barnens fördelning på olika vårdformer. Vid en uppskattning av barnantalet till 50,000 och under antagande av en fördelning på heldags- och korttidsvårdade motsvarande nu förekommande proportioner, har utredningen kommit till att lönebidraget skulle uppgå till 4 miljoner kronor och kostbidraget till 2.1 miljoner kronor, tillhoppa 6.1 miljoner kronor, allt för år.

I dessa beräkningar inbegripas icke de centrala administrationskostnader, som en utvidgning av denna verksamhet så småningom torde komma att draga med sig, till en början i form av en inspektör inom tillsynsmyndigheten.

Ännu osäkrare bli beräkningarna av vad statsbidraget till anläggningskostnader kan komma att uppgå till. Anläggningskostnaderna ställa sig mycket olika alltefter anstaltens art. Inrättningar för spädbarnsvård draga relativt höga anläggningskostnader och även daghem avsevärda sådana, medan lekskolor kunna inrättas betydligt billigare. Väsentliga besparingar äro emellertid möjliga, om byggnaderna kunna inrättas så, att en och samma anläggning rymmer avdelningar för såväl heldags- som korttidsvård.

Vid en jämförelse mellan anläggningskostnaderna för på dylikt vis kombinerade anstalter och antalet där omhändertagna barn, inberäknat skolbarn, befinnes, att anläggningskostnaden uppgår till drygt 1 000 kr. per barn med hänsyn tagen till prisnivån kring den 1 januari 1940. Kostnaderna ställa sig kanske beträffande de undersökta anstalterna, som voro tämligen stora, något lägre än för mindre sådana. Det bör emellertid observeras, att dessa anstalter även kunna kombineras med barnavårdscentral samt att vissa delar av lokalerna under kvällstimmar kunna användas för ungdomsvård eller utnyttjas såsom samlingslokaler överhuvud.

Antalet förskolbarn, som vid den halvöppna barnavårdens fulla utbyggnad skulle anlita dessa institutioner, har tidigare uppskattats till 50 000. Då något över 10 000 barn i denna ålder hösten 1941 omhändertogs på då be-

fintliga anstalter, skulle ett vårdbehov för ytterligare 40 000 barn komma att föreligga. Många av dessa barn kunna emellertid antagas behöva endast korttidsvård, som helt visst kunde lämnas av relativt billigt anordnade lekskolor.

Om det likväl fasthålls vid att anläggningskostnaden för varje vårdplats eller del av vårdplats, som täcker ett barns behov av halvöppen vård, uppgår till 1 000 kr., skulle sålunda anläggningskostnaderna för det beräknade ytterligare erforderliga antalet platser — av fullgod kvalitet — belöpa sig på 40 milj. kr. Med ett tilltänkt statsbidrag med hälften av anläggningskostnaden skulle summan av för detta ändamål behövliga bidrag uppgå till ungefär 20 milj. kr.

Utredningen har dessutom velat göra en beräkning, vilka kostnader driftsbidrag till 1,000 nyinrättade platser för närvarande skulle medföra för staten, om utredningens bidragsgrunder tillämpas.

För 1,000 platser förutser utredningen, om man beräknar en utbildad kraft för 20 barn, ett behov av 50 föreståndarinnor och lekskolelärarinnor. Det statsbidrag, som vid nuvarande löneläge skulle utgå, komme att utgöra högst 1,000 kronor per person (efter en beräknad årlig genomsnittlig reallön av 3,000 kronor). Hänsyn till ålderstillägg behöver vid nyinrättade platser av naturliga skäl icke tagas. Kostnaden för lönebidraget stiger sålunda till 50,000 kronor.

Utredningen har vid beräkning av kostbidraget förutsatt, att de 1 000 nya platserna huvudsakligen komme att inrättas i form av daghemsplatser. Denna vårdform förefaller utredningen vara den, som närmast avses, då från arbetsmarknadshåll kräves en utvidgning av den halvöppna barnvården. 1 000 daghemsplatser göra 280 000 årliga kostdagar. För varje kostdag utgår ett statsbidrag om 30 öre eller för 280 000 kostdagar 84 000 kr. Kostnaden för statsbidrag till de årliga driftskostnaderna för 1 000 nya daghemsplatser uppskattar sålunda utredningen till sammanlagt i runt tal 135 000 kr.

Utöver de beräknade kostnaderna, som belöpa sig på statsbidragen direkt till den halvöppna barnvården, komma de kostnader för statsverket, som kunna vara nödvändiga för en effektivisering av utbildningen av den för denna barnavård behövliga personal. Ett realiserande av »fredsprogrammet» kommer att så starkt öka behovet av utbildad personal, att en ökning av de nuvarande läroanstalternas kapacitet torde bli nödvändig. Utredningen har emellertid ansett, att härmed sammanhängande frågor torde böra göras till föremål för en särskild utredning.

Med hänsyn till den statsfinansiella situationen avstår utredningen från att förorda, att dess förslag till statsbidrag till den halvöppna barnvården vinner omedelbart tillämpning i sin fulla omfattning. Utredningen har emellertid utarbetat ett utkast till kungörelse angående statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård, vilket som bilaga torde få fogas till statsrådsprotokollet.

Om frågan sålunda icke för närvarande kan lösas definitivt, finner utredningen det likväl vara av vikt, att grunderna för erhållande av statsbidrag till den halvöppna barnvården nu fastställas genom ett principbeslut.

Det är enligt utredningens mening av icke ringa betydelse att redan nu få statsmakternas ståndpunkt fastslagen. Det torde icke råda tvivel om att blotta tillvaron av vissa normerande bestämmelser skulle medverka till att bringa ordning i den tämligen vildvuxna flora av inrättningar för halvöppen barnavård av skilda slag, vårt land för närvarande kan uppvisa. Ett principbeslut skulle för de redan existerande institutionernas del klarlägga, vilka minimikrav statsmakterna ställa på dem. Nämnda institutioner skulle helt visst sträva att uppfylla dessa fordringar för att framdeles bliva i stånd erhålla statsbidrag. Vidare skulle dessa bestämmelser vara till ledning för alla dem, som hysa planer på att inrätta nya institutioner av detta slag. Utvecklingen kan på så vis föras in på mera enhetliga banor, och en framtida utbyggnad av daghems- och lekskoleverksamheten i hög grad underlättas. Slutligen måste det i stundens läge vara ett incitament icke utan betydelse för de kommuner, vilkas behov av daghem m. m. aktualiserats av de nu rådande förhållandena men som kanske draga sig för att nedlägga kostnader på dylika inrättningar av motvillighet att för framtiden binda sig vid utgifter för dessa behov, att veta, att så snart det finansiella läget så tillåter, en väsentlig del av kostnaderna kommer att övertagas av staten.

Utredningen föreslår sålunda, att genom ett principbeslut utredningens grunder för statsbidrag till den halvöppna barnavården antagas såsom ett fredsprogram att verkställas, när statens ekonomiska tillgångar det möjliggöra.

Utredningen har emellertid ansett sig icke kunna stanna härvid. Med hänsyn särskilt till vad från arbetsmarknadskommissionen anförts måste anses, att det aktuella läget på arbetsmarknaden påfordrar ett ökat antal platser inom den halvöppna barnavården och att utvecklingen kan påskyndas i erforderlig grad endast under förutsättning, att statsbidrag snarast kommer att utgå i någon form.

På denna grund föreslår utredningen, att under budgetåret 1943/44 statsbidrag skall utgå för driftkostnaderna till *nyinrättad* anstalt, om arbetsmarknadskommissionen med hänsyn till ifrågavarande ords behov av kvinnlig arbetskraft tillstyrkt dess inrättande. Statsbidraget bör i övrigt utgå med tillämpning av i utredningens kungörelseutkast angivna grunder, därvid särskilt bör märkas, att övergångsbestämmelsen om eftergift under tre år av kravet, att grundlönen skall uppgå till visst minimibelopp, gäller även dessa nyinrättade anstalter.

Det torde dock knappast låta sig göras att anordna samtliga de av arbetsmarknadsbehov påkallade nya platserna vid nyinrättade anstalter. Även en äldre institution, som inrättar en *ny avdelning* på grund av ökad tillströmning, beroende av arbetsmarknadens stegrade krav på mödrarnas arbetskraft, bör därför kunna påräkna statsbidrag till driftkostnaderna för sådan avdelning.

Det måste vid tilldelningen av statsbidrag tillses, att bidrag icke lämnas för ett större antal platser, än som kan anses motsvara kommunens normala

behov. Den bidragsbeviljande myndigheten måste därför låta utarbета och vid bidragens utdelning följa en plan, som anger omfattningen av den halvöppna barnavården i riket sådan den kan väntas te sig i fullt utbyggt skick. Planen bör sålunda bl. a. innehålla uppgift om antalet platser, som får anses vara det för resp. kommun normala med hänsyn till folkmängd och åldersfördelning.

Utredningen har av ekonomiska hänsyn funnit sig böra avstå från att för närvarande föreslå statsbidrag till anläggningskostnader. Utredningen anser sig så mycket hellre kunna göra detta, som ett anläggningsbidrag utgående efter ovannämnda arbetsmarknadspolitiska grunder i huvudsak skulle tillfalla inrättningar i sådana kommuner, där det på grund av på krisen beroende gynnsamma arbetsmarknadsförhållanden vanligen råder god tillgång på medel och finnes ett tillfredsställande skatteunderlag. Utredningen finner det önskvärt, att kommuner i detta läge själva eller i samverkan med ortens industrier påtaga sig nödiga anläggningskostnader. De kommuner, som befinna sig i sämre ekonomiskt läge och för vilka hjälp med anläggningskostnaderna är en nödvändig förutsättning för verksamhetens upptagande, liksom också föreningar o. d. måste även under budgetåret 1943/1944 hänvisas till att söka bidrag ur allmänna arvsfonden, som hittills blott i mindre utsträckning varit anlitad för detta ändamål. Ansökningar av detta slag ha så gott som alltid kunnat beviljas. Skulle en alltför stor ökning av ansökningar för detta ändamål uppstå, torde dock på grund av fondens begränsade tillgångar en strängare gallring bliva nödvändig.

Utredningen anser, att anläggningskostnaderna för närvarande kunna hållas inom en begränsad ram, om man i så stor utsträckning som möjligt inrymmer institutionerna i äldre hus och i övrigt något sänkte fordringarna på standarden.

Med hänsyn härtill bör bidrag utgå, även då de i fredsprogrammet uppställda minimikraven icke äro helt uppfyllda. Därvid är det emellertid av vikt, att när man med hänsyn till den rådande situationen gör avsteg från normalfordringar, man icke onödigtvis uppmuntrar anläggning av icke fullgoda institutioner. Därigenom skulle man kunna förorsaka en länge bestående standardsänkning. Inspektionsmyndigheten får för ett år i sänder från fall till fall avgöra, om dispens från de föreskrifter, myndigheten förutsättes fastställa, kan medges.

Utredningen betraktar till en viss grad det nu ur arbetsmarknadshänsyn föreslagna omedelbara igångsättandet av den statliga bidragsverksamheten till den halvöppna barnavården såsom ett försök, varav kunna vinnas erfarenheter, vilka vid det framtida realiserandet av fredsprogrammet måhända föranleda vissa ändringar i utredningens nu framlagda principförslag.

En utbyggnad av den halvöppna barnavården om 1 500 platser under nästa budgetår kan anses tänkbar. Med tillämpning av utredningens bidragsgrunder och förutsatt, att samtliga platser komma att utgöra daghemsplatser, skulle

för årligt statsbidrag till driftskostnaderna vara erforderligt ett anslag av 200 000 kronor. Då statsbidraget förutsättes utgå halvårsvis i efterskott, komma av nämnda summa på budgetåret 1943/1944 endast att belöpa sig de 100 000 kr., som skola utbetalas efter den 1 januari 1944, förutsatt att bidrag börjar utgå för tiden från den 1 juli 1943.

En omedelbart förestående utvidgning av den halvöppna barnavårdande verksamheten om 1 500 platser skulle även framkalla ett akut behov av enligt utredningens beräkningar cirka 75 nya lekskolelärarinnor. Det finnes anledning antaga, att man för därpå följande budgetår måste räkna med en ännu större siffra.

En del av detta nytillkommande behov torde kunna tillgodoses genom att man utnyttjar lekskolelärarinnor, som efter ingånget äktenskap slutat sitt yrkesarbete. Förmodligen kommer dock icke behovet att kunna fyllas härigenom. Då det icke kan beräknas, att seminarierna under den närmaste tiden kunna utexaminera ett ökat antal lekskolelärarinnor, föreslår utredningen, att det akuta behovet tillgodoses därigenom, att biträdande personal på nu förefintliga institutioner, vilken icke äger erforderlig utbildning men har personliga förutsättningar för ifrågavarande tjänster, får tillfälle att genom en kompletteringskurs förvärva nödig kompetens. Uppläggnings- och organisationen av denna kurs torde lämpligen kunna handhas av socialstyrelsen i samråd med ledningen för de olika seminarierna. Innan behovet av en dylik kurs och omfattningen av dess nödvändiga elevantal ha fastställts, har utredningen icke ansett sig kunna göra någon kostnadskalkyl för en sådan kurs. Utredningen har emellertid tänkt sig, att bidrag till kostnaderna för denna skulle kunna av Kungl. Maj:t utanordnas ur reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. Härvid bör enligt utredningen även beaktas lämpligheten av att utdela stipendier till behövande elever.

Med hänsyn till den begynnande statliga bidragsverksamheten finner utredningen vidare nödvändigt, att inom socialstyrelsen den föreslagna konsulent- eller inspektörsbefattningen redan nu inrättas. Innehavaren av denna befattning skulle biträda även icke statsunderstödda anstalter med rådgivning och även äga viss tillsyns rätt över dessa.

IV. Yttranden.

Befolkningsutredningens betänkande angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. har remitterats för utlåtande till socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, statskontoret, överståthållarämbetet, länsstyrelserna, socialvårdskommittén och statens arbetsmarknadskommission.

Överståthållarämbetet skulle därvid höra förste stadsläkaren i Stockholm och länsstyrelserna förste provinsialläkaren i länet. Vidare skulle de kommuner, vilkas yttrande över betänkandet länsstyrelserna funne vara av intresse, få tillfälle att avge yttrande.

Dessutom ha följande sammanslutningar och institutioner beretts tillfälle att avge yttrande: svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, svenska stads-

förbundet, svenska landstingsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska provinsialläkarföreningen, svenska stadsläkareföreningen, centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening, styrelsen för Södra K. F. U. K:s pedagogiska institut, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, överstyrelsen för svenska röda korset, svenska pedagogiska föreningen för förskoleåldern, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Högerns centrala kvinnoråd, folkpartiets kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund, yrkeskvinnors riksförbund, styrelsen för socialpedagogiska seminariet, Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund, svenska barnavårdslärainnors förening samt Fröbelinstitutet.

Allmänna principer.

Såväl behovet av halvöppen barnavård som behovet av ett statligt stöd åt densamma har i allmänhet livligt intygats i yttrandena. Den uppfattningen har allmänt kommit till uttryck, att den halvöppna barnavården av sociala, pedagogiska och befolkningspolitiska skäl är en verksamhet, som i hög grad förtjänar det allmännas stöd. Det har i flera yttranden, som ägnat den principiella sidan uppmärksamhet, framhållits att verksamheten såsom varande av betydelse för såväl det nya släktets väl som för en gynnsam befolkningstillväxt behöver både det stöd och den reglering som ett statens engagement i verksamheten kommer att medföra. Härvid har understrukits att verksamheten med sin nuvarande organisation icke kunnat nå den omfattning och standard, som ur olika synpunkter skulle vara önskvärd.

Socialstyrelsen framhåller, att det är hög tid, att statsmakterna taga principiell ställning till frågan om den halvöppna barnavårdens ställning i framtiden och lämna ekonomiskt stöd åt densamma, så långt detta under nuvarande omständigheter är möjligt. Ett motsatt förhållande kan lätt tolkas som ett underkännande från det offentligas sida av den halvöppna barnavårdens betydelse och därigenom leda till dess tillbakagång.

Medicinalstyrelsen instämmer i de allmänna synpunkter rörande den halvöppna barnavårdens betydelse, som anförts av befolkningsutredningen.

Skolöverstyrelsen hyser den uppfattningen, att en god tillgång till institutioner för halvöppen barnavård måste anses önskvärd. Dyliga institutioner torde i första hand kunna motiveras av pedagogiska skäl. Om barn i förskoleåldern komma i tillfälle att under några timmar varje dag ägna sig åt ur pedagogisk synpunkt lämplig verksamhet, skulle detta vara av stor betydelse för deras utveckling och fostran. En lämpligt anordnad och ledd lekskola kompletterar på ett lyckligt sätt hemmets fostrande verksamhet.

Socialvårdskommittén anför, att på grund av den betydelse den halvöppna barnavården har som ett komplement till och stöd för den vård och fostran, som hemmet ger, bör det allmänna ägna uppmärksamhet åt de institutioner, som utöva sådan verksamhet. Dagvårdsanstalterna äro för närvarande av vitt skilda typer och från statens sida saknas ett ståndpunktstagande till de olika vårdformerna. Det allmännas kontroll över dagvården kan ej heller sägas vara tillfredsställande. Redan ur dessa synpunkter är det angeläget, att frågan om

daghemsvårdens plats i den offentliga barnavården samt statsmakternas inställning till de skilda vårdformerna upptages till övervägande. Kommittén säger sig dela befolkningsutredningens uppfattning, att en sund utveckling av den halvöppna barnavården bör främjas genom att staten lämnar sitt stöd åt densamma. Härigenom vinnes jämväl möjlighet till samordning och kontroll över verksamheten.

Arbetsmarknadskommisionen hänvisar till sin skrivelse den 22 december 1942 till befolkningsutredningen och framhåller, att de synpunkter, som däri framfördes, äro av avgörande betydelse vid kommissionens ställningstagande till utredningens förslag. Kommissionen finner, att utredningen i allt väsentligt synes ha beaktat dessa synpunkter. Arbetsmarknadskommisionen har anmodat *kommissionens sakkunniga i frågor rörande kvinnlig arbetskraft* att avgiva yttrande. De sakkunniga framhålla, att det förtjänar understrykas, att krisläget endast ytterligare markerat kraven på en utbyggnad av institutionerna för halvöppen barnavård. Vissa förhållanden av betydelse hade redan före krisen påkallat åtgärder i detta avseende. Sålunda har den sedan länge rådande bristen på hembiträden medfört, att kvinnor, som redan ha förvärvsarbete, många gånger icke utan stora svårigheter kunnat kvarstanna i förvärvslivet, samtidigt som ifrågasvarande brist gjort det omöjligt för många att antaga arbete utom hemmet. Genom de på de flesta platser mycket begränsade möjligheterna till dagvård åt barnen, ha på detta sätt stora grupper av kvinnlig arbetskraft blivit bunden och förhindrad att antaga arbete utom hemmet. Detta har medfört en reflexverkan även på den husliga arbetsmarknaden, enär många av de hemkvinnor, som annars skulle ha sökt tillfälligt arbete inom det husliga området, icke kunnat göra detta på grund av svårigheterna att placera barnen.

Överståthållarämbetet anför, att den halvöppna barnavården utgör en gren av social verksamhet, som bör av staten understödjas. Det heter vidare:

Även om förhållandena för närvarande icke medgiva, att statsbidrag lämnas annat än i särskilda undantagsfall, är, på sätt befolkningsutredningen framhållit, redan fastställandet av allmänna normer för statsunderstödet ägnat att främja tillkomsten av nya anstalter för halvöppen barnavård och att bidra till en höjning av redan befintliga anstalters allmänna standard. Ämbetet biträder därför utredningens uppfattning, att kungörelse bör utfärdas angående statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anför:

Genom det föreliggande förslaget synes en social angelägenhet av vikt om-sider hava blivit tillbörligt uppmärksammas. För ogifta mödrar, fränskilda mödrar och änkor i obemedlad ställning har det sedan gammalt varit ett mycket allvarligt problem, huru vården om de minderåriga barnen skall kunna förenas med arbetet för uppehållet. Den halvöppna barnavårdsverksamheten, sådan den för närvarande fungerar, har visat sig vara till stor hjälp för mödrar i förvärvsarbete, ehuru förenad med vissa kostnader för mödrarna. Enligt de nu föreslagna riktlinjerna för verksamheten skulle fattiga förvärvsarbetande mödrar kunna under arbetstiden erhålla kostnadsfri övervakning och vård av de minderåriga barnen, vilket länsstyrelsen anser synnerligen behjärtansvärt. Jämväl med hänsyn till förhållandena på arbetsmarknaden synes förslaget

fylla ett icke oväsentligt behov. Krisförhållandena i allmänhet hava ju medfört, att husmödrarna i allt större utsträckning arbeta även utom hemmen. Trots detta erbjuder det på många orter stor svårighet att erhålla tillräcklig kvinnlig arbetskraft. En bidragande orsak till dessa svårigheter torde vara, att icke någon institution för de minderåriga barnens omhändertagande under moderns arbete utom hemmet finnes på orten i fråga. Slutligen håller länsstyrelsen icke för osannolikt, att den rädsla för inskränkningen i familjens rörelsefrihet, som den ständiga vården av småbarn medför, kan vara ett kraftigt bidragande motiv till ett eller två-barnssystemet. Detta ur befolkningskvantitativ synpunkt allvarliga spörsmål torde möjligen delvis kunna lösas genom åtgärder i den riktning, förslaget angiver.

Svenska provinsialläkarföreningen framhåller:

Befolkningsutredningens allmänna motivering för behovet av daghem och lekskolor kan icke motsägas. Det föreligger otvivelaktigt ett stort och till och med trängande behov av dylika institutioner särskilt i städer och industrisamhällen. I utredningen skärskådas behovet dels ur barnens och dels ur mödrarnas synpunkt samt ur pedagogiska, sociala och befolkningspolitiska synpunkter. Styrelsen instämmer i stort sett i det som därom anföres. Av särskild vikt är den uppfostrande betydelsen av att barn från trångbodda hem och syskonlösa och svåruppfostrade barn få tillfälle att några timmar dagligen vistas i en tillfredsställande och lämplig miljö och där även få intaga sina måltider samt att barnen ständigt komma att stå under läkarkontroll och även kunna få skyddsläkemedel, när behov därav föreligger.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund anser det synnerligen betydelsefullt, att principen om samhällets ansvar för barnen i förskoleåldern och för mödrarna till dessa barn blir fastslagen och erkänd. Icke minst av uppfostringsskäl måste det anses viktigt, att barn i förskoleåldern få komma i åtnjutande av den vård, fostran och omhändertagande, som lekskolor och liknande institutioner under kvalificerad ledning kunna erbjuda.

Överstyrelsen för svenska röda korset hänvisar till sitt yttrande över befolkningskommissionens förslag i ämnet, där den fann anledning framhålla, att denna verksamhet hittills fått växa alltför fritt och utan stöd eller inspektion från det allmännas sida samt att stöd och kontroll i någon form vore av nöden.

Pedagogiska föreningen för förskoleåldern ansluter sig i allt väsentligt till de i utredningens förslag framförda åsikterna. *Fröbelinstitutet* i Norrköping anser, att utredningens s. k. fredsprogram är avgjort överlägset tidigare framlagda förslag till halvöppna barnavårdens befrämjande.

Högerns centrala kvinnoråd framhåller, att det, trots det önskvärda i att barnen i största möjliga utsträckning uppfostras i hemmen, är alldeles klart, att det finns ett stort behov — icke endast för förvärvsarbetande utan också för enbart hemarbetande mödrar — att under någon tid av dygnet få överlämna sina barn i daghem, barnkrubbor eller lekskolor, där de kunna erhålla sakkunnig och betryggande vård. Någon principiell invändning mot förslaget vill icke heller kvinnorådet göra utan noterar med tillfredsställelse åtskilliga av utredningen framförda synpunkter. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* önskar uttala sin livliga tillfredsställelse över att denna fråga åter göres till föremål för statsmakternas prövning. *Folkpartiets kvinnoförbund* har med tillfredsställelse tagit del av det föreliggande förslaget. Varje åtgärd från statsmakternas sida till befrämjande av tillkomsten och utvecklingen av anstalter till stöd för hemmen i fråga om barnens fostran är utomordentligt värdefull. Utredningens fredsprogram är av den innebörd, att den halvöppna barnavården i vårt land, därest programmet kunde realiserars, skulle

komma att lyftas på ett högre plan, ej minst i kvalitativt hänseende, vilket säkerligen komme att bliva av väsentlig betydelse för hela den förebyggande barnvården.

Yrkeskvinnornas riksförbund konstaterar med tillfredsställelse, att förslag till statligt understöd ånyo framlagts och vill instämma i utredningens allmänna synpunkter och förslag.

I de lokala myndigheternas yttranden framskyntar ofta, särskilt i yttrandet från städer och andra tätbebyggda samhällen, att ett stort behov av utvidgning och normering av den halvöppna barnvården föreligger. Som exempel härpå kan anföras ur yttrandet av *Finspångs barnvårdsnämnd* följande:

Inom Finspångs köping finnes för närvarande en lekskola, som varit i verksamhet sedan 1937 och drivits av en för ändamålet bildad förening. Den har varit mycket uppskattad av mödrarna i samhället, och antalet barn i skolan skulle ha kunnat flerdubblas, om tillgång funnits till lokaler och personal samt ekonomiska förutsättningar. Ledningen för skolan betygar, att skolan varit till gagn framför allt för nervösa, svårfostrade barn samt barn, som i hemmet sakna lekkamrater. För mödrarna har det varit enligt deras samstämmiga utlåtande en fördel att någon tid på dagen få lämna barnen till lekskolan och veta, att de stodo under uppsikt och god ledning.

På grund av de erfarenheter, som alltså gjorts vid lekskolan inom köpingen, är det självklart, att kommitterades förslag måste varmt förordas i princip. Det är att hoppas, att förslaget snarast i sin helhet kan genomföras och icke bara i den begränsade utsträckning, som kommitterade förutsätta under nuvarande förhållanden. Dess förverkligande skulle medföra betydande sociala och pedagogiska fördelar.

Municipalfullmäktiges ordförande och *sekreterare i Kinna* ansluta sig till befolkningsutredningens förslag under påpekande av att daghemmet i Kinna för barn i åldern upp till två år icke tillnärmelsevis fyller de anspråk på platser, som från allmänhetens sida ställes.

Förste provinsialläkaren i Västmanlands län meddelar i sitt yttrande, att daghemmet i Västerås har plats för 25 barn och att efterfrågan på plats tidvis är så stor, att ytterligare 25 platser skulle erfordras. Även vid stadens 3 lekskolor är ett utökad antal platser önskvärt.

Kommunalfullmäktige i Sura, som av länsstyrelsen i Västmanlands län beretts tillfälle yttra sig, anför:

Inom Sura kommun liksom inom många andra kommuner föreligger det ett synnerligen stort behov av denna form av halvöppen barnvård. Genom den förstärkta beredskapen har behovet på kvinnlig arbetskraft inom industrin stegrats, ävenså råder det stor efterfrågan på kvinnlig arbetskraft på sådana områden, där man tidigare ej sysselsatte kvinnor. Detta har medfört, att det för närvarande finnes många kvinnor inom kommunen, som ha förvärvsarbete. Den stora bostadsbristen, som är rådande inom kommunen, medför även det svåra förhållandet, att stora familjer få bo i trånga bostäder, där mannen eller kvinnan i många fall utför tre skift arbete. I båda dessa fall blir frågan om hushållets skötsel och framförallt frågan om barnens omhändertagande särskilt svår att lösa. Stor lättnad skulle givetvis ernås, om barnen till ovan berörda familjer några timmar dagligen bereddes möjlighet att få vistas i lekskola under sakkunnig vård.

Förste stadsläkaren i Göteborg anför:

Sedan rätt lång tid tillbaka har enskild företagsamhet upprättat olika slags daghem för vård av barn. Man har koncentrerat sitt intresse på sär-

skilda åldrar och sökt tillgodose rätt växlande behov. Så småningom ha dessa spridda försök fört fram till vissa typer av vårdhem, som numera äro rätt väl utprovade och som anses fylla en viktig socialhygienisk uppgift i samhället. Den allmänna meningen bland dem, som representera denna vårdform, är nog, att rörelsen är mogen för en mer genomförd organisation. Enär vårdbehovet synes vara av sådan storleksordning, att det enskilda initiativet ej räcker till, torde nog enda utvägen vara, att staten delvis eller helt träder in.

Endast i ett fåtal yttranden ha anmälts betänkligheter mot den halvöppna barnavården som sådan. Dessa principiella betänkligheter hämta sin näring ur förmodandet, att den halvöppna barnavården är ägnad att rubba hemmets centrala plats i barnets liv och att den halvöppna barnavårdens uppfostringsformer rentav kunna vara skadliga för barnets utveckling. Betänkligheterna synas i första hand gälla daghemmen och endast i andra hand lekskolorna.

Länsstyrelsen i Västerbottens län framhåller:

Man synes icke kunna bortse från att förslaget, såsom utredningen tänkt sig detsamma skall verka under mer normala tider, innebär en viss fara för upplösning av hemmen och familjebanden. De värden, som härigenom gå förlorade, äro omistliga för hela vårt samhälle. Det skall villigt erkännas, att de fall äro många, där modern av en eller annan orsak måste vara ute i förvärvsarbete. Så torde väl vara förhållandet bland annat för det stora flertalet ensamstående mödrar. Men härifrån och till alla de fall, där befolkningsutredningen avsett, att institutionerna för halvöppen barnavård skola stå till förfogande, är steget långt.

Kommunalfullmäktige i Bondkyrko socken framföra starka principiella betänkligheter.

När utredningen gör gällande, att även i de fall modern vistas hemma hela dagen, det kan föreligga sociala skäl för att modern skulle hava möjlighet att lämna barnen till barnavårdsinstitutioner, måste det sägas, att utredarna sväva bort från de fundamentalaste livsprinciperna och överlämna för stort ansvar för barnens vård åt samhället. Enligt kommunalfullmäktiges förmenande förbise utredarna till väsentliga delar hemmens betydelse för barnens fostran och vård. I hemmen ges en djup samhörighetskänsla mellan föräldrar och barn och mellan syskon. Faderns inflytande blir större, det kommer ett manligt inslag i fostran, som barnhem och institutioner som regel ej kunna ge.

Svenska provinsialläkarföreningen, vilken som anförts ansluter sig till befolkningsutredningens allmänna motivering, anser det dock lämpligt att diskutera de eventuella negativa resultat, som kunna tänkas uppkomma av den halvöppna barnavården. Föreningen anför:

Genom att barnen dagligen komma att vara skilda från hemmet, kan bandet mellan barnen och föräldrarna i någon mån komma att uppluckras och det är icke uteslutet, att detta kan medföra vissa menliga följder. Föräldrarnas intresse för barnet kan slappna, då ansvaret för dess vård delvis överföres på institutionen, och barnet kan på grund av den nya miljöns inverkan i alltför hög grad förlora sin tro på föräldrarnas auktoritet.

Vid slutet vård av äldre barn och ungdom har det visat sig, att inverkan av miljön icke alltid varit till fördel utan tvärtom. Grava anmärkningar ha

riktats mot vissa anstalter, där dåliga element otvivelaktigt haft ett ogynnsamt inflytande på sina kamrater. Vid sammanförandet av barn under och i skolåldern äro riskerna för att barnen skulle kunna taga skada genom olämpliga element i miljön givetvis avsevärt mindre men de böra likväl beaktas. Från redan nu befintliga daghem och lekskolor torde erfarenhetsrön föreligga om dessa förhållanden.

Om barn på ett eller annat sätt synes ha lidit men av att bandet med föräldrarna slappnat, bör vid vården hänsyn tagas härtill och om det skulle visa sig, att vissa svåruppfostrade barn och psykopater såsom moraliskt abnormalt, snattande och lögnaktiga ha ett menligt inflytande på kamraterna, så böra redan från första stund dessa kategorier avskiljas från verksamheten och deras vård ordnas på annat sätt.

Den halvöppna barnavården en lokal angelägenhet. I de fall, då avstyrkande skett beträffande principen om statligt stöd åt den halvöppna barnavården, ha dock i allmänhet dessa principiella betänkligheter icke i första hand spelat in. Den synpunkt, som då anförts, har varit, att den halvöppna barnavården så gott som uteslutande är en angelägenhet för städer och andra tätbebyggda områden, medan landsbygden däremot icke har behov härav. Ett statsanslag skulle ensidigt gynna de större städerna och industriorterna, som i allmänhet anses ha resurser att ge kommunalt stöd åt ifrågavarande verksamhet; landsbygdens och de mindre städernas och orternas befolkning skulle genom statsanslaget få bidra till bekostandet av en verksamhet, som den ej har fördel av, och att subventionera befolkningen i orter, som i allmänhet ha god skattekraft. I den mån daghemmen äro en angelägenhet för industri med behov av kvinnlig arbetskraft, har det också ansetts, att industrin själv borde bära kostnaderna för de institutioner, som skola ge den möjlighet att tillgodose detta behov.

Synpunkter av nu antydd art förekomma i yttranden, som avgivits av *länsstyrelserna i Hallands och Västerbottens län, barnavårdsnämnden i Falkenberg* samt av ett antal landskommuner.

Länsstyrelsen i Hallands län anför härvidlag följande:

Ehuru institutioner för den halvöppna barnavården av den typ, som utredningen föreslår, förvisso hava en stor uppgift att fylla och länsstyrelsen därför anser förslaget om statsbidrag till dylika inrättningar behjärtansvärt, åtminstone såvitt rör de s. k. daghemmen, kan länsstyrelsen icke finna annat än att invändningen mot förslaget, att detta ensidigt skulle gynna de större städerna, har mycket starkt fog för sig. I själva verket torde väl inrättandet av daghem och lekskolor m. m. få anses vara en rent kommunal angelägenhet, som mycket väl utan statsbidrag torde kunna ordnas av de större samhällen, som kunna hava behov därav. Med hänsyn härtill och till det nuvarande statsfinansiella läget synes det länsstyrelsen, som om frågan torde kunna vila i avbidan på bättre tider och i varje fall böra tagas upp till definitiv behandling först i samband med den i annat sammanhang framlagda frågan om statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet.

Det är dock ingalunda så att flertalet landskommuner av här redovisade skäl eller andra principiellt avstyrkt förslaget om statsbidrag till den halvöppna barnavården. Däremot har under beaktande av de förmåner, som den halv-

öppna barnavården ger tätorternas mödrar, och utan att erinringar framförts mot principen att staten stöder den, framhållits, att det är önskvärt, att staten ävenledes främjar åtgärderna för lindring av landsbygshustrurnas arbete genom stöd och reglering av den sociala hemhjälpen samt genom stöd åt sommarkoloniverksamheten ökar möjligheterna för landsbygdens och de mindre orternas barn att få klimat- och miljöombyte.

I detta sammanhang anför *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* följande:

Kommunalnämnden i Torps socken har avstyrkt det föreliggande förslaget, då det skulle bli va utan betydelse för landsbygdens befolkning samt under framhållande tillika, att städerna och de större industrisamhällena, där behov av ifrågavarande anstalter funnes, själva borde kunna bestrida kostnaderna för dessa. Detta uttalande synes värt att uppmärksamma. Det torde nämligen finnas en ganska utbredd uppfattning hos de kommunala myndigheterna i landskommunerna, att den av staten understödda sociala hjälpverksamheten främst kommer städerna och i synnerhet de större städerna till godo. Länsstyrelsen har i sitt tidigare avgivna yttrande över befolkningsutredningens förslag till understödjande av barns sommarvistelse på landet haft anledning beröra angelägenheten av att landsbygdens barn icke ställas utanför den statliga hjälp, som av befolkningsutredningen ifrågasatts för olika ändamål. Länsstyrelsen får även i detta sammanhang framhålla, att landsbygdens berättigade krav på statligt bidrag till den barnavårdande verksamheten i kommunerna — givetvis under hänsynstagande till för landsbygden bäst anpassade hjälpformer — snarast böra bli va tillgodosedda.

Befolkningsutredningens fredsprogram. Åtskilliga remissinstanser ha visserligen i princip anslutit sig till förslaget om statligt stöd åt den halvöppna barnavården och därför kunnat i huvudsak tillstyrka befolkningsutredningens förslag till åtgärder under budgetåret 1943/44 men ha däremot ställt sig tveksamma inför utredningens fredsprogram. Den motivering, som anförts för detta ställningstagande, är i huvudsak följande. Man finner arbetsmarknadspolitiska skäl tala för en utvidgning av den halvöppna barnavården på vissa orter, och då man principiellt ansluter sig till tanken på statsbidrag åt den halvöppna barnavården, tillstyrker man därför i princip utredningens förslag på denna punkt. Däremot finner man det olämpligt, att statsmakterna redan nu binda sig för ett så noga i detalj utformat förslag, som utredningens fredsprogram utgör. Nya omständigheter kunna tillstöta, som kunna kräva en förnyad behandling av denna fråga, då tiden är mogen för ett genomförande av statsbidragsprogrammet i hela dess vidd.

Socialstyrelsen anför:

Utredningen har gått för långt i fråga om detaljerat angivande av den framtida verksamhetens utformning. När man nu i alla fall måste nöja sig med en begränsad verksamhet under den närmaste tiden, kan det vara skäl att avvakta erfarenheterna från denna bidragsverksamhet, innan man för framtiden fastslår grunderna för den mera vidsträckta bidragsverksamheten. Vad som erfordras beträffande denna senare är endast, att statsmakterna göra en bestämd utfästelse, att statsbidrag till lekskolor, daghem och eftermiddagshem, så snart förhållandena det medgiva, skall utgå i huvudsak i den omfattning, som utredningen föreslagit. De närmare grunderna för bidraget få bero på framtida överväganden. Denna fråga är för närvarande icke tillräckligt utredd, och det finnes för närvarande icke möjlighet att taga någon

slutlig ståndpunkt till densamma. Att ett uttalande av angiven innebörd göres, finner socialstyrelsen däremot verkligt angeläget.

Skolöverstyrelsen anser med hänsyn till nuvarande tidsförhållanden ett principbeslut rörande det mera omfattande förslaget icke lämpligt och avstår därför från att i sitt yttrande närmare beröra detta förslag. Förslaget till åtgärder under budgetåret 1943/44 anser sig däremot överstyrelsen icke ha något att invända mot. Överstyrelsen anför vidare:

Med denna begränsning får förslaget en rent provisorisk och av krisförhållanden betonad karaktär. Det blir fråga om en försöksverksamhet, som givetvis kan medföra värdefulla erfarenheter för en vidgad statsunderstödsverksamhet på detta område.

Statskontoret hänvisar till sitt utlåtande den 1 november 1938 över befolkningskommissionens förslag rörande statsbidrag till barnkrubbor och sommar-kolonier och anför:

Statskontoret framförde i sitt utlåtande den 1 november 1938 den meningen, att förslag rörande olika åtgärder av befolkningspolitisk natur borde upptagas till prövning i ett sammanhang och därvid under beaktande av statsekonomiska synpunkter vägas mot varandra. Ämbetsverket vidhåller alltså denna uppfattning och anser densamma i nu rådande läge vara starkare motiverad än år 1938. Uppmärksammas bör i detta sammanhang icke endast, att budgeten för närvarande är hårt ansträngd och att de statsfinansiella svårigheterna torde komma att fortbestå även efter det att nu pågående världskrig vid en ännu oviss tidpunkt avslutats, utan även att man svårigen nu kan förutse, vilket läge som kommer att råda på arbetsmarknaden åren närmast efter ett fredsslut. Härav följer, att åtminstone i fråga om daghem det framtida behovet av här berörda anordningar ännu icke låter sig överblickas. Under angivna förhållanden anser sig statskontoret alldeles icke kunna tillråda, att statsmakterna, såsom utredningen föreslagit, skulle i princip binda sig för det av utredningen framlagda synnerligen kostnadskrävande fredsprogrammet för daghems- och lekskoleverksamhet.

Vad åter angår de i betänkandet för budgetåret 1943/44 förordade åtgärderna synes av utredningen framgå, att på vissa orter en utbyggnad av framförallt daghemmen är erfordrig för att möta det behov av sådana anstalter, som framkallats av det ökade anlitandet av kvinnlig arbetskraft inom såväl krigsindustrin som annan näringsverksamhet, och att en sådan utbyggnad icke kan förväntas komma till stånd utan ingripande från statens sida. På grund härav vill statskontoret icke motsätta sig, att statsbidrag må utgå till driftkostnaderna för sådana platser inom den halvöppna barnavården, som inrättas efter den 30 juni 1943. Statskontoret vill emellertid kraftigt understryka, att i betraktande av de skäl, som sålunda föranlett statskontoret att i princip biträda befolkningsutredningens förslag på denna punkt, ämbetsverket i likhet med utredningen anser statsbidrag böra beviljas endast då så finnes nödvändigt med hänsyn till arbetsmarknadspolitiska förhållanden. Ämbetsverket förutsätter ock, att, för den händelse förhandsbeslut beträffande rätten till statsbidrag för nya vårdplatser skulle ifrågakomma, sådana beslut meddelas endast för viss kortare tid, högst ett halvt år i sänder. Då de åtgärder, som må komma att vidtagas under nästa budgetår, äro betingade av för tillfället rådande förhållanden, anser sig statskontoret vidare kunna utgå ifrån att densamma icke senare komma att återopas såsom prejudicerande.

Socialvårdskommittén anser det icke vara ändamålsenligt att för närvarande uppdraga några riktlinjer för framtida statsbidragsgrunder. Kommittén anför för sin ståndpunkt följande motivering:

Det möter uppenbarligen stora svårigheter att på teoretiska grunder göra en värdering av de skilda vårdformernas betydelse; kommittén vill i detta sammanhang endast anför, att samtliga tre huvudtyper av dagvårdsinstitutioner, nämligen daghem, lekskolor och eftermiddagshem, enligt kommitténs mening fullgöra ur samhällelig synpunkt betydelsefulla funktioner samt att det i sista hand måste bli beroende av det aktuella behovet, vilken eller vilka anstaltstyper som framför allt böra främjas. Från dessa utgångspunkter synes det kommittén mycket tveksamt, om det nu kan vara lämpligt att fastställa ett fredsprogram för den halvöppna barnavården, varigenom statsmakterna göra utfästelser, vilkas framtida lämplighet icke nu kan bedömas. Det är ju för närvarande omöjligt att förutse, vilka behov som i förevarande hänseende komma att uppstå efter kriget, särskilt som behoven till stor del sammanhånga med förhållandena på arbetsmarknaden. Såsom av betänkandet framgår föreligger för närvarande otvivelaktigt ett särskilt behov av flera daghem, i synnerhet å orter, där för militära ändamål arbetande industrier inrättats eller utvidgats. Den framtida omfattningen av ett sådant behov kan icke nu överblickas.

Att befolkningsutredningen ansett sig böra bryta ut förslaget om stöd till den halvöppna barnavården ur sitt sammanhang har motiverats med den senaste tidens utveckling på arbetsmarknaden, innebärande en stark tendens att öka kravet på kvinnornas deltagande i förvärsarbetet. Enligt kommitténs mening bör detta skäl icke leda till att man nu binder sig för ett helt utformat fredsprogram för den halvöppna barnavården. Kommittén anser således för sin del, att statsmakterna redan nu böra giva klart tillkänna uppfattningen, att de dagvårdande institutionerna böra åtnjuta det allmännas ekonomiska stöd även under normala tider, utan att i samband härmed några riktlinjer uppdragas för framtida statsbidragsgrunder.

Länsstyrelsen i Stockholms län ansluter sig visserligen i princip till förslaget men anser det knappast tillrådligt att nu binda sig vid dessa bestämmelser, i vad de taga sikte på ett i ovisshet inhöljt framtidsläge. Liknande synpunkter anför *länsstyrelserna i Södermanlands och Kristianstads län*. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller, att även om principerna kunna synas ändamålsenliga, må det dock betraktas som i viss mån betänkligt att nu definitivt fastslå riktlinjerna annat än för omedelbara åtgärder, då programmets förverkligande i så väsentlig grad, som här torde bli fallet, måste ställas på framtiden. På samma grunder anmäles tveksamhet av *länsstyrelsen i Älvsborgs län*, som även framhåller, att då frågan om det slutliga organiserandet av den statliga tillsynen över socialvården för närvarande är svävande, bör även av den anledningen ett definitivt ställningstagande till lagstiftningen om den halvöppna barnavården tills vidare anstå.

Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet anför följande:

Förbundet tillstyrker, att staten förklarar sig beredd att i framtiden genom bidrag understödja den halvöppna barnavården. Detta innebär emellertid icke att förbundet utan vidare kan förordade ett antagande under nuvarande förhållanden i sin helhet av det fredsprogram, som utredningen framlagt. Även med erkännande av den nytta, som tillvaron av vissa normerande bestämmelser skulle medföra, och möjligheten av det framtida statsbidragets stimulerande inverkan för inrättandet redan nu av behövliga institu-

tioner, anser förbundet det ur flera synpunkter icke lyckligt att nu i sin helhet godkänna de riktlinjer, som fredsprogrammet uppdrager.

Tveksamhet rörande lämpligheten av principbeslut beträffande fredsprogrammet har vidare anmälts av *svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, överstyrelsen för svenska röda korset, högerns centrala kvinnoråd och folkpartiets kvinnoförbund.*

Åtgärder för budgetåret 1943/44. Medan sålunda tveksamhet uttalats rörande lämpligheten av att redan nu draga upp riktlinjerna för en statlig stödverksamhet beträffande den halvöppna barnavården under normala tider — även av remissinstanser som eljest givit sin fulla anslutning till själva principen att ifrågavarande verksamhet blir föremål för statlig normering och hjälp — har däremot endast undantagsvis erinringar i princip rests mot befolkningsutredningens förslag, att under budgetåret 1943/44 statligt stöd skall utgå till nyinrättade institutioner på sådana orter, där på grund av arbetsmarknadsförhållanden behov av dylika föreligger. I de fall, då även principiellt ett sålunda begränsat program avstyrkes, utgår vederbörande från ståndpunkten, att ett stöd åt ifrågavarande verksamhet är en kommunal eller rentav industriell angelägenhet, och hävdar, att detta även får anses vara fallet under nu rådande arbetsmarknadspolitiska förhållanden. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anför sålunda:

Beträffande befolkningsutredningens förslag till åtgärder under budgetåret 1943/44 vill länsstyrelsen förorda, att vederbörande kommuner i första hand intresseras att själva vidtaga erforderliga anstalter. Befolkningsutredningen anser sig icke kunna föreslå statsbidrag till anläggningskostnader, när bidragen i huvudsak skulle tillfalla »inrättningar i sådana kommuner, där det på grund av på krisen beroende gynnsamma arbetsmarknadsförhållanden, vanligen råder god tillgång på medel och finnes ett tillfredsställande skatteunderlag». Länsstyrelsen anser samma skäl föreligga mot beviljande av driftbidrag för den halvöppna barnavården inom sådana kommuner.

Förslagens detaljutformning.

Jag övergår härefter till en redovisning av yttrandena i den mån de beröra detaljerna i utredningens förslag. Först upptagas härvid utlåtanden, som gälla den uppläggning, som utredningen givit verksamheten i dess helhet, där efter de erinringar, som riktats mot den del av programmet, som enligt utredningens förslag skulle träda i kraft under budgetåret 1943/44.

Institutionernas huvudmän. Statsbidragsberättigade huvudmän äro enligt utredningens förslag kommun, stiftelse, förening eller industriföretag. Häremot har den erinringen gjorts, att även av enskilda personer drivna anstalter böra få rätt till statsanslag.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anför:

Länsstyrelsen kan icke dela utredningens betänkligheter beträffande de privata anstalterna. Det torde vara få sociala uppgifter, där det enskilda intresset och initiativet haft större betydelse än just på den halvöppna barnavårdens område. Det vore synnerligen olyckligt, om detta enskilda intresse ginge förlorat. Statsbidraget, sådant det av utredningen förordats, synes vara kringgärdat av så effektiva kontrollbestämmelser, att hinder ur denna synpunkt

åtminstone ej borde möta mot att statsbidrag skulle lämnas även rent enskilda institutioner.

I motsats till utredningen, som finner det önskvärt, att kommunerna i så stor utsträckning som möjligt själva övertaga den halvöppna barnvården gör *drätselkammarens i Malmö första avdelning* gällande att kommunalisering bör undvikas. Avdelningen yttrar:

Det har hittills här ansetts av största betydelse, att det enskilda intresset, av vars insatser man enbart haft goda erfarenheter, bibehölles och väl tillvaratoges för denna form av barnvård, vars kommunalisering man enligt avdelningens mening bör söka undvika. Såvitt man kan förstå, innebär befolkningsutredningens i vissa avseenden invecklade förslag sådana ingrepp i institutionernas verksamhet och sådana besvärligheter för dem, att man icke kan räkna med fortsatt enskilt initiativ på området. En dylik följd vore enligt avdelningens mening att beklaga. Uteslutet är för övrigt icke att, om kommunalisering sker, kommunerna hellre avstå från de jämförelsevis ringa statliga bidragen än de avhända sig sitt inflytande och underordna sig normer och föreskrifter, vilka kunna befaras bli va stela och i många fall irriterande samt därigenom till men för verksamheten som sådan.

Statsbidragsberättigade institutionsformer. Vad beträffar de institutioner inom den halvöppna barnvården, som utredningen finner böra stödjas och regleras av staten, ansluter sig de remissinstanser, som ansett sig böra ingå på en diskussion av denna fråga, i stort sett till utredningens synpunkter.

Socialstyrelsen anför:

Att barnen i förskoleåldern få tillfälle att t. ex. tre timmar på dagen vistas i en lekskola är såväl ur barnets som ur moderns synpunkt till den största nytta. Barnets harmoniska utveckling främjas. Bristfälligheter i barnets uppfostran kunna läggas till rätta. Egendomligheter i barnets psyke kunna i tid upptäckas och göras till föremål för specialbehandling. För moderns del erbjuder sig tillfälle till avspänning från den ständiga omtanken om barnet och möjlighet att ostörd kunna ägna sig åt arbete inom eller utom hemmet.

Utredningen har understrukt, att tillgången på den ogifta kvinnliga arbetskraften kommer att starkt minskas. Det är därför nödvändigt, att man skapar möjlighet att utnyttja även den gifta kvinnliga arbetskraften i förvärvsarbetet. Ur familjesynpunkter är det självfallet angeläget, att detta så mycket som möjligt begränsas på så sätt, att kvinnorna icke få hel tjänstgöring utan endast deltidsarbete. En sådan anordning, vilken alltså ur alla synpunkter är fördelaktig, kräver emellertid god tillgång på institutioner för vård endast en del av dagen, varvid tiden får anpassas efter mödrarnas arbetstid.

När befolkningsutredningen betecknar halvdagsvården såsom önskvärd, vill socialstyrelsen helt ansluta sig till detta uttalande och ytterligare kraftigt understryka, att halvdagsvården innebär en mycket lycklig komplettering av samhällets anordningar till främjande av en lycklig utveckling för barn och deras föräldrar.

En annan väg att lösa det arbetsmarknadspolitiska problemet erbjuda daghemmen. Man ger genom dessa hem mödrarna tillfälle till att ägna hela arbetsdagen åt sitt förvärvsarbete och går sålunda förbi problemet om organiserandet av deltidsarbetet. Likväl vill styrelsen i likhet med utredningen beteckna heldagsvården som en nödfallsutväg. Starka betänkligheter kunna anföras mot densamma.

Anhopning av barn på en och samma plats medför alltid stor risk för spridandet av smitta. Såsom utredningen själv påpekar, äro dessa risker störst i fråga om daghemmen, som måste taga hand om barnen ända till kvällen, även om de visa symptom på infektion. Halvdagsvårdande institutioner ha i likhet med skolan åtminstone större möjligheter att kunna sända hem ett sådant barn. Den allvarliga invändning emot den halvöppna barnavården, som detta innebär, träffar sålunda framför allt daghemmen.

Vad särskilt beträffar spädbarnen äro självfallet riskerna för barnens hälsa synnerligen stora både på grund av infektion och på grund av deras känslighet för transporterna. Självfallet är barnet under den första tiden i alldeles särskilt stort behov av modern. Betydelsen av att modern själv ammar barnet har numera blivit allmänt erkänt. Inrättandet av daghem för spädbarn måste under dessa omständigheter väcka än större betänkligheter än de som gälla daghemmen i allmänhet.

Även om styrelsen sålunda finner, att starka principiella erinringar kunna riktas mot daghemmen, måste styrelsen likväl erkänna, att dylika tillsvidare äro ofrånkomliga. Det är obestriddigt, att särskilt ensamstående mödrar men även i många fall gifta kvinnor äro för sin eller familjens utkomst hänvisade till att ha arbete utom hemmet. Det vore önskvärt, om samhället kunde undanröja detta förhållande. Särskilt angeläget vore detta av förut antydda skäl beträffande spädbarnen, och här skulle det sålunda närmast gälla en omformning och utbyggnad av mödrahjälpen. Inte ens i denna begränsade form torde tanken emellertid för närvarande kunna realiseras, då därigenom i varje fall skulle väljas högst betydande kostnader. Samhället är därför nödsakat att i stället möjliggöra mödrarnas förvärvsarbete genom att medverka till att daghem komma till stånd.

Som en sammanfattning vill styrelsen uttala, att statsmakterna i överensstämmelse med befolkningsutredningens förslag böra främja såväl heldags- som halvdagsvården, men att den förra vårdformen bör betraktas som en nödfallsutväg, vilken man snarast möjligt bör söka utvägar att kunna komma ifrån.

Vid bedömningen av de olika institutionernas värde ur sociala, pedagogiska och befolkningspolitiska synpunkter ha framförts omdömen, som förete nyanseringar gentemot befolkningsutredningens.

Socialvårdskommittén understryker visserligen daghemmens betydelsefulla uppgifter men tillägger:

Huru nödvändiga daghemmen än äro även under normala förhållanden, ligger det enligt kommitténs mening en fara uti att allt för mycket främja en sådan vårdform på bekostnad av andra åtgärder till stöd för förvärvsarbetande mödrar. Det kan icke bestridas, att daghemsvården är relativt kostsam, särskilt med hänsyn till de hygieniska krav, som måste ställas på densamma. Mot daghemsvården kan också, såsom erfarenheten visat, erinras, att en dylik vård, meddelad under längre tidrymd, kan inverka menligt på såväl moder som barn. När fråga är om ett betydande ekonomiskt stöd från det allmännas sida åt institutioner för heldagsvård, måste man fråga sig, huruvida icke en del av medlen kunde komma till större nytta, om de i någon form lämnades som bidrag till mödrar för att sätta dem i stånd att vårda barnen i hemmet. Det hade således varit önskvärt, att man kunnat företaga en avvägning mellan å ena sidan behovet av åtgärder för dagvårdsanstalternas och särskilt daghemmens utveckling samt å andra sidan åtgärder, som skulle möjliggöra för en moder med barn att för längre eller kortare tid med samhällets bistånd draga sig tillbaka från förvärvsarbete.

I detta sammanhang vill kommittén framhålla betydelsen av att sådan

halvdagsvård främjas, som icke endast är motiverad av pedagogiska skäl utan även syftar till att lämna kvinnor med barn möjlighet att antaga deltidsarbete eller bereda dem lättnad i deras hemarbete. Denna vårdform synes för såväl moder som barn erbjuda fördelar, som icke äro förenade med heldagsvården.

Liknande synpunkter på daghemsvården framföras av *länsstyrelsen i Kristianstads län*.

Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet utvecklar utförligt de nackdelar, som synas förbundet vara förenade med heldagsvården i daghem, och kommer härvid till den ståndpunkten att frågan om omfattningen av statens bidrag till heldagsvård bör upptagas till prövning under normalare förhållanden än nu rådande, därvid förbundet även åberopar, att kravet på kvinnornas ökade deltagande i näringslivet grundar sig huvudsakligen på rena krisförhållanden. Förbundet yttrar fortsättningsvis.

Även om ett behov av daghemsinstitutioner säkerligen kommer att förefinnas även under mera normala förhållanden, synas de ofrånkomliga nackdelarna för barnen av daghemsvård göra det angeläget, att densamma icke från det allmännas sida stimuleras till en kraftigare utveckling än den som oundgängligen påkallas.

Medan förbundet sålunda förordar, att staten redan nu i princip förklarar sig villig att i framtiden understödja halvdagsvården i stort sett i överensstämmelse med utredningens förslag, anser förbundet, att frågan om omfattningen av statens bidrag till heldagsvård under normalare förhållanden bör upptagas till prövning först sedan sådana förhållanden inträtt.

Överstyrelsen för svenska röda korset anför:

Överstyrelsen vill framhålla, att stödet åt daghemmen icke får hindra möjliga åtgärder för att underlätta mödrarnas kvarstannande i hemmen. Om denna synpunkt för närvarande icke kan tillmätas allt för stor praktisk betydelse i allmänhet, måste den dock eftertryckligt framhållas i ett särskilt avseende, nämligen när det gäller spädbarns vistelse på daghem. De betänkligheter, som överstyrelsen tidigare givit uttryck åt, kvarstå oförminskade. Heldagsvård för spädbarn på daghem är en ur medicinsk synpunkt mindre önskvärd form av barnavård, ty, som befolkningsutredningen själv framhåller, utsätts spädbarnen vid de dagliga transportererna för allvarliga risker, bland annat genom smitta. Enligt doktor Sterners i förslaget medtagna beräkning skulle spädbarns vård på daghem kosta 4 kronor 87 öre per barn och dag. Med motsvarande kostnad skulle säkerligen i stor utsträckning mödrar kunna beredas tillfälle att amma och i hemmet själv vårda sitt barn i spädbarnsåldern. I varje fall vidhåller överstyrelsen sin tidigare framförda mening, att om också daghem för spädbarn särskilt i större samhällen icke kunna undvaras, denna hjälpform hellre bör bekostas av kommunen än av staten.

Vad daghemmen beträffar har anförts, bland annat av *arbetsmarknadskommissionen*, att det föreligger behov av institutioner, som kunna mottaga barn dygnet om. Kommissionen understryker, att det under nuvarande förhållanden, då den kvinnliga arbetskraften framför allt i industrin ofta tages i anspråk även för kvälls- och nattskift, synes önskvärt, att de föreslagna anordningarna givas sådan utformning, att barn i förekommande fall kunna omhändertagas dygnet om. *Kommissionens sakkunniga i frågor rörande kvinnlig*

arbetskraft påpeka att utom vid industriellt skiftarbete föreligger samma behov, då mödrarna ha arbete i restaurantbranschen.

Institutionernas standard. I flera yttranden ha framhållits, att kraven på institutionernas utrymmen och hygieniska standard måste ställas höga. Beträffande de normer, som härvidlag uppställts av befolkningsutredningen, ha vissa erinringar gjorts.

Svenska provinsiällläkareföreningen. De i utredningens betänkande föreslagna minimimåtten för utrymme per barn i daghem ligga något i underkant med hänsyn till de fordringar, som finnas angivna i medicinalstyrelsens kommentarer till hälsovårdsstadgan § 43 mom. 5. Den finner tveklöst, att tillfredsställande sov- och lekmöjligheter kunna beredas barnen med dessa utrymmen.

Socialpedagogiska seminariet framhåller, att om, såsom utredningen förutsätter, 2—3-åringar medtagas i lekskola, böra lokalerna där i fråga om de hygieniska kraven tillgodoses så, att den stora smittorisen för barn i 2—3 års åldern avsevärt minskas. Här torde läkaren ha den största sakkunskapen. Lokalutrymmena måste bli så stora, att dessa små barn kunna få tillräcklig plats att röra sig på, vilket det utvecklingsstadium de befinna sig i fordrar. I denna fråga torde pedagogisk sakkunskap få anlitas. Det är nödvändigt, att 2—3-åringarna bilda en avdelning för sig med särskild ledarinna, enär dessa småbarn inte komma till sin rätt i fysiskt och psykiskt avseende insnärda i en större grupp med 4—6-åringar. Även *pedagogiska föreningen för förskoleåldern*, som med tillfredsställelse hälsar förslaget om statsbidrag även till lekskoleavdelningar för 2—3-åringar, framhåller nödvändigheten av pedagogisk expertis vid godkännandet av dylika avdelningar.

Beträffande lekskolorna ifrågasätter *medicinalstyrelsen*, huruvida det icke vore en vinst om isoleringsrum för barn med misstänkta infektionssymptom finnas även på dessa institutioner. Visserligen kan man i allmänhet här sända hem smittosamt sjuka barn, men detta kan redan nu vara svårt. Skulle därtill deltidsarbete för gifta kvinnor komma att införas, torde situationen här avsevärt försvåras. Liknande problem och svårigheter, som ur infektionssynpunkt nu föreligga vid daghemmen, komma då att uppstå vid lekskolorna.

Socialpedagogiska seminariet och *Stockholms stads barnavårdsnämnd* påpeka, att personalen, där den icke bor inom institutionen, behöver omklädningsrum, matrum och fullgoda sanitära inrättningar.

Barnens ålder i lekskolan har av befolkningsutredningen föreslagits till 4—6 år och under vissa omständigheter även 2—3 år. Den övre åldersgränsen, 6 år, anser icke *folkskoledirektionen i Stockholm* lycklig. Följande motivering härför anföres:

Enligt bestämmelse i folkskolestadgan kan tiden för skolgångens början för ett barn under vissa förhållanden uppskjutas, dock icke längre än till det kalenderår, under vilket barnet fyller 8 år. I icke få fall erhålla barn sådant uppskov, stundom på grund av kroppslig klenhet men oftare med hänsyn därtill, att barnet visar sig själsligen utvecklat och icke nått skolmognadsåldern. Anledningen härtill kan vara den, att barnet växt upp i en andligen torftig miljö. Alldeles särskilt för dessa barn skulle vistelsen i en lekskola kunna bli av betydelse. Från småskolans lärare har ofta framhållits önskvärdheten av att dessa barn kunde hänvisas till en sådan skola. Direktionen vill därför förorda, att den ifrågavarande bestämmelsen erhåller

en sådan avfattning, att statsbidrag kan utgå till lekskola, som mottager barn, vilka ännu ej påbörjat skolgången, och att åldersbegränsningen sålunda utslutes.

De regler och anvisningar för institutionernas drift, som utredningen uppställer och som i vissa delar sättas som villkor för statsbidrag, ha i allmänhet vunnit erkännande. På det hela taget är remissinstanserna ense med utredningen om att kraven på tillsynen av barnen i hygieniskt avseende och på den pedagogiska standarden böra ställas högt och att föreskrifter i detta avseende äro till gagn för verksamhetens vidare utveckling i sunda banor. De anvisningar, som utredningen givit, hava på vissa punkter utbyggts och kompletterats. Det gäller särskilt den löpande hälsokontrollen av barnen.

Medicinalstyrelsen framhåller:

Förändret av journaler över sjuka barn kan icke anses vara tillräckligt i fråga om institutionerna för heldagsvård. Barnen äro här omhändertagna under hela dagarna, ofta för långa tider, och undandragas därigenom den hälsokontroll, som genom den förebyggande barnvården vid våra barnvårdscentraler och -stationer stå barnen till buds ute i samhället. Samma läkarkontroll bör enligt styrelsens mening vara anordnad för barnen i våra heldagsinstitutioner som vid våra centraler. Barnen böra alltså underkastas regelbundna undersökningar av läkaren, och detta gäller icke endast spädbarnen i daghemmen, utan även de äldre barnen i daghemmen. När daghemsbarn åter kunna vårdas i hemmen skola de automatiskt överföras till kontrollen vid centralerna.

Svenska provinsialläkareföreningen anför:

En kontinuerlig läkarkontroll är nödvändig. Det får icke bliva sådana missförhållanden, som framgår av doktor Sterners P. M. och ej så sällan förekommer vid nuvarande institutioner och sommarkolonier för barn, att allehanda huskurer etc. tillgripas, innan läkare konsulteras, utan bör detta ske vid minsta misstanke om sjukdom hos något av barnen, så att läkaren får tillfälle att på ett så tidigt stadium som möjligt ordna med den sjukets vård och eventuella isolering.

Samtliga barn böra undersökas av läkare, innan de första gången mottagas för vård, och institutionerna sedan regelbundet besökas av läkare för kontroll av såväl barnens som personalens hälsotillstånd.

Beträffande personalen framhåller svenska provinsialläkareföreningen:

Även på personalen måste ställas stora fordringar. För friskbetyg bör bland annat fordras tuberkulinundersökning och röntgenundersökning av lungorna samt sanerad munhåla och frihet från kronisk tonsillit. Endast personer med särskild fallenhet för barnvård och med förmåga att ta barn på rätt sätt böra utbildas till lekskolelärarinnor.

Utredningen har räknat med att i ett spädbarnshem en barnsköterska bör anställas per 8—10 barn. *Pedagogiska föreningen för förskoleåldern* anser att detta barnantal är för stort. Enligt dess erfarenhet är 4—5 barn det högsta antal, som en barnsköterska kan ha hand om.

Mot de av utredningen föreslagna reglerna för statsbidrag, ha vissa invändningar rests. Vad först driftbidraget beträffar kan *socialstyrelsen* icke finna de skäl, som anförts för en differentiering av detta på löne-

bidrag och kostbidrag bärande. Styrelsen finner, att den enklaste statsbidragsgrunden är statsbidrag till lönekostnaderna. Den anför:

Såsom motivering för att driftbidraget bör byggas även på matkontot anför utredningen endast, att daghemmen böra erhålla bidrag med högre belopp än lekskolorna samt att daghemmens drygaste utgiftspost är matkontot. Denna motivering synes bygga på antagandet, att relationen mellan matkostnaderna på daghemmen och matkostnaderna på lekskolorna är större än samma relation för lönekostnaderna. Huruvida så är förhållandet framgår icke av det material, som återfinnes i betänkan. Det är möjligt, att så är förhållandet, men styrelsen har dock svårt att föreställa sig, att skillnaden mellan dessa relationer är alltför framträdande. Redan de relativt höga lönekostnaderna på ett daghem ge ju ett dylikt högre bidrag än en lekskola, och det förefaller styrelsen som om det sålunda erhållna absolut sett kraftigare stödet åt daghemmen skulle vara tillräckligt. Såsom en fördel med bidrag till matkontot anför utredningen, att ett sådant bidrag bör förenas med matkontroll. Emellertid får ju driftbidraget, vilka grunder för dess beräkning som än väljas, såsom utredningen själv även uttalat, karaktären av ett allmänt stöd åt institutionen, och vissa krav måste alltid ställas även i fråga om sådana sidor av verksamheten, vilkas omkostnader icke utöva något inflytande på statsbidragets storlek. Därest ett daghem söker endast lönebidrag, ehuru särskilt matbidrag finnes, måste tillsynsmyndigheten likafullt kräva, att mathållningen är tillfredsställande, alldeles som den enligt utredningens förslag måste ställa vissa krav på lokalerna och på läkarkontroll, ehuru kostnaderna för dessa utgifter icke inverka på bidraget. Till sist må påpekas, att matkostnaderna kunna skifta betydligt vid inskränkning av verksamheten i samband med t. ex. epidemier. Institutionen förlorar då en kanske betydande del av statsbidraget, ehuru dess övriga av inskränkningen oberörda kostnader äro lika betungande.

Vad beträffar storleken av driftbidraget kan man självfallet för var och en av de tre slagen av institutioner (lekskolor, daghem och eftermiddagshem) genom lämplig variation av relationen mellan bidrag och lönekostnader komma fram till samma bidrag som enligt utredningens dubbla beräkningsgrund. Av förut berörda skäl är det möjligt, att denna relation icke skulle bli densamma för alla tre slagen. Någon större olägenhet borde knappast följa härav, men håller styrelsen, såsom redan nämnts, före, att skillnaderna skola visa sig vara så pass små, att driftbidraget kan fastställas till en och samma andel av lönekostnaderna för alla slagen av institutioner.

Utän att styrelsen nu vill uttala sig om den bidragsgrund, som bör tillämpas i framtiden, vill styrelsen tillstyrka, att det driftbidrag, som tills vidare skall utgå, bestämmes enbart i relation till lönekostnaderna. Mot storleken av driftbidraget har styrelsen ingenting att erinra. Lägges enligt styrelsens förslag hela driftbidraget på lönekostnaderna, anser styrelsen, att bidraget lämpligen kan bestämmas till hälften av dessa.

Nära sammanhängande med reglerna för statsbidrag är dels utredningens förslag till minimilöner för sådana befattningshavare, på vars lön statsbidrag utgår.

De minimilöner, som utredningen föreslår, ha av vissa remissinstanser ansetts vara för höga. Vidare har anförts, att utredningens förslag icke innebära en lämplig avvägning av lönen olika befattningshavare emellan.

Enligt *statskontoret* synes det föreslagna lönebidraget väl högt. Starka betänkligheter möta mot att under nu rådande förhållanden fastställa av ut-

redningen angivna minimilöner för personalen. Det heter vidare i statskontorets yttrande:

Vad som i betänkandet anföres till stöd för förslaget i denna del finner statskontoret icke bärande. Redan den av utredningen uppdragna jämförelsen med småskolläraryrinnornas löner synes ämbetsverket mindre träffande, då för småskolläraryrinnorinnehavarna fordras genomgång av två-årigt seminarium, under det att befattningshavarna inom den halvöppna barnvården besitta mycket växlande kvalifikationer och för ett tillfredsställande handhavande av sina uppgifter näppeligen kunna vara i behov av två-årig teoretisk utbildning. Det torde vidare vara att befara, att ett godtagande av utredningens förslag skulle kunna medföra en mer eller mindre utpräglad höjning av den allmänna lönenivån för hithörande befattningshavare, ett resultat, som skulle stå i bestämd strid med den av statsmakterna numera accepterade löne- och prisstoppspolitik. Då det av statskontoret förordade ingripandet till underlättande av tillkomsten av nya platser inom den halvöppna barnvården endast skulle vara ett provisorium, kan det slutligen knappast anses motiverat, att statsbidrag skulle utgå även å ålderstillägg. Ämbetsverket föreslår fördenskull, att lönebidraget i varje särskilt fall beräknas å den verkliga lönen utan inräknande av ålderstillägg och att bidraget maximeras till förslagsvis samma belopp, som av staten utgives i bidrag till distriktssköterskornas löner eller 1,000 kronor om året.

Att de föreslagna årslönebeloppen äro för högt tilltagna framhålls ävenledes av *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Malmö stads drätselkammare*.

Det påpekas av *Göteborgs stads barnvårdsdirektör* och *stadskamreraren i Göteborg*, att även om den avsevärda lönehöjning som minimilönerna medföra, i synnerhet för lekledarinnorna, för anstaltens del kompenseras av statsbidraget, komma dock minimilönerna att ingiva vissa betänkligheter beroende på att, sedan föreståndarinnor och vid seminarier utbildade lekläraryrinnor erhållit högre lön, framställningar om löneförhöjningar äro att förvänta från den övriga personalen. Om institutionens ägare ej kan motstå dylika anspråk, skulle konsekvensen bliva att löneförhöjningarna tillhopa överstiga statsbidragen.

Socialvårdskommittén finner, att det saknas anledning att vid lönebidragets bestämmande tillämpa ortsgruppering. Levnadskostnaderna å de orter, där dagvårdsinstitutioner äro belägna, torde icke variera i sådan utsträckning att en dyrortsgruppering är nödvändig. Kommittén anför ytterligare:

I likhet med befolkningsutredningen anser kommittén, att lönebidraget skall vara förknippat med vissa villkor beträffande avlöningsförmånernas belopp. Dock är kommittén tveksam, huruvida den anslagsbeviljande myndigheten skall vara bunden av så snäva bestämmelser, som föreslås av utredningen.

Härtill kommer, att de föreslagna lönerna torde avsevärt överstiga de förmåner, som för närvarande utgå till ifrågakvarande personal. Även om en höjning av lönerna är befogad, kan ifrågasättas, huruvida icke de föreslagna minimilönerna äro så höga, att kostnaderna för driften av vissa dagvårdsinstitutioner skulle stegras, även om statsbidrag utginge. Den föreslagna anordningen, att lönerna under viss övergångstid skulle kunna understiga de i kungörelsen angivna minimibeloppen, minskar icke kommitténs betänkligheter i denna del. Kommittén vill därför förorda, att socialstyrelsen i varje särskilt fall skall godkänna grundlönen för sådan personal, till vars lön lönebidrag utgår.

ventarier, arbetsmaterial och redskap samt utgifter för bespisning och beklädnad av obemedlade barn. I Danmark är beloppet ej fixerat men kan uppgå till hälften av samtliga utgifter.

Mot principen att det statliga driftbidraget delvis utgår i form av kostbidrag har den invändningen riktats, att samhället härigenom kommer att bidra till ifrågavarande barns matkostnader. *Socialvårdskommittén* känner, vad beträffar daghemsvården, av denna anledning en stark tveksamhet inför förslaget. Vårdformen omfattar nämligen barn till förvärvsarbetande mödrar, vars familjer genom deras inkomst få ett ekonomiskt tillskott. Samhället skulle under sådana omständigheter icke ha anledning bidra till deras barns matkostnader.

Med hänsyn till att kostnaderna för spädbarnskrubborna överhuvudtaget ligga högre än för andra daghem anse *barnavårdsdirektören i Göteborg*, *pedagogiska föreningen för förskoleåldern* och *socialpedagogiska seminariet* att kostbidraget för spädbarnskrubbor bör utgå med samma belopp som för övriga barnhem, d. v. s. 30 öre per dag och barn.

Statsbidrag även till läkarvården anse *pedagogiska föreningen för förskoleåldern* och *socialpedagogiska seminariet* vara en förutsättning för en önskvärd ständig läkarkontroll vid institutioner för halvöppen barnavård, varigenom en verklig effektivitet mellan hälsovården i barnavårdscentralerna, förskoleålderns anstalter och i skolan skulle kunna åstadkommas. Även *socialstyrelsen*, som starkt understryker utredningens krav på kontinuerlig läkarkontroll vid daghemmen, ifrågasätter huruvida icke daghemmen böra få inräkna läkarens arvode i de lönekostnader, för vilka statsbidrag utgår. Sannolikt fordras därvid en viss maximering av det arvode, som må tagas med i beräkningen.

Om de i utredningens förslag utformade statsbidragens tillräcklighet för åstadkommande av ett effektivt stöd åt den halvöppna barnavården och en stimulans till dess utvidgande har ett antal kommunala myndigheter uttalat sin tvekan. Dessa myndigheter anse, att med hänsyn till de uppställda fordringarna på lokaler och löner en höjning av de föreslagna bidragen är av nöden. Denna uppfattning har framförts av *stadsfullmäktige i Alingsås*, *Trollhättan*, *Sundbyberg*, *Mölnadal*, *Norrköping*, *stadsfullmäktiges för ärendet kommitterade i Kumla*, *barnavårdsnämnderna i Karlskrona* och *Finspång* samt *drätselkammaren i Linköping*.

I samband med diskussionen om statsbidragen ha av vissa remissinstanser anförts synpunkter på de avgifter, som kunna uttagas av målsmännen till de barn, som anlita den halvöppna barnavården. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* finner, att egentliga vård- och matkostnader böra bestrida av föräldrarna och, då dessa ej ha möjlighet därtill, av kommunen. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* anser, att bestämmelserna om kostbidraget böra utformas så att föräldrar, vilkas till statlig inkomst och förmögenhetsskatt beskattningsbara belopp uppgår till eller överstiger ett visst belopp, bliva skyldiga att erlägga full ersättning för vårdkostnaden. *Socialstyrelsen* framhåller, att de avgifter, som må kunna uttagas, aldrig böra överstiga anstaltens självkostnader. I mot-

satt fall skulle det kunna inträffa, att kostnaderna för de platser, vilka tillhandahållas de obemedlade, täckas genom avgifter från de mera välsituerade, en ordning, som styrelsen icke finner lämplig.

Tillsynsmyndigheten. Förslaget att socialstyrelsen skall bliva den myndighet, som utövar tillsyn över den halvöppna barnavården och beslutar om statsbidrag, tillstyrkes av *socialstyrelsen*. Styrelsen framhåller, att frågor rörande daghems- och lekskolevården, sommarkoloniverksamheten, hemhjälpen, barnhemsvården och barnavården överhuvud taget höra nära samman och icke få ur den centrala ledningens synpunkt behandlas isolerade utan för de olika orterna ses i det sakliga sammanhang, som förefinnes dem emellan. Styrelsen fortsätter:

Behovet av personal för rådgivande och kontrollerande uppgifter på barnavårdens område har alltid varit långt större än tillgängliga krafter. När barnavårdslagen utarbetades, var avsikten, att länsstyrelserna skulle biträdas av särskilda barnavårdskonsulenter. Dylika befattningar inrättades emellertid icke, utan det uppdrogs endast åt de fåtaliga och av sina förutvarande uppgifter helt upptagna fattigvårdskonsulenterna att samtidigt vara barnavårdskonsulenter. Socialstyrelsen anser det obestridligt, att de påtagliga brister i den offentliga barnavården, vilka — trots att barnavårdslagen varit i kraft i över 17 år — ännu kunna konstateras, till icke oväsentlig del äro att hänföra till frånvaron av en tillräckligt effektiv rådgivning och inspektion på detta område.

Den bristande tillgången på arbetskrafter ute i länen har lagt en ökad börda på det centrala organet. Särskilt betungande har socialstyrelsen känt denna börda sedan den befolkningspolitiska diskussionen och den alltmera växande insikten om barnavårdens betydelse för socialvården i dess helhet och för folkvården över huvud taget skapat ett ständigt växande behov av rådgivning och upplysning på detta område.

Dessa omständigheter ha föranlett styrelsen att i olika sammanhang begära förstärkning av sin personal. Dessa framställningar ha emellertid endast i mycket begränsad utsträckning bifallits av statsmakterna. Härigenom har bristen på personal inom den byrå, på vilken barnavårdsärendena sortera (fattigvårdsbyrån), blivit kännbar. Trots den förstärkning, som inrättandet av en befattning som barnavårdsinspektör innebar, är personalbehovet långt ifrån fyllt. Förslaget om främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätorter ställer ytterligare arbetsbelastning i sikte liksom befolkningsutredningens förslag om statsbidrag till social hemhjälp. Föreliggande förslag rörande den halvöppna barnavården tillför ytterligare byrån stora arbetsuppgifter. På grund av den redan tidigare hårda belastningen anser styrelsen det icke tillfyllest att personalen endast enligt utredningens förslag förstärkes med en konsulent- och inspektörsbefattning på fattigvårdsbyrån i lönegraden Eo 21 för ärenden rörande den halvöppna barnavården. På grund härav måste styrelsen bestämt hemställa, att icke ett så tungt ansvar som här är föreslaget, lastas på styrelsen utan att styrelsen samtidigt får möjlighet att bära detsamma. Därest statsmakterna skulle anse, att för själva bidragsverksamheten kunna och bära utan tillsyn och kontroll från statligt organs sida disponeras de betydande belopp, varom här är fråga, under det att de relativt ringa belopp, som erfordras för själva tillsynen och kontrollen, ej kunna beviljas, så bör det icke heller förordnas om en tillsyn, som i det väsentliga måste komma att stanna på papperet.

Därest det skall finnas någon möjlighet för styrelsen att nödtorftigt fylla här ifrågavarande uppgifter, erfordras, att fattigvårdsbyråns barnavårdsavdel-

ning kompletteras — förutom med den föreslagna konsulenttjänsten — minst med en assistent, lämpligen till att börja med i Ex 15 och avsedd att biträda såväl barnavårdsinspektrisen som den nya konsulenten. Styrelsen anser det tveksamt, huruvida detta är tillräckligt, men anser, att man för närvarande bör inskränka sig härtill. Därjämte erfordras självfallet förstärkning av kontorspersonalen och ökade lokalutrymmen.

Beträffande kompetensfordringarna på konsulenttjänstens innehavare anser utredningen, att det erfordras såväl pedagogisk kompetens som förutsättningar för att kunna bedöma mathållningen. Styrelsen finner detta vara att gå för långt och anser, att fordran på kunnsighet i mathållning måste eftergivas, om man vill få några möjligheter att välja mellan pedagogiskt skickliga krafter.

Utredningen förutsätter, att om socialstyrelsen får dessa ärenden om hand den erhåller tillgång till barnläkarexpertis. Att detta är nödvändigt är ju uppenbart. Men styrelsen vill på denna punkt erinra om att för hela avdelningen för barnavård föreligger behov av tillgång till barnläkarexpertis. För alkoholistvårdsärenden och för skyddshemsvård äger socialstyrelsen tillgång till läkarexpertis, men för de viktiga socialvårdsärenden, som handläggas på andra byråns övriga avdelningar, nämligen för mödrahjälp, barnavård, ungdomsvård och fattigvård, finnes icke någon läkare att rådfråga. Att här föreligger en allvarlig brist är uppenbart, och socialstyrelsen hemställer, att ett belopp av förslagsvis 3,000 kronor ställes till socialstyrelsens förfogande för ändamålet.

Medicinalstyrelsen ifrågasätter visserligen, om det inte vore mest rationellt att administrativt anknyta verksamheten till medicinalstyrelsens förebyggande mödra- och barnavård men finner det dock av rent organisatoriska skäl lämpligt att förlägga den till socialstyrelsen. Medicinalstyrelsen understryker starkt nödvändigheten av att barnläkare beredes väsentligt inflytande på detaljutformningen och ledningen av denna verksamhet. En så nära anknytning som möjligt borde åvägabringas mellan läkarledningen för den förebyggande mödra- och barnavården och ledningen av den halvöppna barnavården. Dessa arbetsuppgifter torde bereda heltidssysselsättning åt en barnläkare. Hänsyn härtill borde tagas vid beräkning av läkarens ersättning och utformningen av hans instruktion, i vilken borde som skyldighet fastställas intimt samarbete med medicinalstyrelsen, därest barnläkaren komme att placeras i socialstyrelsen.

Beträffande den kommunala tillsynen finner *skolöverstyrelsen* det naturligt att den rent sociala verksamheten i daghemmen ställes under barnavårdsnämndens inseende. Däremot finner överstyrelsen det betänkligt, att den mera pedagogiskt betonade verksamheten i lekskolor, särskilt beträffande barn i 5 à 6-årsåldern samt i eftermiddagshem, helt undandroges den kommunala skolledningens inflytande.

Socialvårdskommittén påpekar, att då, såsom utredningen föreslår, tillsynen över dagvårdsanstalterna göres beroende av att vederbörande anstalt erhåller statligt stöd, får man räkna med att ett antal dagvårdsanstalter även i framtiden kommer att stå utanför en dylik tillsyn. Kommittén säger sig ha anledning att behandla detta spörsmål i samband med pågående utredning om barnhemmen och torde därvid komma att föreslå, att även dessa barnavårdsanstalter ställas under offentlig tillsyn.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser, att den lokala tillsynen tills vidare lämpligen kan under socialstyrelsens överinseende utövas av de hos länens barnavårdsförbund anställda barnavårdsombuden, vilka redan nu i visst avseende äro underställda socialstyrelsen. Länsstyrelsen anser nämligen icke den tillsyn, som enligt barnavårdslagen tillkommer barnavårdsnämnden, tillfyllest.

Länsstyrelsernas ställning. Tre länsstyrelser ha anmärkt på att länsstyrelserna enligt förslaget helt ställts utanför den kontrollerande verksamheten. Enligt *länsstyrelsens i Gotlands län* uppfattning böra ansökningshandlingarna om statsbidrag av barnavårdsnämnden inlämnas till vederbörande länsstyrelse, som har att efter förste provinsialläkarens hörande med eget yttrande översända desamma till socialstyrelsen. *Länsstyrelsen i Värmlands län* finner med stöd av 20 § lagen om samhällets barnavård m. m., enligt vilken länsstyrelserna hava att var för sitt län vaka över att barnavårdsverksamheten ändamålsenligt ordnas och handhaves, lämpligt att länsstyrelserna beredas tillfälle avgiva yttranden i ärenden angående statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* finner en medverkan från länsstyrelsernas sida naturlig med hänsyn till de befogenheter som tillkomma dessa på barnavårdens område.

Förste provinsialläkaren i Värmlands län anför:

Den förebyggande mödra- och barnavården, distriktsvården, hälsovården i övrigt och sjukvården ha i länsstyrelserna ett för länen centralt övervakande organ. Inom landstingsområdena, vilka oftast sammanfalla med länsgränserna, utöva landstingen en till synes ständigt utökad, delvis statsunderstödd hälso- och sjukvård av stor omfattning, på skilda områden. Det är synnerligen angeläget, att den halvöppna barnavårdens organisation icke brytes loss från sitt läns-sammanhang. Detta skulle ske i väsentliga delar om befolkningsutredningens förslag med kungörelse angående statsbidrag till drift av anstalter för halvöppen barnavård antoges i oförändrat skick. Enligt befolkningsutredningens förslag skulle det i stort sett endast bli två myndigheter för föreslagna verksamheten, lokalt barnavårdsnämnden och centralt socialstyrelsen. Anstalternas lokaler skulle godkännas av vederbörande förste provinsialläkare eller förste stadsläkare. Jag har i det läge frågan nu kommit icke något att erinra mot socialstyrelsen som centralmyndighet för den halvöppna barnavården, men det vore mycket olyckligt, om länens administrativa organ och organisationer för hälso- och sjukvården ställdes utanför densamma. Den nu föreslagna verksamheten bör anknytas till länsstyrelserna. Några olägenheter — särskilt som fördröjande faktor för ärendenas behandling — synas icke behöva befaras därigenom. Vid första granskningen för godkännande av nya anstalter kan man icke undvara att höra länsstyrelserna, som då inhämta yttrande från vederbörande landsfiskal, barnavårdsnämnd, tjänsteläkare och länsarkitekt. En dylik utredning av ärendet behöver icke taga många veckor och värdet därav är säkerligen mycket stort. Även ansökningar för fortsatt statsbidrag till halvöppna barnavården böra granskas av länsstyrelserna.

Detaljutformningen av åtgärderna under budgetåret 1943/44. Erinringar ha anförts beträffande principerna för statsbidraget. Främst har därvid påpekats att det förhållandet, att statsbidrag endast skulle utgå till nyinrättade institutioner eller nyinrättad avdelning innebure orättvisa gentemot de redan förefintliga anstalerna och mot de kommuner, där det redan

på ett föredömligt sätt är sörjt för den halvöppna barnvården. Inrättandet av ett antal nya statsunderstödda institutioner kan komma att skapa svårigheter av ekonomiskt slag för äldre anstalter. Denna uppfattning har framförts av *socialstyrelsen*, *medicinalstyrelsen*, som dock trots dessa erinringar icke anser sig böra avstyrka förslaget i denna del, *socialvårdskommittén*, *svenska fattigvårds- och barnvårdsförbundet*, *pedagogiska föreningen för förskoleåldern*, *länsstyrelsen i Uppsala län*.

Utöver den ovan anförda synpunkten framhåller *socialstyrelsen* att enligt dess erfarenheter de arbetsmarknadspolitiska skälen tala för bidrag även till redan förefintliga anstalter. Rådande dyrtid kan nämligen lätt komma att leda till ett nedläggande av dessa kanske i en utsträckning, som ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt kan bli bekymmersam. Vidare bör det ej förbigås, att då dessa institutioner arbeta under betryckta förhållanden den föreslagna ordningen måste komma att innebära en svår frestelse för dem att lägga ned sin verksamhet för att sedan — med statsbidrag — börja på nytt i en annan gestalt. Den bidragsbeviljande myndigheten kan här komma att ställas i en mycket svår situation. Styrelsen finner det därför angeläget att alla möjligheter prövas för att åtminstone något bidrag skall kunna utgå till redan existerande institutioner.

Ett ytterligare skäl för denna ståndpunkt utgör behovet av tillsyn över den halvöppna dagvården. För närvarande står denna helt och hållet utanför all offentlig kontroll. Detta förhållande finner styrelsen med hänsyn till verksamhetens art och betydelse och styrelsens erfarenheter från den sociala barnvården i övrigt icke kunna försvaras. Enligt utredningens förslag skulle emellertid detta förhållande tills vidare komma att bestå, eftersom tillsynen skulle komma att gälla endast de nytillkommande institutionerna. Vad utredningen uttalat om viss tillsynsrätt över icke statsunderstödda anstalter finner *socialstyrelsen* sakna stöd i lagstiftningen. Om däremot bidrag lämnas även till redan existerande institutioner, dragas även dessa därigenom in under tillsynen.

Styrelsen, vilken som redan anförts, är av den uppfattningen att statsbidraget principiellt bör utgå för lönekostnaderna, finner det därför angeläget, att alla möjligheter prövas för att åtminstone något statsbidrag må kunna utgå under budgetåret 1943/44 till alla existerande, godkända institutioner i form av ett begränsat lönebidrag. Styrelsen är medveten om att statsfinansiella svårigheter utgöra hinder för att dylikt bidrag får utgå av samma storlek som erfordras för att främja tillkomsten av nya institutioner. Med utgångspunkt i utredningens beräkningar finner styrelsen, att ett statsbidrag till redan existerande institutionerna begränsat till 10 procent av lönekostnaderna skulle uppgå till 165,000 kronor för ett år.

Aven om detta bidrag är mycket lågt, torde det icke bli betydelselöst. Om möjligt borde det dock sättas högre, t. ex. till $\frac{1}{6}$, varvid årskostnaden skulle bli 275,000 kronor. Därigenom skulle bättre tillgodoses det angelägna önskemålet att icke göra klyftan mellan äldre och yngre institutioner för stor. Därest bidrag icke anses kunna efter dylika allmänna grunder tillerkännas redan existerande institutioner, vill styrelsen ifrågasätta, hurvida dock icke ett visst belopp kunde ställas till styrelsens förfogande för bistånd åt mera beträngda institutioner efter prövning från fall till fall. Hellre än att detta önskemål helt avvisas, bör bidraget till nya institutioner sänkas t. ex. så att den andel av lönekostnaderna ($\frac{1}{3}$), som utredningen tänkt sig, bibehålles, ehuru det föreslagna matkostnadsbidraget bortfaller.

Beträffande statsbidragsvillkoren för ny anstalt eller nyinrättad avdelning finner *socialstyrelsen*, att utredningen i fråga om begränsning sträckt

sig längre än vad som kan vara nödvändigt. Enligt förslaget skulle det för driftbidrag till ny anstalt eller nyinrättad avdelning gälla som ofrånkomlig förutsättning, att arbetsmarknadskommissionen ur sina synpunkter ansett sig kunna tillstyrka dess inrättande. Även om denna synpunkt bör vara den huvudsakliga, kan det dock tänkas fall, där visserligen förefintliga men dock mindre starkt accentuerade arbetsmarknadsskäl i förening med sociala och andra synpunkter böra föranleda bifall till en ansökan. Styrelsen finner det olämpligt, att den bidragsbeviljande myndigheten då icke skulle äga någon möjlighet att lämna bidrag och vill därför föreslå en uppmjukning av ifrågasvarande bestämmelse, lämpligen på så sätt, att arbetsmarknadskommissionens yttrande alltid skall inhämtas.

Socialvårdskommittén anför:

Enligt förslaget skola bidragen under budgetåret 1943/44 endast avse nyinrättade hem. Även om fråga endast är om det närmaste budgetåret, kan enligt kommitténs förmenande menliga följer uppstå genom en dylik begränsning av statsbidragen. Dessutom synes det kommittén vara betänkligt ur principiell synpunkt att lämna nyupprättade daghem bidrag till verksamheten under det att äldre hem, vilka kunna ha stora ekonomiska svårigheter att uppehålla verksamheten, icke erhålla det allmännas stöd. Därest kostbidragen slopades, skulle också inom den av befolkningsutredningen föreslagna kostnadsramen finnas möjlighet att lämna bidrag till åtminstone vissa äldre hem. En annan fråga är, att det måhända av arbetsmarknadsskäl kan vara påkallat att de nya hemmen få ett visst företräde. Ytterligare ett skäl att utsträcka bidragen till äldre hem torde ligga däri, att det måste starkt ifrågasättas, huruvida nya hem verkligen skola kunna inrättas under nästföljande budgetår till det antal, som befolkningsutredningen förutsatt. Häremot talar framförallt svårigheten att erhålla kvalificerad personal till nya hem i erforderlig utsträckning. Enligt kommitténs mening har befolkningsutredningen underskattat personalsvårigheterna. De vägar, på vilka dessa enligt utredningens förslag skola lösas, torde icke vara framkomliga i den utsträckning befolkningsutredningen antagit.

Kommittén finner det icke erforderligt, att statsbidragsgrunderna angivas i en kungörelse. Lämpligare torde vara att ett visst belopp, exempelvis det som befolkningsutredningen föreslagit, ställes till socialstyrelsens förfogande att fördelas såsom bidrag till den halvöppna barnvården, varvid de i utkastet till kungörelse angivna grunderna med vissa jämkningar kunna tillämpas.

Pedagogiska föreningen för förskoleåldern anför:

I sitt förslag till åtgärder under budgetåret 1943/44 föreslår utredningen, att statsbidrag under sagda budgetår skall utgå endast till nyinrättade institutioner eller avdelningar; detta avses som ett provisorium intill dess det s. k. fredsprogrammet kan genomföras. Vi vilja framhålla, att om det kan anses skäligt att för barnträdgårdsledarinnorna i allmänhet beräkna samma lön som för småskollärarinnorna, så torde det kunna anses som än mer berättigat att i första hand de, som i årtal lidit under på många håll upprörande löne- och arbetsförhållanden, nu omedelbart borde tillerkännas åtminstone den föreslagna minimilönen. Skulle nya institutioner, men ej redan existerande, med hjälp av statsbidraget kunna erbjuda denna minimilön, föreligger risk för att arbetskraften droges till de förra. Med den brist

på utbildad personal, som redan nu gör sig starkt gällande, skulle detta sannolikt innebära, att en del äldre institutioner tvingades inskränka eller kanske helt nedlägga sin verksamhet, varför den åsyftade ökningen av småbarnsinstitutionernas antal ej kunde nås. Pedagogiska föreningen för förskoleåldern hemställer därför, att utredningens fredsprogram i detta hänseende genomföres redan under budgetåret 1943/44.

Stockholms stads borgarrådsberedning påyrkar, att statsbidrag även måtte komma till del i drift varande daghem och lekskolor under förutsättning att arbetsmarknadscommissionen anser dessa institutioner vara ur arbetsmarknadssynpunkt motiverade å orten i fråga. Som skäl härför anföras synpunkter, som framlagts av stadens kammarkontor:

Utbetalande av statsbidrag i vad det avser redan befintliga anstalter skulle emellertid icke i och för sig innebära någon sådan utökning av barnavårdsorganisationen, som i nuvarande ekonomiska läge anses böra undvikas, utan endast giva ett konkret uttryck åt uppfattningen om statens skäliga intresse i verksamheten med dess nuvarande omfattning. Någon anledning synes därför icke föreligga att med hänvisning till finansiella förhållanden hellre låta kommunerna än staten svara för att detta samhällsintresse tillgodoses. Det må vidare framhållas, att avsikten med den föreslagna konsulent- eller inspektörsbefattningen vid socialstyrelsen för den halvöppna barnavården icke torde kunna uppnås, därest icke med innehavarens ämbetsutövning förbindes den kontroll och den direktivgivning, som skulle följa av statsbidragssystemets tillämpning.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län föreslår, att statsbidrag till nyinrättad anstalt eller avdelning företrädesvis böra komma av kommun inrättad eller utvidgad anstalt till del.

En del av remissinstanserna, som ansluter sig till utredningens förslag om provisoriska stödåtgärder under budgetåret 1943/44 men som avstyrkt fredsprogrammet eller uttalat sin tveksamhet om lämpligheten att redan nu uppdraga riktlinjer för en kommande verksamhet, har med denna utgångspunkt ifrågasatt nödvändigheten av att för närvarande inrätta en till socialstyrelsen knuten konsulent- och inspektörsbefattning.

Statskontoret anför:

Enligt vad som i betänkandet upplyses, förekomma emellertid icke vid nu befintliga anstalter några missförhållanden, för vilkas rättande inspektion eller rådgivning skulle vara erforderlig. Uppgiften att öva tillsyn över nytillkommande anstalter och avdelningar, för vilka statsbidrag skall utgå, lär icke bliva så tidskrävande, att därav motiveras inrättandet av en särskild befattning. Då slutligen tillskapandet av en sådan befattning måste anses innefatta ett föregripande av den prövning, som fredsprogrammet i sinom tid kommer att underkastas, finner sig statskontoret icke kunna tillstyrka förslaget i denna del.

Liknande synpunkter anföras av *svenska landskommunernas förbund*. *Länsstyrelserna i Stockholms län* och *Västmanlands län* föreslå, att ifrågavarande uppgifter provisoriskt anförtros åt fattigvårds- och barnavårds-konsulenterna, *länsstyrelsen i Kronobergs län* ifrågasätter, om icke tills vidare uppgifterna kunde anförtros barnavårdsinspektrisen. Liknande uppfattning anføres av *länsstyrelserna i Kristianstads* och *Älvsborgs län*.

Beträffande den i förslaget framförda tanken att en ettårig kompletteringskurs skulle anordnas, anför *statskontoret*, att det enligt dess mening icke föreligger anledning att uppställa skärpta krav beträffande den här avsedda vårdpersonalens kvalifikationer. Därutöver framhåller statskontoret, att då denna kurs knappast skulle kunna avslutas förr än den 1 juli 1944, densamma icke skulle kunna upphjälpa kvalifikationerna hos den personal, som på grund av den förordade utbyggnaden av vårdverksamheten måste nyanställas för budgetåret 1943/44. Huruvida och i vad mån personalutökning kan bliva behövlig efter utgången av sistnämnda budgetår, läser icke kunna bedömas. Att under sådana omständigheter anordna en ettårig kompletteringskurs synes knappast försvarligt. Statskontoret avstyrker alltså förslaget härom.

V. Departementschefen.

Den
halvöppna
barnavårdens
betydelse.

Behovet av institutioner för s. k. halvöppen barnavård har framträtt med allt större styrka i det moderna samhället. Detta är bakgrunden till att enskilda, sammanslutningar och kommuner sedan länge funnit det angeläget att söka tillgodose de mest trängande behoven. Härvid har ett berömvärt och ofta uppoffrande arbete nedlagts, och man har på detta område kommit fram till ett institutionsväsen, som nu visar en viss stadga. De undersökningar, som verkstälts, ådagalägga emellertid, att de anstalter, som för närvarande finnas, icke räcka till för det föreliggande behovet, och att på flera håll de ekonomiska resurser och den erfarenhet fattas, som kunna möjliggöra tillgodoseendet av den standard, som vore önskvärd. Jag finner det därför naturligt, att statsmakterna genom inspektions- och stödverksamhet främjar utvecklingen av den halvöppna barnavården, så att den i standardavseende kommer i nivå med samhällets övriga institutioner för de ungas vård och fostran.

De skäl för att det allmänna må främja en utveckling av den halvöppna barnavården, vilka framlagts av 1941 års befolkningsutredning, kan jag ansluta mig till. Jag vill understryka den betydelse som denna vårdform har för underlättandet av familjebildningen och som hjälp åt mödrarna i många familjer. I de inkomstklasser, där icke möjlighet finnes för anställande av hembiträde eller där sådant av andra orsaker icke kan erhållas, torde den bundenhet, som barnen innebära för modern, ha verkat i nativitetshämmande riktning. Denna bundenhet har ökat i och med att i den moderna tätbebyggelsen trafikförhållandena och även i övrigt mera komplicerade levnadsförhållanden göra en ökad tillsyn över barnen erforderlig. Det bör ligga i samhällets intresse att skapa institutioner, som underlätta för familjerna att ge barnen den bästa möjliga tillsyn och vård. Den halvöppna barnavården ersätter sålunda icke fostran och vård i familjen utan är ett komplement till denna. Om den till viss del underlättar mödrarnas arbete, kan man förvänta sig, att mödrarna och familjerna därigenom med större energi och glädje kunna ägna sig åt omvårdnaden av de små. Påståendet att den halvöppna barnavården är ägnad att upplösa familjebanden, finner jag icke tillräckligt genomtänkt.

Den diskussion, som förts beträffande lämpligheten av att mödrar ha förvärvsarbete, har i stort sett en akademisk karaktär. Det faktum man kan utgå från är att kvinnlig arbetskraft i ökad utsträckning användes inom näringslivet. Samhällets uppgift blir närmast att tillse, att förvärvsarbetet icke försvårar deras möjlighet att skaffa sig barn och att det icke inverkar menligt på barnens fysiska och psykiska hälsa. När lagstiftning införts om förbud mot avskedande i samband med äktenskap och havandeskap, har samhället principiellt slagit in på denna linje. En statlig verksamhet, som tar sikte på att underlätta barnens skötsel och vård, då modern har förvärvsarbete, innebär närmast en fortsättning av denna linje. Härvidlag gäller det för samhället att medverka till att erforderliga institutioner komma till stånd och att tillse att dessa tillgodose de krav på vård av barnen, som kunna anses önskvärda.

Diskussionen om vilka institutioner, som te sig lämpliga och ändamålsenliga för barnen, har i betydande utsträckning kommit att röra daghemmen för småbarnen, de s. k. spädbarnskrubborna. Det har framhållits att lämpligare än att inrätta spädbarnskrubbor vore att lämna sådant stöd åt mödrarna, att de under lämplig tid kunde helt frikopplas från arbete efter barnets ankomst. Erfarenheten vittnar emellertid om, att ett stort antal mödrar för närvarande av ekonomiska skäl har behov av att så snart som möjligt åter komma i arbete efter barnsörden. Om familjens ekonomi är uppbyggd på att båda makarna ha inkomst, kan, i synnerhet då inkomsterna äro låga, en längre bortovaro från arbete med åtföljande inkomstbortfall medföra rubbningar i familjens ekonomi. Då för närvarande icke ett statligt bidrag till mödrarna av den storlek att det kan kompensera inkomstminskningen kan övervägas, torde tills vidare ingen annan utväg finnas än att tillgodose förevarande behov av barnavård genom spädbarnskrubbor. Att en lösning efter andra linjer bör kunna ligga inom möjlighetens ram kan jag icke underlåta att erinra om. Överstyrelsen för röda korset har pekat på att enligt undersökningar, som befolkningsutredningen låtit verkställa, kostnaderna per barn och dag i en angiven spädbarnskrubba i Stockholm uppgingo till 4 kronor 87 öre. En krona av dessa täcktes av föräldrarnas avgifter. Det ligger här nära till hands att tänka sig, att ett direkt utbetalande till modern av ett belopp, som kanske icke behövde överstiga de kostnader, som kommuner, sammanslutningar och staten bära för ett spädbarn vid halvöppen vård, skulle göra det möjligt för henne att under behövlig tid stanna hemma från arbetet.

Trots de vanskligheter, som äro förenade med spädbarnsvård i krubba, kan jag icke finna, att särskild restriktivitet bör vara påkallad beträffande utvecklingen av spädbarnskrubborna, så länge icke andra åtgärder vidtagits för att stödja förvärvsarbetande mödrar under den tid, då de ägna sig åt spädbarnens vård. Det är icke sannolikt, att mödrarna i de fall, då familjerna äro beroende av deras inkomster, skulle komma att avstå från förvärvsarbete under barnens första levnadsår endast på grund därav att spädbarns-

*Spädbarns-
krubbor.*

barnskrubba saknas i orten. Bristen på barnkrubbor går istället ut över barnens vård.

Daghem för äldre barn.

Vad daghemsvården för äldre barn beträffar ha icke de farhågor, som yppats, varit så starka som beträffande daghemsvård för spädbarn. Dock har från flera håll i likhet med vad befolkningsutredningen gjort, understrukits, att även denna vård måste betraktas som en nödfallsutväg, för det fall då förvärvsarbete är en nödvändighet för en moder. Det har dels framhållits, att det ur barnens synpunkt icke kan vara lyckligt, att dessa icke äro under moderns vård, dels att förvärvsarbete för mödrarna är synnerligen ansträngande, då barnen äro små. Då emellertid näringslivet tar de gifta kvinnornas arbetskraft i anspråk i allt större utsträckning, får detta faktum bilda utgångspunkten vid bedömandet av det sociala värdet av daghem. Daghemmet blir då den hjälp samhället erbjuder dessa kvinnor för att sätta dem i stånd att skaffa och uppfostra barn.

Skapas icke dylika institutioner, kan följden bli antingen att familjen uraktlåter att skaffa barn eller uppskjuter detta så länge som möjligt eller att, i de fall då familjen skaffar barn, dess ekonomiska standard sjunker, vilket i regel medför psykologiska reaktioner av icke önskvärd art. I de icke få fall, då modern ändock av ekonomiska skäl pressas till arbete, blir detta vanligen hjälparbete, och barnet blir utan tillsyn eller under tillsyn av grannar och släktingar, då modern är i arbete. Jag finner, att, trots de betänkligheter som anförts beträffande daghemsvården, situationen är sådan att denna vårdform för ett stort antal föräldrar och barn icke är en nödlösning utan den bästa till buds stående lösningen i deras speciella fall.

Eftermiddags-hem.

Eftermiddagshemmen äro ett naturligt komplement till daghemmen i och för omhändertagande av barn i skolåldern, vars mödrar arbeta i näringslivet. De ha därtill uppgiften att kunna ge barn i trångbodda hem möjlighet till sysselsättning på fritiden efter skolarbetets slut. Ur båda dessa synpunkter finner jag, att denna institution bör lämnas ett stöd och en tillsyn, som kunna främja dess utveckling.

Lekskolor.

Lekskolornas verksamhet, av utredningen även benämnd halvdagsvård, innebär en gruppvis ordnad pedagogisk lekverksamhet, som framförts av reformpedagogiska riktningar och vars värde för barnens utveckling nått ett allt vidare erkännande. Att det här är fråga om en verksamhetsform, som icke i första hand har att lösa en social tvångssituation, framgår redan därav att nu existerande privata lekskolor i stor utsträckning bygga sin verksamhet på barn ur välsituerade kretsar. Det ligger i sakens natur att skolorna borde kunna få än större betydelse för barn i trångbodda familjer.

Men även ur mödrarnas synpunkt finner jag verksamheten betydelsefull. Erfarenheten vittnar om att barnens skolgång innebär en lättnad för mödrarna i deras arbete. Några timmars lekskoleverksamhet för barn i förskoleåldern skulle på samma sätt innebära en lindring i moderns arbete. Det

synes vidare finnas möjligheter att så utveckla lekskoleverksamheten, att barnens vistelse på lekskola möjliggör för mödrarna att taga deltidsarbete. I allmänhet pågår visserligen lekskoleverksamheten endast 2—3 timmar per dag, men på vissa orter (Stockholm, Göteborg, Norrköping) har verksamheten utsträckts till 6 timmar. Om lekskolorna även skola kunna få en funktion i detta avseende, böra emellertid anstalter vidtagas för möjlighet till isolering av infekterade barn, som icke kunna hemsändas, när modern är borta från hemmet.

Det framgår av det anförda att jag icke funnit de erinringar, som framförts mot den halvöppna barnavården eller mot statsbidrag åt densamma, vara vägande. De institutionstyper, som framkommit efter hand, motsvara ett föreliggande behov av vårdformer, och jag kan ansluta mig till de allmänna riktlinjer, som uppdragits av befolkningsutredningen i dess fredsprogram.

I likhet med befolkningsutredningen finner jag, att anstalt för halvöppen barnavård, som erhåller statsbidrag, bör stå under statlig översyn och inspektion. Denna tillsyn bör omfatta institutionens lämplighet ur social, hygienisk och pedagogisk synpunkt. Av skäl som anförts av befolkningsutredningen framstår det som lämpligt, att tillsynen åtminstone tills vidare centralt handhaves av socialstyrelsen, som tillika föreslås bli bidragsbeviljande myndighet. Behovet av en offentlig översyn har omvitnats i flera remissyttranden, men det har även framhållits, att en statlig kontroll vore ägnad att hämma de lokala initiativen på detta område. Utan att underskatta de värdefulla och uppoffrande initiativ, som tagits av enskilda, sammanslutningar och kommuner på detta område, delar jag deras mening, som framhålla, att denna för barnen och familjen betydelsefulla verksamhet nu nått en sådan omfattning att för skapandet av en fullt tillfredsställande standard över hela fältet en statlig konsulentverksamhet bör bli av betydelse.

Vid sidan av de sociala synpunkter, som måste läggas på verksamheten, träda de pedagogiska i förgrunden. De ökade insikterna om förskoleålderns betydelse för individens karaktärsdaning och livsinriktning tala för att samhället bör tillse, att det institutionsväsen varom här är fråga ej blott i hygieniskt avseende utan även i pedagogiskt håller jämna steg med utvecklingen och att det kan tillgodogöras de erfarenheter, som föreligga på detta område av barnavård. Befolkningsutredningen har ifrågasatt, om icke inspektionen av den pedagogiska sidan av den halvöppna barnavården borde anförtros åt skolöverstyrelsen, men har stannat vid att förorda, att även denna sida av verksamheten inspekteras av socialstyrelsen. Emellertid förhåller det sig otvivelaktigt så, att de pedagogiska frågor, som möta på förskolestadiet, icke kunna anses vara mindre betydelsefulla än de motsvarande problem, som erbjuda sig under de första åren i den egentliga barnskolan. De förra stå ock i sådant samband med de senare, att det ej kan anses befogat, att överinseendet i pedagogiskt hänseende av lekskoleverksamheten anförtros

*Tillsyns-
myndighet.*

åt annan myndighet än inspektionen av det allmänna skolväsendet. Med hänsyn härtill förordar jag, efter samråd med chefen för ecklesiastikdepartementet, att på skolöverstyrelsen skall ankomma att ha inseedet ur pedagogisk synpunkt över verksamheten vid lekskolor och daghem.

Den lokala tillsynen av ifrågavarande anstalter torde böra, såsom befolkningsutredningen föreslår, handhavas av barnavårdsnämnderna. Utom nämndens befattning med ansökningarna om statsbidrag, varvid nämnden har att yttra sig i ärendet, tillkommer det den på grund av dess uppgifter enligt barnavårdslagen att öva en allmän tillsyn över anstalterna för halvöppen barnavård, även om dessa icke skulle åtnjuta statsbidrag. Då barnavårdsnämnden har att med uppmärksamhet följa de inom kommunen rådande förhållandena i avseende å barns vård och fostran och då den därtill bör främja tillkomsten och utvecklingen av anstalter till stöd för hemuppfostran, följer härav, att nämnden bör ha möjlighet att skaffa sig kännedom om under vilka förhållanden barnen handhavas i anstalterna för halvöppen barnavård. Däremot torde nämnden enligt gällande författningar sakna befogenheter att begära förändringar i anstalternas utrustning och drift, för så vitt icke förhållandena vid anstalt äro sådana att det enligt barnavårdslagen ankommer på nämnden att ingripa. I de fall, då kommun beviljar anslag till anstalt för halvöppen barnavård, böra därmed förknippas ytterligare befogenheter för barnavårdsnämnden, varvid denna i samråd med den föreslagna statliga konsumenten bör utöva en kontinuerlig kontroll över ifrågavarande anstalt.

Med hänvisning till den halvöppna barnavårdens pedagogiska betydelse har det framhållits, att det vore önskvärt, att även de lokala skolmyndigheterna ägde viss tillsyns rätt över denna verksamhet. Jag finner denna synpunkt värd beaktande, men anser mig ej under det stadium av delvis försökskaraktär, som de föreslagna anordningarna representera, kunna avge förslag till lösning av denna fråga.

*Statsbidragets
utformning.*

Befolkningsutredningen förutsätter, att ett statligt stöd åt den halvöppna barnavården i den utsträckning, som kan anses önskvärd och ändamålsenlig, för närvarande icke kan åstadkommas på grund av det statsfinansiella läget. Utredningen anser det ändock önskvärt, att genom ett principbeslut riktlinjer uppdragas för statens framtida bidragsverksamhet. Härigenom skulle de kommuner, sammanslutningar och bolag, som driva eller ha för avsikt att driva dylika institutioner, få en norm att gå efter. Ehuru jag anser, att staten bör ekonomiskt stödja barnkrubbeverksamheten i allmänhet och icke förbiser betydelsen av att ett principbeslut nu fattades, finner jag dock den tveksamhet, som uttalats av ett flertal remissinstanser rörande lämpligheten att i nuvarande läge så att säga låsa fast statsmakterna vid ett detaljerat program, som icke kan realiseras förrän i en framtid, vara befogad. Något principbeslut rörande det framtida ordnandet av den halvöppna barnavården bör därför nu ej fattas.

För befolkningsutredningens förslag att en begränsad stödverksamhet bör

genomföras redan under budgetåret 1943/44 finner jag starka skäl tala. De arbetsmarknadspolitiska motiveringar som anförts finner jag bärande. En sålunda begränsad verksamhet bör få karaktären av en försöksverksamhet, vid vilken värdefulla erfarenheter kunna utvinnas. Man bör räkna med att dessa erfarenheter kunna föranleda ändringar i de riktlinjer som uppdragits av befolkningsutredningen. Den synpunkten att det är angeläget, att institutionernas huvudmän och föreståndare ha vissa normer att gå efter beträffande den allmänna standard, som är önskvärd och som av statsmakterna betraktas som ett villkor för statsbidrag, bör kunna tillgodoses därigenom, att den bidragsbeviljande och inspekterande myndigheten upprätthåller en konsulentverksamhet, varvid de grunder, som av befolkningsutredningen uppdragits för statsbidrag och som innehållas i dess förslag till kungörelse, eventuellt med vissa jämkningar beaktas.

I anslutning till det ovan anförda föreslår jag, att statsbidrag under budgetåret 1943/44 skall utgå till nyinrättad institution för halvöppen barnavård eller nyinrättad avdelning vid redan existerande institution, om med hänsyn till ifrågavarande ords behov av kvinnlig arbetskraft dess inrättande befinnes påkallat. Statsbidrag må under samma förutsättning utgå även till äldre institution, därest den anslagsbeviljande myndigheten så prövar skäligt med hänsyn till institutionens svaga ekonomi och med hänsyn till det ekonomiska läget i den kommun, där institutionen är belägen. Vid tilldelningen av statsbidrag bör tillses, att bidrag icke lämnas för ett större antal platser än som kan anses motsvara kommunens normala behov.

Enligt min uppfattning bör särskild uppmärksamhet ägnas åt frågan att skapa institutioner på landsbygden, vilka kunna mottaga barn i olika åldrar under tidsperioder, då skördearbetet kräver särskilt riklig tillgång på kvinnlig arbetskraft. Det torde komma att visa sig lämpligt, att dessa mer eller mindre provisoriska anstalter få möjligheter att omhändervä barnen icke allenast under dagen utan även under natten. Härigenom komma visserligen dessa institutioner att falla utanför vad som i vanliga fall menas med halvöppen barnavård, men det samhällseliga värdet av att barnen bliva föremål för omvårdnad under ifrågavarande tidsperioder synes mig vara så betydande, att medel till en experimentverksamhet för att finna de lämpliga formerna för statsstöd böra utgå från nu ifrågavarande anslag. Självfallet böra garantier skapas för att barnen erhålla erforderlig tillsyn och omvårdnad samt att näringsstandarden, i den mån mat erhålles å anstalterna, är tillfredsställande. Detta torde kunna uppnås även om de personer, som anförtros ledningen av institutionerna, icke fylla de kompetenskrav, som uppställas för skötseln av andra institutioner för halvöppen barnavård.

Beslut om statsbidrag bör meddelas av socialstyrelsen, om statens arbetsmarknadskommission med hänsyn till ortens behov av kvinnlig arbetskraft finner behov av ifrågavarande inrättning eller avdelning föreligga.

Det torde kunna förekomma fall, då förefintliga men dock mindre starkt accentuerade arbetsmarknadsskäl i förening med sociala och andra synpunkter kunna tala för att statsbidrag bör utgå. Jag finner, att socialstyrel-

sen bör ha möjlighet att i dylika fall, även om arbetsmarknadskommissionen från sina synpunkter icke tillstyrkt ansökan om statsbidrag, efter noggrann prövning och under hänsynstagande till ortens ekonomiska förhållanden medgiva statsbidrag. Härvid har jag i första hand haft lekskoleväsendet i tankarna. Även om den arbetsmarknadspolitiska effekten av en lekskola blir begränsad, torde sociala omständigheter i förening med en kommuns ekonomiska förhållanden kunna väga så starkt, att statsbidrag bör kunna ifrågakomma.

I likhet med befolkningsutredningen föreslår jag, att statsbidrag må kunna utgå till institution, som till huvudman har kommun, stiftelse, förening eller industriföretag. Ehuru jag liksom utredningen å ena sidan finner det önskvärt, att kommunerna i större utsträckning än som hittills varit fallet ville uppmuntra och ägna sig åt den halvöppna barnavården, finner jag å andra sidan icke ändamålsenligt, att statsbidrag allenast lämnas åt av kommun nyinrättad anstalt eller avdelning, då det icke kan förutsättas, att det kommunala intresset ännu är tillräckligt starkt för att det föreliggande behovet i huvudsak skulle kunna tillgodoses genom kommunala initiativ. Det har anförts, att även av enskild person drivna institutioner borde kunna komma i åtnjutande av statsbidrag. Såsom befolkningsutredningen framhållit torde den standard, som det är önskvärt att den halvöppna barnavården uppnår, bättre kunna tillgodoses, om från rätt till statsbidrag uteslötes institutioner, drivna av enskild person. Den stadga och kontinuitet, som är önskvärd för en institution, torde endast kunna uppnås, om bakom densamma står kommun, stiftelse, förening eller industriföretag.

Jag ansluter mig till befolkningsutredningens förslag, att statsbidrag under budgetåret 1943/44 endast bör utgå till driftkostnaderna. Med hänsyn till att anläggningskostnaderna för en institution av tillfredsställande standard för närvarande ställa sig höga och statsbidrag härför icke kan utgå annat än i den mån allmänna arvsfonden kan ställa medel till förfogande, vill jag likaledes ansluta mig till utredningens förslag, att socialstyrelsen bör kunna för ett år i sänder lämna anstalt dispens från de föreskrifter beträffande institutionernas utrustning, som den kan komma att fastställa.

Vad de allmänna villkoren beträffar, bör socialstyrelsen kunna utfärda föreskrifter i huvudsaklig anslutning till befolkningsutredningens förslag. Då socialstyrelsens tillsynsverksamhet tills vidare kommer att ha försökskaraktär, anser jag mig icke ha anledning att upptaga till diskussion de erinringar, som gjorts rörande vissa av befolkningsutredningens närmare anvisningar om anstalternas utrustning och drift. Den erfarenhet, som vinnes, torde ge vid handen, i vilken utsträckning dessa böra beaktas vid uppställandet av föreskrifter och anvisningar. Föreskrifter rörande anstalternas hygieniska förhållanden böra av socialstyrelsen lämnas i samråd med medicinalstyrelsen.

Jag föreslår, att statsbidraget utgår dels som lönebidrag och dels som kostbidrag. Emot de erinringar, som framförts gentemot denna av befolkningsutredningen föreslagna uppdelning, må anföras, att, ehuru kostbidraget

torde komplicera beräkningarna av statsbidragets storlek, det dock är av stort värde för barnen, därigenom att det kan stimulera vederbörande institution att införa bespisning eller att utöka sin bespisning.

I anslutning till befolkningsutredningen föreslår jag, att kostbidraget utgår med 15 öre per barn och dag i anstalt, där en måltid lagad mat utspisas, samt med 30 öre per barn och dag, där minst två måltider lagad mat utspisas. Med hänsyn till vad som anförts gentemot befolkningsutredningens förslag att för barn under ett år, mottaget för heldagsvård, kostbidraget endast skulle utgå med 15 öre och under beaktande av de höga kostnader, som äro förbundna med spädbarnsvård av tillfredsställande standard, finner jag, att även för barn under ett år kostbidraget bör utgå med 30 öre per barn och dag, förutsatt att barnen äro omhändertagna för heldagsvård, d. v. s. mer än 6 timmar. Då anstalt omfattar skilda vårdformer, skall vid beräkningen av kostbidraget, avdelningarna för olika vårdformer anses som skilda anstalter.

Jag föreslår, att bidrag utgår till avlönande av vid anstalten anställd föreståndarinna, som genomgått utbildning vid seminarium för småbarnsfostrarinnor eller av socialstyrelsen förklarats skickad förestå anstalten, samt till avlönande av vid anstalten anställd personal, som uppfyller de villkor, som gälla för föreståndarinna. Härvid bör vid spädbarnskrubbor personal med barnvårdslärlarinneexamen i kompetenshänseende vara likställd med personal med ovan angiven utbildning.

Som villkor för statsbidrag föreslår befolkningsutredningen, att lönestandard vid en anstalt skall fylla vissa minimikrav, som icke oväsentligt överstiga den nuvarande lönenivån vid många anstalter. I anledning av vad befolkningsutredningen anfört om en treårig övergångstid, under vilken statsbidrag till lön må utgå, även om lönestandard vid en anstalt icke fyller dessa minimikrav, finner jag det böra tillsvidare anstå med fastställandet av minimilönen.

Jag föreslår därför, att statsbidrag utgår med $\frac{1}{3}$ av de lönebelopp som institutionens huvudman fastställt såvida icke dessa av socialstyrelsen betecknas som oskäligt låga. Statsbidraget får dock icke överstiga $\frac{1}{3}$ av de grundlönebelopp, som i befolkningsutredningens förslag angivas som minimilöner i respektive dyrortsgrupper. Jag anser mig böra understryka, att vid fastställande av lönebeloppet för de nyinrättade tjänsterna som riktpunkt böra tagas lönerna vid anstalter, där en i förhållande till utbildning och ansvar rimlig lönenivå förekommer.

Jag föreslår, att lönebidrag med $\frac{1}{3}$ av lönebeloppet jämväl skall utgå för deltidanställd personal, som uppfyller ovan angivna kompetenskrav eller av socialstyrelsen förklarats skickad för sin tjänst.

I yttranden över befolkningsutredningens förslag har föreslagits, att statsbidrag även borde utgå till kostnaderna för den fortlöpande läkarkontroll, som befolkningsutredningen finner önskvärd vid daghemmen. Det framhålls, att kostnaderna för denna kunna bliva betungande. Jag finner denna synpunkt värd beaktande, men anser mig icke, innan ytterligare erfarenhet

vunnits beträffande den halvöppna barnavården och beträffande verkningarna av statsbidragen, kunna framlägga förslag i detta avseende.

Beträffande förfarandet vid ansökan om statsbidrag ansluter jag mig till befolkningsutredningens förslag, att ansökningarna skola ställas till socialstyrelsen samt ingivas till barnavårdsnämnden. Den erinringen har riktats mot utredningens förslag på denna punkt att genom den föreslagna anordningen länsorganen förbigås. Då de för budgetåret 1943/44 föreslagna åtgärderna endast ha en begränsad räckvidd och då länsorganens ställning i socialvården för närvarande befinner sig under utredning, finner jag, att denna erinran tills vidare bör lämnas åsido, helst som man torde kunna förutsätta att, då socialstyrelsen inhämtar arbetsmarknadskommissionens yttrande, denna i sin tur hör länsarbetsnämnden, varvid ett organ, som företräder länet, kommer att träda i funktion.

*Vissa
personal-
frågor.*

Ehuru socialstyrelsen redan har expertis på barnavårdens område, möta vid tillsynen av denna verksamhet speciella problem, vilka kräva en fackman, som odelat eller huvudsakligen kan ägna sig häråt.

Emot befolkningsutredningens förslag, att inom socialstyrelsens byrå för barnavårdsfrågor inrättas en konsulent- eller inspektörsbefattning för den halvöppna barnavården, har framförts den uppfattningen, att en dylik konsulentverksamhet icke skulle vara av behovet påkallad, så länge den statliga understödsverksamheten inskränker sig till blott ur arbetsmarknadssynpunkt nyinrättade anstalter eller avdelningar. Denna uppfattning kan jag icke dela. Även om anspråk på en kontinuerlig statlig inspektion och kontroll endast kan ställas gentemot statsunderstödda anstalter, torde erfarenheten vittna om behovet av en konsulentverksamhet på området. För närvarande ha de av kommuner, sammanslutningar och enskilda drivna anstalterna ingen auktoriserad rådgivningsmyndighet, till vilken de kunna vända sig i frågor beträffande anstalternas utrustning och drift. Redan anordnandet av en statlig konsulentverksamhet skulle mot en förhållandevis ringa kostnad för statsverket för dem innebära ett tillmötesgående från statsmakternas sida, som skulle vara av betydelse för deras verksamhet. Om vidare den föreslagna bidragsverksamheten även som avsett skall innebära en försöksverksamhet, där erfarenheter samlas för en framtida utbyggnad av den statliga verksamheten på detta område, torde det vara av betydelse att redan nu en befattningshavare tillsättes, som har möjlighet att tillgodogöra sig dessa erfarenheter.

På grund av anförda skäl ansluter jag mig till befolkningsutredningens förslag att socialstyrelsens byrå för barnavård förstärkes med en konsulent eller inspektör för den halvöppna barnavården. I avvaktan på att erfarenhet vinnes av verksamhetens omfattning och av den arbetsbörda, som kommer att åvila denne befattningshavare, föreslår jag, att tjänsten blir en arvodes-tjänst med ett årligt arvode av 10,000 kronor. Arvodet torde böra bestridas från den i socialstyrelsens stat upptagna anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, vilken post för budgetåret 1943/44 beräknats

till 671,000 kronor. Då vid denna beräkning hänsyn icke tagits till sagda arvode, är det möjligt, att vid ett bifall till förslaget posten kan behöva överskridas. Därest så skulle bliva nödvändigt, torde frågan om dylikt överskridande få underställas 1944 års riksdag.

De önskemål, som av socialstyrelsen framförts om ytterligare en tjänsteman för fullgörandet av de uppgifter, som styrelsens befattning med den halvöppna barnavården medföra, har jag icke ansett mig kunna tillmötesgå.

Befolkningsutredningen föreslår, att, för den händelse kompetent personal i erforderlig utsträckning ej står att uppbibringa vid den utökning av den halvöppna barnavården, som de föreslagna åtgärderna kunna föranleda, det skall medgivas socialstyrelsen att i samråd med ledningen för seminarierna för lekskolelärarinnor anordna en kompletteringskurs för personer, som redan nu arbeta inom den halvöppna barnavården men med bristfällig utbildning, varigenom dessa skulle kunna erhålla kompetens som lekskolelärarinnor.

Utbildningsfrågor.

Enligt utredningens förslag skulle bidrag till kostnaderna för denna kurs kunna av Kungl. Maj:t utanordnas ur reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.

Jag anser mig kunna förorda en sådan anordning. En förutsättning för att en dylik kurs kommer till stånd, är att det visar sig, att erforderlig kompetent arbetskraft icke finnes att tillgå. Om kursen göres ettårig, skulle de genom kursen utbildade kunna träda i tjänst under år 1945.

Det har visserligen anförts, att denna kompletterande utbildning skulle vara onödig, men denna uppfattning synes mig vara grundad på bristande insikt om de krav, som lämpligen böra ställas på den personal, som i den halvöppna barnavården handhar barn i förskoleåldern. En utvidgning av den halvöppna barnavården bör icke få föranleda, att på grund av ett tillfälligt nödläge beträffande personaltillgången otillräckligt utbildad personal i större utsträckning dispensvägen erhåller kompetensförklaring.

Beträffande kostnadsberäkningarna för de åtgärder, som föreslås för budgetåret 1943/44, stöder jag mig på de kalkyler, som gjorts av befolkningsutredningen. Utredningen räknar med att en utvidgning av den halvöppna barnavården med 1,500 platser under nästa budgetår kan anses tänkbar. Under förutsättning att samtliga platser komma att utgöra daghemsplatser, skulle enligt befolkningsutredningen för årligt statsbidrag vara erforderligt ett anslag av 200,000 kronor. I den här angivna förutsättningen bör enligt min mening icke den betydelsen inläggas, att socialstyrelsen under nästa budgetår endast skulle lämna statsbidrag till daghem. Visserligen komma, då utvidgningen lägges efter arbetsmarknadspolitiska linjer, i första hand daghem och eftermiddagshem i fråga, enär främst dessa vårdformer fylla de barnavårdsbehov, som inställa sig för mödrar, sysselsatta i näringslivet. I den mån inrättandet av lekskola skulle kunna tillgodose samma behov eller beräknas frigöra arbetskraft för hemarbete och dylikt eller eljest sociala

Kostnadsberäkningar.

skäl tala härför, bör även statsbidrag till nyinrättade lekskolor eller lek-skoleavdelningar kunna utgå.

Då statsbidraget förutsättes utgå halvårsvis i efterskott, komma, förutsatt att bidrag börjar utgå för tiden från den 1 januari 1944, de 100,000 kronor, som belöpa sig på budgetåret 1943/44, att utbetalas efter 1 juli 1944.

Under hänvisning till det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

medgiva, att under budgetåret 1943/44 må till ett belopp av högst 100,000 kronor av statsmedel beviljas bidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordade grunder.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sten-Eric Heinrici.

Bilaga.

1941 års befolkningsutrednings utkast

till

Kungörelse

angående statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Statsbidrag enligt bestämmelserna i denna kungörelse skall utgå till kommun, stiftelse, förening eller industriföretag för driften av anstalt för halvöppen barnavård, som prövas fylla ett inom orten befintligt behov.

2 §.

Anstalt för halvöppen barnavård skall för att komma i åtnjutande av statsbidrag stå under tillsyn av socialstyrelsen samt vara anordnad enligt någon av följande former:

a) *daghem* för beredande åt barn, som ännu icke uppnått skolåldern, av heldagsvistelse;

b) *lekskola* för beredande åt barn i åldern 4—6 år eller åt yngre barn, vilka äro så utvecklade, att de lämpligen kunna fostras tillsammans med barn i nyssnämnda ålder, av vistelse och fostran under begränsad tid av dagen; samt

c) *eftermiddagshem* för beredande åt skolbarn av vistelse under tillsyn efter skolarbetets slut för dagen.

Har vid lekskola inrättats avdelning för barn i åldern 2—3 år och finner socialstyrelsen, efter hörande av förste provinsialläkare eller förste stadsläkare, de hygieniska och pedagogiska krav, som böra ställas på dylik avdelning, vara tillgodosedda, må statsbidrag utgå till driften jämväl av nämnda avdelning.

3 §.

Såsom villkor för statsbidrag skall gälla:

a) att anstaltens lokaler godkänts såvitt avser daghem av socialstyrelsen och beträffande annan anstalt av förste provinsialläkare eller förste stadsläkare;

b) att anstalten står under ledning av person, som genomgått tvåårig utbildning vid seminarium för småbarnsfostrarinnor eller av socialstyrelsen förklarats skickad förestå anstalten;

c) att för anstalten gäller reglemente, som av socialstyrelsen godkänts; samt

d) att verksamheten bedrives enligt en för minst ett år i sänder uppgjord

och av socialstyrelsen godkänd plan, upptagande högsta och lägsta tillåtna antalet barn, antalet anställda med ovan under b) angiven kompetens samt, därest avgifter skola utgå för vården, storleken av dessa avgifter.

4 §.

Statsbidrag utgår *dels* såsom bidrag till avlönande av vid anstalten anställd föreståndarinna samt till avlönande av vid anstalten anställd personal med i 3 § b) angiven utbildning (*lönebidrag*), *dels ock* såsom bidrag till kostnaderna för bespisning av de vid anstalten mottagna barnen (*kostbidrag*).

Kostbidrag må utgå allenast jämsides med lönebidrag.

5 §.

Lönebidrag utgår för föreståndarinna samt för personal med i 3 § b) angiven utbildning, vilka åtnjuta *dels* årlig grundlön med följande minimibelopp, nämligen i ortsgруппerna A, B och C 3 000 kronor, i ortsgруппerna D, E och F 3 450 kronor samt i övriga ortsgруппer 3 900 kronor, allt inberäknat värdet av utgående naturaförmåner, *dels ock* ålderstillägg efter tre, sex, nio och tolv års väl vitsordad tjänstgöring, utgående vartdera med följande årliga minimibelopp, nämligen i ortsgруппerna A, B och C 150 kronor, i ortsgруппerna D, E och F 180 kronor samt i övriga ortsgруппer 210 kronor.

Lönebidrag utgår jämväl för personal, som i första stycket sägs, vilken innehar deltidsanställning vid anstalt. Minimibeloppet av den sådana personal tillkommande grundlönen bestämmes av socialstyrelsen efter vad med hänsyn till tjänstgöringstid och andra omständigheter kan anses skäligen motsvara enligt första stycket bestämd grundlön.

I fråga om kommunernas hänförande till ortsgрупп skall tillämpas den av Kungl. Maj:t jämlikt 6 § tredje stycket civila avlöningsreglementet fastställda fördelningen.

Socialstyrelsen bestämmer för varje anstalt antalet befattningshavare, för vilka lönebidrag utgår.

Lönebidrag utgår med en tredjedel av grundlönens minimibelopp även som med hela minimibeloppet av utgående ålderstillägg.

6 §.

Kostbidrag utgår med 15 öre för barn och dag i anstalt, där en måltid lagad mat utspisas, samt med 30 öre för barn och dag i anstalt, där minst två måltider lagad mat utspisas.

För barn under ett år, mottaget för heldagsvård, utgår kostbidrag med 15 öre för barn och dag.

Anstalt, som omfattar olika vårdformer, skall vid tillämpning av denna paragraf anses såsom skilda anstalter, en för varje vårdform.

7 §.

Ansökning om statsbidrag skall ställas till socialstyrelsen samt ingivas till barnavårdsnämnden.

Ansökning skall innehålla uppgift om de lokaler, i vilka verksamheten är avsedd att bedrivas, samt de personer, vilka skola förestå anstalten.

Ansökningen skall tillika vara åtföljd av sådant reglemente och sådan plan som i 3 § sägs ävensom, därest anstalten drives av stiftelse, förening eller bolag, ett exemplar av sammanslutningens stadgar.

8 §.

Barnavårdsnämnden skall insända ansökningshandlingarna jämte eget yttrande till socialstyrelsen, som meddelar beslut om statsbidrag.

Statsbidrag må, allenast om synnerliga skäl därtill äro, beviljas på grund av ansökning, som ingivits senare än tre månader före ingången av det verksamhetsår, för vilket statsbidrag sökes.

Statsbidrag utbetalas halvårsvis i efterskott.

9 §.

Socialstyrelsen äger utfärda de ytterligare föreskrifter, som kunna erfordras för tillämpningen av denna kungörelse samt för övervakningen av verksamheten vid anstalt, för vilken statsbidrag utgår.
